

**КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО
И СЪВРЕМЕННИ
ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ**

**Сборник с доклади от национална научна
конференция
София, 9 април 2020 г.**

CH & IT

**CULTURAL HERITAGE AND
CONTEMPORARY INFORMATION
TECHNOLOGIES**

**Proceedings of the National Scientific Conference
Sofia, April 9th 2020**

**ЗА БУКВИТЕ
ДО ПИСМЕНОСТЪ**

**КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО
И СЪВРЕМЕННИ
ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ**

**Сборник с доклади от национална научна конференция
София, 9 април 2020 г.**

- © София Василева, съставител и редактор
- © Тина Петрова, съставител
- © Стоян Денчев, научен редактор
- © Веселин Чантов, превод на английски език
- © Диана Стоянова, рецензент

Редакционна колегия:

проф. д-р София Василева, проф. д.ик.н. Евгений Сачев,
проф. д.ик.н. Стоян Денчев, проф. д-р Румен Николов,
доц. д-р Евгения Ковачева, доц. д-р Веселин Чантов,
доц. д-р Соня Пенкова, доц. д-р Венета Ханджийска,
доц. д-р Боряна Бужашка

Научен и организационен комитет:

проф. д.ик.н. Стоян Денчев, проф. д-р София Василева,
проф. д-р Румен Николов, проф. д.фил.н. Ваня Добрева,
проф. дин Вера Бонева, доц. д-р Красимира Александрова,
гл. ас. д-р Тина Петрова, гл. ас. д-р Добри Бояджиев,
гл. ас. д-р Мирияна Павлова

© Академично издателство „За буквите - О писменехъ”

ISBN 978-619-185-402-8

Е ISBN 978-619-185-403-5

Сборникът „Културно наследство и съвременни Информационни технологии“ се издава по проект „Модели за социализация на културното наследство в „интелигентен град“ – ДН05/3, от 14.12.2016 г., който се реализира с подкрепата на Фонд „Научни изследвания“ при Министерството на образованието и науката на Република България.

The proceedings entitled Cultural Heritage and Contemporary Information Technologies is published by project „Models of Socialization of Cultural Heritage in a „Smart City” - DN05/3, as of 14.12.2016, implemented with the support of the Bulgarian Science Fund of the Ministry of Education and Science of the Republic of Bulgaria.

CULTURAL HERITAGE AND CONTEMPORARY INFORMATION TECHNOLOGIES

**Proceedings of the National Scientific Conference
Sofia, April 9th 2020**

- © Sofia Vassileva, compiler and editor
- © Tina Petrova, compiler
- © Stoyan Denchev, scientific editor
- © Veselin Chantov, translation into English
- © Diana Stoyanova, reviewer

Editorial Board:

Prof. Ph.D. Sofia Vasileva, Prof. DSc. Stoyan Denchev,
Prof. DSc. Evgeni Sachev, Prof. Dr. Rumen Nikolov,
Assoc. Prof. Ph.D. Eugeniya Kovatcheva,
Assoc. Prof. Ph.D. Veselin Chantov,
Assoc. Prof. Ph.D. Sonia Penkova,
Assoc. Prof. Ph.D. Veneta Handjiyska,
Assoc. Prof. PhD. Boryana Buzhashka

Scientific and Organizing Committee:

Prof. DSc. Stoyan Denchev, Prof. Ph.D. Sofia Vasileva,
Prof. Ph.D. Rumen Nikolov, Prof. DSc. Vanya Dobрева,
Prof. DSc. Vera Boneva, Assoc. Prof. Ph.D. Krasimira
Alexandrova, Chief Assist. Tina Petrova, Ph.D.,
Chief Assist. Dobri Boyadzhiev, Ph.D.,
Chief Assist. Miriana Pavlova, Ph.D.

© Academic Publishing House „Za bukвите – O’ pismeneh”

ISBN 978-619-185-402-8

E ISBN 978-619-185-403-5

**НАУЧНОИЗСЛЕДОВАТЕЛСКИ ПРОЕКТ
„МОДЕЛИ ЗА СОЦИАЛИЗАЦИЯ НА КУЛТУРНОТО
НАСЛЕДСТВО В „ИНТЕЛИГЕНТЕН ГРАД“**

Сборник с доклади от Национална научна конференция
**„КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО И СЪВРЕМЕННИ
ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ“**

СИ & ИТ

СЪДЪРЖАНИЕ / CONTENTS

За сборника „Културно наследство и съвременни
информационни технологии“ 13

On proceedings „Cultural Heritage
and Contemporary Information Technologies” 17

Пленарна сесия Културното наследство в „Интелигентен град“

Plenary session Cultural Heritage in a „Smart City”

Модели за социализация на културно-историческото
наследство в „интелигентен град“

София Василева 23

Models of Cultural Heritage Socialization
in a „Smart city”

Sofia Vasileva 45

Модел на интелигентна платформа за пътя
на Св. Софроний Врачански в контекста
на европейските културни маршрути

**Румен Драганов, Ваня Добрева,
Радостина Денчева** 47

Model of the „Smart” Platform for the Road of St. Sofroniy Vracanski in the Context of the European Cultural Routes Rumen Draganov, Vania Dobрева, Radostina Dencheva	67
Културното наследство на световната универсална библиография Александра Куманова, Никола Казански, Николай Василев	69
World Cultural Heritage of the International Universal Bibliography Alexandra Kumanova, Nikola Kazanski, Nikolay Vasilev	77
Информационната среда – универсален модел за управление на културното наследство Стоян Денчев	78
The Information Environment - a Universal Model for Cultural Heritage Management Stoyan Denchev	87

Първа секция

Приложение на информационните технологии в музейната експозиционна и изложбена дейност

Section 1

Application of Information Technology in Museum Expositions and Exhibitions

Новите технологии и представяне на културното наследство в Регионален исторически музей – Шумен Даниел Руменов	91
--	----

New Technologies and Presenting Cultural Heritage in Regional Museum of History in Shumen City Daniel Rumenov	106
Възможности за приложение на блокчейн технология в музея Иван Христов	107
Opportunities for Using Blockchain Technology in the Museum Ivan Hristov	122
High-tech разкази за музикалния гений: музеят на Фредерик Шопен във Варшава Вера Бонева	124
High-tech Naratives about the Musical Genius: Frederic Chopin Museum in Warsaw Vera Boneva	139
Информационни технологии и културно наследство: програми, проекти и инициативи във Федерална Република Германия Пролет Груева	140
Information Technologies and Cultural Heritage: Programs, Projects and Initiatives in the Federal Republic of Germany Prolet Grueva	155
Медийни технологии за представяне на културно наследство. По примера на етнографския музей в Пловдив Деница Младенова	156
Media Technologies for the Presentation of Cultural Heritage. The Case of the Ethnographic Museum in Plovdiv City Denitsa Mladenova	166
Текущо състояние на дигитализацията на музейните фондове и онлайн достъпността на публиката до продуктите от нея Илияна Вакрилова	167
Current State of Museum Collection`s Digitalization and the Online Availability of its Products for the Public Iliana Vakrilova	180

Предизвикателствата на новите технологии в музейните и културни институти	
Емилия Димитрова	181
Challenges of new Technologies in Museum and Cultural Institutions	
Emilia Dimitrova	196

Втора секция

Социализация на културното наследство

Section 2

Socialization of cultural heritage

Социализацията на културното наследство за целите на културния туризъм чрез приложение на новите информационни и комуникационни технологии	
Мариела Модева	199
Socialization of Cultural Heritage for the Purposes of Cultural Tourism through the Application of new Information and communication technologies	
Mariela Modeva	211
Подходи и тенденции за опазване на нематериалното културно наследство чрез образование	
Силва Налбантян-Хачерян	212
Approaches and Trends for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage through Education	
Silva Nalbantyan-Hacheryan	226
Развитие на политиката за опазване и социализация на културното наследство в интензивно развиващи се градове	
Свободна Вранчева	227

Development of a Policy for the Preservation and Socialization of
the Cultural and Historical Heritage in Dynamically Growing Cities
Svobodna Vrantcheva 239

Ролята на бизнеса в опазването на културното наследство
на град Златоград
Мария Николова 240

The Role of Business for the Cultural Heritage Protection in
Zlatograd City
Maria Nikolova 246

Ролята на социалните мрежи в опазването и
социализацията на културното наследство
Мирияна Павлова 247

The Role of the Social Networks in the Preservation and
Socialization the Cultural Heritage
Miriyana Pavlova 253

Мегалитни комплекси на територията на община Брезово
в област Пловдив и тяхното социализиране
Георги Георгиев 254

Megalite Complexes of the Territory of the Municipality
of Brezovo in Plovdiv District and their Socialization
Georgi Georgiev 264

Интелигентният град - по-доброто място за живеене
Йова Стефанова 265

The Smart City - a better Place to Live
Yova Stefanova 272

Разкриване на фалшиви новини и способности
за ограничаване на влиянието им
**Константин Казаков, Мирияна Павлова,
Ралица Йотова, Николай Казаков** 273

Disclosure of Fake News and Methods for Reduction of their Impact Konstantin Kazakov, Miriyana Pavlova, Ralitsa Yotova, Nikolay Kazakov	282
Институционални и събитийни контексти на културното наследство в Република България Александър Кодулев	283
Institutional and Event Contexts of the Cultural Heritage in the Republic of Bulgaria Alexander Kodulev	297
Рецензия на сборник „Културно наследство и съвременни информационни технологии“ Диана Стоянова	298
Review on the Proceedings Entitled Cultural Keritage and Contemporary Information Technologies Diana Stoyanova	301

ЗА СБОРНИКА „КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО И СЪВРЕМЕННО ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ“

В настоящия сборник са публикувани доклади, включени в програмата на националната научна конференция „Културно наследство и съвременни информационни технологии“. И двете събития се реализират по научноизследователски проект „Модели за социализация на културно-историческото наследство в „интелигентен град“, подкрепен от Националния фонд за „Научни изследвания“ към Министерството на образованието и науката на Република България.

Актуалността на представената научна проблематика е свързана с обвързването на научно-изследователската дейност в областта на културно-историческото наследство (КИН) със съвременната информационна среда. Взаимодействията между тези изключително важни за нашето съвремие области - информационните технологии и културното наследство търпят непрекъснато възходящо развитие, с бързи темпове се разширява техният обхват, а заедно с това и посоките на научните изследвания и областите на приложение. Темата е интересна и се радва на повишено внимание, както от страна на научните и професионални среди, така и сред младите хора и широката общественост. Изследователските цели в настоящите събития бяха поставени върху интегрирането на информационните технологии в образованието в областта на културното наследство, културното наследство в „интелигентен град“ и дигиталното представяне на музейните постоянни експозиции и временни изложби.

Организираната научна конференция „Културно наследство и съвременни информационни технологии“ даде възможност на научната общност да представи и презентира научни разработки в следните тематични направления: „ИТ и промените в концепцията за музейна експозиция“, с подтеми – „Приложение на ИТ в музейната експозиционна и изложбена дейност“, „3 D технологии, виртуална и разширена реалност в постоянните музейни експозиции и временни изложби“, Образование в музея. Ролята на ИТ“; „Образование: нови тенденции и опит“, с подтеми – „Тенденции и проблеми в образованието в областта на културното наследство“, „Приложение на съвременните ИКТ в образованието по културно наследство“, „Иновативни и интердисциплинарни образователни подходи“, „Обучение с виртуална реалност“, „Развитие и иновации в холограмната визуализация“; „Културното наследство в „интелигентен град“ - „Smart City” – „Интелигентни градове“, „Европейският опит в интелигентни градове“, „Културното наследство в „интелигентен град“; „Опазване и социализация на културното наследство. Ролята на ИТ“ – „Съвременни тенденции и насоки“, „Добри практики“.

Подадените заявки за участие в конференцията преминаха процес на рецензиране. Сборникът „Културно наследство и съвременни информационни технологии“ представя докладите, които са селектирани да вземат участие в Конференцията и отговарят на предварително обявените и разпространени изисквания за отпечатване. Докладите са придружени с резюмета на английски език, бележки и цитирана литература. Сборникът е рефериран в съответствие с изискванията на ЗРАСРБ и ППЗРАСРБ и Постановление №122 от 29 юни 2018 г. за изменение и допълнение на ППЗРАСРБ. Докладите са структурирани в три отделни панела – пленарна секция „Културното наследство в „интелигентен град“; секция „Приложение на ИТ в музейната експозиционна и изложбена дейност“ и секция „Социализа-

ция на културното наследство“. В сборника, освен доклади на колегията от УниБИТ, са включени доклади на учени и специалисти от Министерството на културата, Централна библиотека на БАН, музейни институции, неправителствени организации. Голям е броят на участниците млади учени – докторанти и постдокторанти и един студент (50 %) - от Университета по библиотекознание и информационни технологии (Факултета по библиотекознание и културно наследство, докторска програма „Културно-историческото наследство в съвременна информационна среда“ и Факултета по информационни науки), СУ „Св. Климент Охридски“, докторска програма „Обществени комуникации и информационни науки“ (Информационно-търсещи системи).

Макар и различни по своята конкретна тематика, представените в сборника доклади се обединяват около общата концепция, че проблемите на социализацията на културното и историческо наследство в условията на глобализацията и на новата информационна среда базирана на съвременни информационни и комуникационни технологии се нуждае от систематични интердисциплинарни научни изследвания. Това се потвърждава и от изследователските приоритети в областта на културното наследство на европейско и международно равнище. Тази тема е залегнала в приоритетите на под-програмата на Хоризонт 2020 *Europe in a changing world – inclusive, innovative and reflective societies*, приоритет *Reflective societies: transmission of European cultural heritage, uses of the past, 3D modelling for accessing EU cultural assets* (ec.europa.eu/programmes/horizon2020). Важното значение на изследванията по избраната в настоящия сборник тематика е отразено и в приоритетите на Програмата за стратегически изследвания на Инициативата за съвместно планиране на ЕС - Културното наследство и глобалната промяна: ново предизвикателство за Европа – ИСПКН (<http://www.jpi-culturalheritage.eu/>). Безспорно е, че развитието на процеса на приложение на информацион-

ните и комуникационните технологии /ИКТ/ за социализация на културното наследство ще доведе до приобщаване на все повече представители на младото поколение, за които ползването на съвременни ИКТ е водещо при търсенето на информация.

Сборникът се издава с цел да подпомогне обучението и преподаването в областта на културното наследство. Представените научни резултати могат да намерят приложение за подобряване на качеството на образованието в областта на културното наследство, за насърчаване обмена на научен и практически опит между университетските преподаватели, музейните специалисти и експерти. Очаква се резултатите да намерят приложение в програмите за информирање и обучение за повишаване на капацитета на местните общности в сферата на културното наследство и туризма.

***Съставител и редактор:
Проф. д-р София Василева***

ON THE PROCEEDINGS „CULTURAL HERITAGE AND CONTEMPORARY INFORMATION TECHNOLOGIES”

The present proceedings contain papers included in the program of the national scientific conference „Cultural Heritage and Contemporary Information Technologies”, held on April 9 2020. Both have been realized as a result of the research project „Models for Socialization of Cultural and Historical Heritage in a „Smart City”, supported by the National Science Fund with the Ministry of Education and Science of the Republic of Bulgaria.

The relevance of the presented scientific problems is related to the link between the research activity in the sphere of Cultural and Historical heritage (CHH) and the contemporary information environment. The interaction between these exceptionally significant to our modernity spheres – information technologies and cultural heritage – are subject to constant upward development, their range growing at an incredible rate alongside the direction of scientific research and spheres of application. The subject matter is interesting and draws a growing attention both on the part of the scientific and professional circles as well as among young people and the wider audiences. The research aims in the conference and the proceedings have been to the integration of information technologies in education in the sphere of cultural heritage, the cultural heritage in a smart city and the digital representation of constant museum exhibitions and temporary displays.

The organized scientific conference „Cultural Heritage and Contemporary Information Technologies” has enabled the scientific community to present scientific developments in the following thematic areas: „IT and the changes in the concept of a museum exhibition”, with subtopics – „Appli-

cation of IT in the Museum Exposition and Exhibition Activity”, „3D Technologies, Virtual and Augmented Reality in Permanent museum Exhibitions and Temporary Displays”, Education in the Museum. The Role of IT”; „Education: New Trends and Experience”, with subtopics – „Trends and Issues in Education in the Sphere of Cultural Heritage”, Application of Contemporary ICT in Cultural Heritage Training”, „Innovative and Interdisciplinary Educational Approaches”, „Virtual Reality Assisted Training”, „Development and Innovations in Hologram Visualization”; „Cultural Heritage in a Smart City – „Smart City” – „The European Experience of Smart Cities”, „Cultural Heritage in a Smart City”; „Safeguarding and Socialization of Cultural Heritage. The Role of IT.” – „Contemporary Trends and Directions”, „Good Practices”.

The applications for participation in the conference underwent a review process. The Proceedings entitled „Cultural Heritage and Contemporary Information Technologies” presents papers that have been selected to attend the Conference and meet the pre-announced and widespread requirements for publishing. The papers are accompanied by summaries in English, notes and cited literature. The proceedings has been referenced in accordance with the requirements of the Law on the Development of the Academic Staff in the Republic of Bulgaria (LDASRB) and the Regulations for Applying the LDASRB and Decree No. 122 of 29 June 2018 amending and supplementing the Regulations for Applying the LDASRB. The papers are structured in three separate panels – the plenary section „Cultural Heritage in a „Smart City”; Section „Application of IT in Museum Exposition and Exhibition Activity” and Section „Socialization of Cultural Heritage”. In addition to the papers of ULSIT, the proceedings includes papers by scientists and specialists from the Ministry of Culture, the Central Library of the Bulgarian Academy of Sciences, museum institutions, non-governmental organizations.

There is a large number of young researchers – PhD students and postdoctoral students and one student (50%) - from the University of Library Studies and Information Technologies (Faculty of Library Studies and Cultural Heritage - Doctoral Program „Cultural and Historical Heritage in Contemporary Information Environment” and the Faculty of Information Sciences at Sofia University „St. Kliment Ohridski”, Doctoral Program in Public Communications and Information Sciences (Information-retrieval systems).

Although different in their specific topics, the papers presented in the proceedings are in line with the general concept that the problems of socialization of cultural and historical heritage in the context of globalization and the new information environment based on modern information and communication technologies require systematic interdisciplinary scientific research. This is confirmed by the research priorities in the field of cultural heritage at European and international level. This topic is set in the priorities of the sub-program of Horizon 2020 Europe in a changing world – inclusive, innovative and reflective societies, priority Reflective societies: transfer of European cultural heritage, uses of the past, 3D modeling for accessing EU cultural assets (ec.europa.eu/programmes/horizon2020).

The importance of research on the topic chosen in this proceedings is also reflected in the priorities of the EU Joint Programming Initiative – the Cultural Heritage and Global Change: A New Challenge for Europe - IPCC Strategic Studies Program (<http://www.jpi-culturalheritage.eu/>). Definitely, the development of the process of applying information and communication technologies (ICT) for the socialization of cultural heritage will lead to the involvement of more and more young people, to whom the use of modern ICT comes first in the search for information.

The proceedings is intended to support cultural heritage education and training. The scientific results presented may

find application for improving the quality of cultural heritage education, for promoting the exchange of scientific and practical experience between university professors, museum specialists and experts. The results are expected to find application in information and training programs to enhance the capacity of local communities in the cultural and tourism sectors.

***Compiler and Editor:
Prof. Sofia Vasileva PhD***

ПЛЕНАРНА СЕСИЯ
Културното наследство
в „Интелигентен град“

PLENARY SESSION
Cultural Heritage in a „Smart City”

МОДЕЛИ ЗА СОЦИАЛИЗАЦИЯ НА КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКОТО НАСЛЕДСТВО В „ИНТЕЛИГЕНТЕН ГРАД“

София Василева

Университет по библиотекознание
и информационни технологии

e-mail: s.vasileva@unibit.bg

РЕЗЮМЕ

Цел на доклада е да опише концепцията и да представи постигнатите резултати от изпълнението на проект „Модел за социализация на културно-историческото наследство в „интелигентен град“, подкрепен от Фонд „Научни изследвания“ към Министерството на образованието и науката на Република България. Приоритет в методиката е интердисциплинарният характер на научните изследвания - съчетаване на фундаменталните изследвания в областта на КИН с експериментална работа в реална и виртуална среда, базирана на два основни компонента: интелигентни места - предварително определени културни институции за провеждане на експерименти, свързани със създаването на модел за социализация на КИН в „интелигентен град; и ИКТ базирана експериментална инфраструктура, която позволява експерименти с използване на различни технологии - например: 3D моделиране, включително и с добавена реалност, социални мрежи, мобилни технологии, и др. Постигнати резултати: Разработените по проекта научни продукти се използват с образователна цел в обучението по културно наследство и

информационни технологии в бакалавърски и магистърски програми. Чрез изработените по проекта научни продукти се обогатяват интерактивните учебни материали в УниБИТ и се стимулират атрактивни методи на преподаване, което ще повиши качеството на обучението. Представен е изработеният по проекта иновативен продукт - система за холограмна виртуална реалност /ХВР/, който се използва в процеса на обучение на студенти в областта на културното наследство и информационните технологии. Представени са резултати от проучване на прилагани в нашата страна добри практики за създаване на интерактивност в експозициите на българските музеи. Резултатите се използват за подобряване на качеството на образованието в областта на културното наследство, за насърчаване обмяна на научен и практически опит между образователни, културни и научни институции. Очаква се резултатите да намерят приложение в програмите за информизиране и обучение за повишаване на капацитета на местните общности в сферата на културния туризъм.

КЛЮЧОВИ ДУМИ: *Културно наследство, Информационни технологии, Образование, Изследователски проект*

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Цел на настоящия доклад е да опише концепцията и да представи постигнатите резултати от изпълнението на проект „Модел за социализация на културно-историческото наследство в „интелигентен град“, подкрепен от националния Фонд „Научни изследвания“ към Министерството на образованието и науката на Република България. Проектът се реализира от интердисциплинарен научен екип при Университета по библиотекознание и информационни технологии /УНИБИТ/, в който участват учени, специалисти по ИТ и учени – специалисти по културно наследство.

Сътрудничество в нашата работа ни оказват Националният военно-исторически музей, Националната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий“, Националният исторически музей, Регионалният музей за история на София, Регионалният исторически музей в Шумен.

Актуалност на разработваната научна проблематика. Тематиката на проекта е интердисциплинарна и се обуславя от това, че ИКТ се развива през последните години до нива, позволяващи нови начини за съхранение, опазване, показване и разпространение на информация за културното наследство. Проектът отговаря на необходимостта от интердисциплинарни изследвания, свързани с нови модели на социализация на наследството. Научна стойност на проекта. В национален мащаб по-голямата част от научните изследвания са ориентирани към проблеми, свързани с опазването на културното наследство, историята на музейното дело, развитието на културния туризъм, или технологични проблеми на дигитализацията на наследството, но към днешна дата на национално ниво почти нямаме интердисциплинарни изследвания, свързани с нови модели на социализация на наследството и като последващ резултат – тяхното експериментално прилагане.

Темата е нова не само на национално, но и на международно равнище. Изследванията, които са планирани и обосновани в настоящия проект са в съответствие с едно от приоритетните направления на Националната стратегия за развитие на научните изследвания в България до 2030 г. Тази тема е залегнала като приоритет и в Иновационната стратегия за интелигентна специализация 2014-2020 г. Отчита се, че културните и креативните индустрии са едни от най-динамично развиващите се икономически сектори в България [1]. Все по ясно става, че проблемите на социализацията на културното и историческо наследство в условията на глобализацията и на новата информационна среда базирана на съвременни ИКТ се нуждае от задълбочени и

систематични научни изследвания. Това се потвърждава и от изследователските приоритети в областта на КИН на европейско и международно равнище. Тази тема е залегнала в приоритетите на под-програмата на Хоризонт 2020 *Europe in a changing world – inclusive, innovative and reflective societies*, приоритет *Reflective societies: transmission of European cultural heritage, uses of the past, 3D modelling for accessing EU cultural assets* [2]. Важното значение на изследванията по избраната в настоящия проект тематика е отразено и в приоритетите на Програмата за стратегически изследвания на Инициативата за съвместно планиране на ЕС Културно наследство и глобалната промяна: ново предизвикателство за Европа – ИСПКН. Безспорно е, че развитието на процеса на приложение на ИКТ за социализация на културното наследство ще доведе до приобщаване към културното наследство на все повече представители на младото поколение, за които ползването на съвременни ИКТ е водещо при търсенето на информация.

При избора на тематична област за разработване на проектното предложение е взето в предвид, че културното наследство е сред приоритетните области в съвременните политики на ЮНЕСКО, Съвета на Европа и Европейския съюз, насочени към превръщането му в ресурс за устойчиво развитие. В прогностичния анализ на добилият широка популярност доклад на Европейската комисия „За интегриран подход към културното наследство“ е акцентирано че, „Предмет на научните изследвания и иновациите ще бъдат предаването на европейското културно наследство, променящите се модели на формирането на идентичност, противоречивото понякога наследство на войните, водени в Европа, интелектуалната основа на Европа и културна ѝ роля в света, както и богатите европейски сбирки от архиви, музеи и библиотеки, като се използват технологичните възможности, предоставени в ерата на цифровите технологии“ [4].

2. МЕТОДОЛОГИЯ

Използваната методология включва описателен качествен метод, методи на директни наблюдения, експериментални методи, комбинирани методи на анализ и синтез, библиографски методи. Приоритет в методиката е интердисциплинарния характер на научните изследвания - съчетаване на фундаменталните научни изследвания в областта на културното наследство с експериментална работа в реална и виртуална среда. В проекта са заложили и образователни подходи, с акцент върху получаването на нови знания и повишаване на качеството на обучението на студентите. В изложението на доклада на съответните места ще бъдат правени допълнителни пояснения по методиката на извършените научни изследвания.

3. ИЗЛОЖЕНИЕ

3.1. Описание на проекта

3.1.1. Оригинаалност и иновативност на научното изследване

Работната хипотеза на проекта е центрирана върху „Интелигентния град“.

Универсално определение за „интелигентен град“ няма.

В проекта се използва дефиницията на Интелигентен град, дадена в изследване, подкрепено от Европейския парламент: „Интелигентен град е град, който се стреми да отговори на обществено значими проблеми чрез ИКТ-базираны решения“ [5].

Настоящият проект се концентрира върху разработване на модели за социализация на културно-историческо наследство в „интелигентен град“. В тази връзка работната

хипотеза на проекта се основава на това, че:

„Интелигентният град“ може да предложи:

- Представяне на история на града – чрез интерактивни средства и на базата на съвременни интернет технологии;
- История на сгради - чрез интерактивни средства и на базата на съвременни интернет технологии;
- Топоси на исторически събития, като в добавената реалност се включат архивни материали (фотоси, документи), артефакти, кино и видео документи;
- Представяне на известни личности от различни епохи;
- Сцени от ежедневиия живот през различни епохи.

Добавените реалности позволяват разширяване на представянето на културното наследство в пространството и времето, както и съпоставки с други култури.

Изследователските цели се съсредоточават върху разработване на модели за социализация на културно-историческото наследство в един „интелигентен град“ на базата на съвременни интернет технологии. Провеждане на експерименти за практическо приложение на създадения модел. Специфичните цели включват: придобиване на нови знания; разпространение на резултатите от научноизследователската дейност както в национален, така и в международен план; повишаване на информираността и придобиване на знания за добри практики от чуждия опит. Цел на проекта също е да създаде условия и да даде възможност на младите учени, докторанти и постдокторанти, включени в екипа, да участват във фундаментални научни изследвания, което безспорно ще допринесе за тяхното научно израстване, за повишаване на публикационната им активност, на участията им на национални и международни научни форуми и за развитие на сътрудничества в научни мрежи.

Изследователските цели и задачи предполагат ин-

тердисциплинарни взаимодействия, обмяна на научен и практически опит между университетски преподаватели, млади учени, музейни специалисти, експерти от областта на културно-историческото наследство.

3.1.2. Компетентност на колектива в научната област

Основните критерии за подбор на научния колектив са: 1. Научно-изследователска дейност и публикации, свързани с тематиката на проекта; 2. Професионален опит, свързан с тематиката на проекта; 3. Опит в дейности по проекти в областта на културно-историческото наследство.

Съответно по първия критерий - основното ядро от научния колектив се формира от хабилитирани преподаватели, млади учени, постдокторанти и докторанти от УНИБИТ. Хабилитираните преподаватели са с голям научноизследователски и практически опит, автори са на предложения (проектното предложение) изследвания, кореспондиращи с темата на проекта¹. Хабилитираният състав на екипа са преподаватели с опит и участие и в други национални и международни проекти.

Съобразно втория критерий – професионален опит по тематиката на проекта – в научния колектив участват шест хабилитирани преподаватели от УНИБИТ (проф. д-р София Василева, проф. д.ик.н. Стоян Денчев, доц. д-р архитект Свободна Вранчева, проф. д.и.н. Вера Бонева, доц. д-р Венцислав Велев, проф. д-р Румен Николов, доц. д-р Евгения Ковачева) и двама хабилитирани учени от институции, съхраняващи културно наследство – доц. д-р Соня Пенкова (Национален военно-исторически музей), доц. д-р Крассимира Александрова (Национална библиотека „Св. Св. Кирил и Методий“). Другата част от научния колектив се състои от млади учени съответно: трима постдокторанти – гл. ас. д-р Добри Бояджиев, гл. ас. д-р Тина Петрова, гл. ас. д-р Белла Тетевенска, двама докторанти – Симеон Мано-

лов и Мирияна Павлова² и един студент по информационни технологии – Денислав Кънев. Включените в колектива млади учени работят в екип с целия състав като изпълняват и самостоятелни задачи, свързани със същността на проекта и техните професионални интереси. Това дава възможност на младите специалисти да развият творческия си потенциал в изпълнение на конкретните задачи и в условията на екипност с учени с висока квалификация и различна професионална формация.

По третия критерий за подбор – всички хабилитирани учени и постдокторантите включени в екипа на проекта притежават предхождащ опит в работа по проекти от областта на културното наследство.

Работата по този проект създаде благоприятна среда за развитието на младите учени - постдокторанти, докторанти и студенти. Систематизираният масив от разнороден научен материал е полезен за техните научноизследователски разработки, повиши се публикационната им активност. Работата в екип, както и планираните дейности създават възможности за участия в научни форуми и за подготовка на научни публикации. Младите учени натрупват опит, който ще им бъде полезен при работа по следващи проекти. Установяват контакти с културни институции и научни организации. Натрупват комуникационни умения и компетенции, и практически опит.

3.1.3. Капацитет на базовата организация

Университетът по библиотекознание и информационни технологии УНИБИТ е водещ университет в България за обучение на специалисти в областта на културното наследство и информационните технологии. УниБИТ има два факултета – Факултет по информационни науки и Факултет по библиотекознание и културно наследство. В структурата на университета функционират и Институт за научни изследвания, организация и управление на култур-

но-историческото наследство, Междуфакултетна катедра на ЮНЕСКО по ИКТ в библиотечните науки, образованието и културно-историческото наследство. В рамките на УниБИТ са създадени центрове и лаборатории като: Библиотечно-информационен център, Компютърна лаборатория „Джон Атанасов“, Учебен демонстрационен музей „Златен век“. За обезпечаване на дейности по проекта се ползва описаната налична база на УНИБИТ³.

3.1.4. Описание на научноизследователската дейност по проекта

Научно-изследователската дейност по тематиката на проекта е обвързана с основната му цел - Да се разработят модели за социализация на културно-историческото наследство в един „интелигентен град“ на базата на съвременни интернет технологии и се осъществява по следните основни теми:

1. Анализ на опита на европейски градове за успешни практики за социализация на КИН в интензивно развиващите се центрове;
2. Анализ (вкл. и контент анализ) на научни изследвания в областта на културното наследство в интелигентни градове;
3. Създаване на модел за социализация на музейни фондове чрез интерактивни средства. Определяне на пространства за пилотни изследвания на базата на избрани пилотни музей и библиотека;
4. Създаване на модел на електронна инфраструктура за подготовка на електронно съдържание и за провеждане на експерименти в областта на социализацията на КИН;
5. Събиране и систематизиране на информационна база данни за подготовка на научни материали и интерактивни продукти.

3.2. Представяне на резултатите ⁴

3.2.1. Научно-изследователска дейност

В рамките на проекта бяха извършени няколко обемни проучвания. Поставено е началото на събиране и систематизиране на библиографска база от данни за публикации – книги, статии, както и документи на международни организации (ЮНЕСКО, Съвет на Европа), отпечатани на английски, френски и на български език. Количествените параметри показват, че публикациите на национално ниво по тази проблематика са много малко, което обяснява и необходимостта от събирането на тази база от данни. През първия етап на проекта библиографската база от данни включваше над 750 позиции по следните теми:

- Smart City
- UNESCO and Smart Cities
- Cultural Heritage in a Smart City
- European experience of Smart Cities
- Приложения на ИКТ в областта на движимото и недвижимо културно-историческо наследство в България.

Проучването е извършено от проф. д-р Румен Николов, доц. д-р Евгения Ковачева и докторант Симеон Манолов – членове на екипа на проекта. Част от резултатите от проучването намират приложение в подготвян дисертационен труд от докторанта на тема: „Европейски измерения на културното наследство в съвременната комуникационна среда“.

Друго проучване по проекта обхваща актуални въпроси на приложението на информационните технологии в образованието по културно наследство [6]. Разгледани са ключови въпроси като: Необходимо ли е да се адаптира системата на паметниците на културата и историята към

новите условия? Какво трябва да бъде управлението на културно-историческото наследство и проблемите на неговата социализация в условията на глобализация и информационно общество? В рамките на това проучване беше акцентирано и на ролята на международните организации за засилване на културното сътрудничество в Югоизточна Европа и насърчаване на приложението на ИТ в областта на документирането и експонирането на наследството [7, 8].

Резултатите от извършените проучвания показаха, че социализацията на културното наследство в условията на глобализацията и развитието на ИКТ се нуждае от задълбочени и систематични научни изследвания, които да анализират и разглеждат ключови проблеми като:

Какво търсим с употребата на съвременните технологии в социализацията на културното наследство?

и Какво постигаме?

Изчезва ли притегателната сила на автентичността?

В рамките на проекта бяха извършени и проучвания, които имаха за цел да се очертае реалното състояние на музейните институции в България по отношение на степента на онлайн достъп до музейните експозиции, степента на дигитализация на музейните колекции, степента на дигитално представяне на музейните експозиции. Основен обект на проучването бяха регионалните исторически музеи [9].

3.2.2. Технологии за виртуална реалност насърчават интерактивните форми за преподаване и обучение

По проекта „Модел за социализация на културното наследство в „интелигентен град““ беше разработена система за холограмна виртуална реалност, с параметри 40-50 инча, двустранна. Иновативният продукт дава възможност по атрактивен начин да се представят ценни експонати и колекции

от българското културно наследство. Холограмната система успешно се използва за научните задачи на проекта. Трима от младите учени - членове на екипа на проекта – Денислав Кънев, гл. ас. д-р Тина Петрова и гл. ас. д-р Мирияна Павлова са обучени за работа със системата и работа с необходимите програми за реализиране на холограмните проекции.

3.2.2.1. Заснемане на музейни експонати с учебна цел за изработената по проекта холограмна система за виртуална реалност

Съобразно научните задачи на проекта през първия и втория етап на проекта бяха извършени директни наблюдения в избрани музейни институции – Национален военно-исторически музей, Национален исторически музей, Регионален музей за история на София, Регионален исторически музей – Шумен. Една от целите на тези наблюдения беше да бъде направен подбор на експонати, подходящи за холограмни проекции. Подборът беше съобразен и с възможностите на наличната техника, с която разполагаме. Във връзка с качествено фотозаснемане на избраните обекти бяха закупени черен екран с размери 2,72 x 11 м., преносима система за фонове, състояща се от два статива и напречна греда. Първите етапи на заснемане бяха изключително трудоемки, поради липса на по-добра техника се налагаше всеки експонат да бъде заснеман с над 500 кадъра, които след това подлежах на допълнителна обработка. Големината на фоновия екран изискваше от страна на музейните институции осигуряване на помещение или необходимото пространство и подходящо осветление за извършване на заснемането. Поради тези трудности, а също и във връзка с обезпечаване на по-качествено заснемане през втория етап на проекта беше закупен 3 D скенер, който облекчи значително физическата дейност по заснемането на обекти.

Фигура 1

Фигура 2

Фигура 3

Фигура 4

**Фигура 5.
Закупеният
по проекта
3 D скенер**

Фигури 2, 3, 4, 5. Технология на заснемане на експонатите преди закупуването на 3 D скенер.

Холограмната система е поставена в Библиотечно-информационния център на УНИБИТ и до нея имат свободен

достъп студенти и преподаватели. Системата вече се използва в процеса на обучение на студенти в бакалавърски и магистърски програми. Изработеният за нуждите на проекта иновативен продукт, участието на ИТ специалисти в дейностите по проекта в съвместен екип със специалисти по културно наследство, допринесоха за стартирането на магистърската програма „Виртуална и разширена реалност“, в която са включени дисциплини, свързани с приложението на тези съвременни информационни технологии в областта на културното наследство. Поради големия интерес към холограмната система и отчитането на ефекта от нея за обучението на студентите е в ход изработването за нуждите на проекта на още един холограмен продукт.

Фиг. 6. Изработената по проекта холограмна система за виртуална реалност

3.2.2.2. Извършени директни наблюдения за степента на въвеждане на интерактивност в музейните експозиции

В рамките на проекта бяха извършени проучвания под формата на директни наблюдения на прилагани в нашата страна добри практики за създаване на интерактивност в експозициите на българските музеи. Активно в тази дейност участваха проф. д-р София Василева, проф. дин

Вера Бонева, доц. д-р Евгения Ковачева, гл. ас. д-р Тина Петрова, гл. ас. д-р Мирияна Павлова, докторант Симеон Манолов, Денислав Кънев. Интересът към тази дейност на проекта беше много голям от страна на всички млади учени, членове на екипа, а също и от учените – специалисти по ИТ. Разбира се причините за големия интерес далеч надхвърлят възрастовите граници и специалните професионални интереси. В настоящия момент в българските музеи силно се акцентира на експозиционната дейност. Въвеждането на мултимедийните технологии в музейните изложби и експозиции нараства с голямо ускорение. Разширяват се функциите на музеите, изместват се акцентите в експозиционната дейност от показване на богатството на колекциите към тяхното атрактивно представяне, чрез интерактивни методи, използвайки постиженията на съвременните интернет технологии [10]. Въпреки това, може да се каже, че този процес се развива доста хаотично, не съществуват ясно и конкретно дефинирани характеристики и не са създадени методики за информатизация на българското културно наследство.

Освен посочените вече по-горе музеи в София, в рамките на проекта бяха извършени директни наблюдения в Регионален исторически музей – Шумен. Този музей беше предпочетен тъй като заема водещо място сред регионалните музеи в страната по степен на въвеждане на дигитални компоненти в своите експозиции и в прилежащите му филиали. В Национален историко-археологически резерват /НИАР/ Плиска успешно функционира платформа за виртуална реалност, през 2018 г. такава платформа е въведена и в НИАР Мадара. През 2018 г. в Прага, Чехия РИМ Шумен беше отличен с международната награда „Жива“ за най-добър славянски музей [11]. Един от критериите за номинацията и присъждането на това отличие е иновативната употреба на нови технологии при представянето на музейните експозиции. В Регионален исторически музей Шумен на 23

март 2018 г. проф. София Василева – ръководител и младите учени – д-р Тина Петрова и докторант Симеон Манолов от екипа на проекта, заедно с още трима докторанти от УНИБИТ проведоха работна среща с директора на РИМ Шумен – д-р Даниел Пенерлиев и със специалисти от музея, на която беше направена демонстрация на „Платформата за добавена реалност” на музея и, съответно ние направихме представяне на проекта „Модел за социализация на културното наследство в „Интелигентен град“. В следващите два дни извършихме директни наблюдения в НИАР Плиска, НИАР Мадара, музейни обекти в Шумен по отношение на степента на присъствие на дигитални компоненти в представянето на музейните обекти и експозиции. Тези директни проучвания имаха своето продължение и през втория етап на проекта. По покана на РИМ Шумен в края на м. юни 2019 г. участвахме в научен семинар „Втори преглед на музейните анимации“ (образователни анимации), който се организира от Министерство на културата, Община Шумен, Регионален исторически музей Шумен и сдружение „Български музеи“. Проф. София Василева участва в научния форум с доклад и презентация на които бяха представени постигнати резултати от изпълнението на проекта. В рамките на събитието се проведе и официалното откриване на обновените експозиционни зали на музея - История на българските земи XV – XIX век като на място имахме възможност да се запознаем с последните нововъведения. Интерактивен под – хоризонтална подова проекция, която дава визуална представа за една от главните улици на възрожденския град и холограмен гид в реални размери.

През м. декември 2019 г. проведохме работна среща и извършихме директни наблюдения /по описаните по-горе критерии/ в Регионалния музей за история на София. В работната среща участваха доц. д-р Венета Ханджийска – директор на музея и Йордана Николова – уредник в археологическия отдел на музея, и от екипа на проекта – проф. Со-

фия Василева, гл. ас. д-р Тина Петрова и Денислав Кънев. Беше обменен полезен и за двете страни опит, относно технологията на заснемане на експонати и ефектите върху посетителите или обучаемите от въвеждането на дигитални компоненти в експозиционна и образователна среда.

3.2.2.3. Организиране и провеждане на научни форуми

В рамките на дейностите по проекта беше заложено провеждане на два научни форума – по един за всеки от етапите.

На 5 април 2017 г. членовете на екипа на проекта – проф. София Василева, проф. Стоян Денчев и доц. Свободна Вранчева проведоха работен семинар в Националното Висше училище по архитектура Белвил – Париж. (това е най-престижният Френски архитектурен университет). Темата на семинара беше: „Модели за социализация на културното наследство в интелигентен град“. Организатори на семинара бяха Университетът-домакин и УНИБИТ. От френска страна участваха: ръководството на НВУА - арх. Франсоа Бруа – директор на НВУА, г-жа Флоранс Ибара - зам. директор, участваха също и проф. Жан-Пол Мидан и арх. проф. Ален Маринос. Семинарът протече в следния ред: след официалните приветствия, ръководителят на нашата делегация и ректор на УниБИТ проф. д.ик.н. Стоян Денчев представи презентация за нашия университет, посрещната с интерес и одобрения. Последва запознаване с проекта „Модели за социализация на културното наследство в „интелигентен град,“ представен от проф. д-р София Василева. На семинара бяха представени доклади от български и френски специалисти по културно наследство.

През м. април 2020 г. беше проведена националната научна конференция „Културно наследство и съвременни информационни технологии“. В събитието доклади уча-

стваха учени и специалисти от Министерството на културата, Централната библиотека на БАН, Регионален исторически музей Шумен. Силно участие във форума има на младите учени – трима постдокторанти и пет докторанта.

На проведените в рамките на проекта научни форуми извършихме популяризиране на проекта, осъществихме полезен обмен на научни знания и практически опит, създадохме се възможности и условия за научни контакти и сътрудничество в областта, която е обект на изследванията по проекта.

3.2.2.4. Представяне на резултати от изследването под формата на доклади и публикации.

Една от най-видимите и значими дейности на всеки научноизследователски проект е представянето на научните резултати чрез доклади и публикации. В рамките на настоящия проект са реализирани над 20 научни публикации, повечето от тях са индексирани в световни литературни източници, а четири са с импакт фактор. В резултат от извършена научноизследователска дейност по проекта са публикувани монография, учебник, студия и сборник от научна конференция. Постигнатите по проекта резултати са представени с доклади на десет международни научни форума, сред които *ICERI2017* и *ICERI2019*, *EDULEARN19*, *ASHESS 2019*, *Interpret Europe: Conference 2018*, и на осем национални научни форума, с международно участие. Този проект подпомогна подготовката на проект по H2020 - *KnowChair: ERA Chair in Knowledge Society Challenges and Digital Transformation*, Topic: WIDESPREAD-03-2017: ERA Chairs. Разработен от проф. д-р Румен Николов.

3.2.2.5. Популяризиране на резултатите

След приключване на първия етап проектът беше включен сред първите, които участваха в кампанията на Фонд

„Научни изследвания“ за представяне на успешни проекти, които в момента се реализират. Представянето на проекта на 10 април 2019 г. пред научната общност получи широко медийно отразяване [13]. В рамките на изпълнението на проекта също беше извършвано регулярно отразяване на дейности и постигнати резултати в медиите [14]. Изработената по проекта холограмна система беше показана на Международното изложение по отбрана, антитероризъм и сигурност в гр. Пловдив, в периода 30.05.-02.06.2018 г. Витрината бе използвана, за да се демонстрират основните методи на обучение в УниБИТ. В събитието от екипа на проекта участва гл. ас. д-р Мирияна Павлова, която както е уточнено и по-горе е сред младите учени, преминали обучение за работа със системата. Посетителите на изложението бяха впечатлени от холограмната витрина и 3D представените обекти.

За популяризиране на целите, дейностите и резултатите от проекта са разработени следните информационни материали: Brief Description of the Project : Models of Cultural Heritage Socialization in a „Smart City” – на английски език; Modèles de socialisation du patrimoine culturel dans une „Ville intelligente” Le projet est soutenu par le Fonds national de la Recherche scientifique près le Ministère de l’éducation et de la science de la République de Bulgarie – на френски език; Проект „Модели за социализация на културното наследство в „Интелигентен град“ – кратко описание на български език. Организирана е публична информационна среща за огласяване на резултатите преди приключване на първия етап на проекта – 12 юни 2018 г. За популяризиране на целите и задачите на проекта е създаден интернет сайт на проекта, в сайта на УНИБИТ. За неговото създаване беше разработена тематична структура, съдържаща менюта, подменюта и информационни текстове. В него се публикува информация за проекта – цели, резултати, актуалност на научната проблематика, галерия, публикации по проекта, издания и др. като тази информация се обновява според етапното развитие на проекта

4. ИЗВОДИ И ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Постигнатите резултати и разработените научни продукти са интегрирани в образователния процес и създават условия за насърчаване на интерактивните форми на преподаване и обучение. Резултатите се използват за насърчаване на обмена на научен и практически опит между образователни, научни и културни институции.

Проектът повиши възможностите на младите учени, членове на научния колектив за участия в научни форуми и за подготовка на научни публикации и трудове. Част от постигнатите резултати имат приложимост в подготвян дисертационен труд на докторант – член на екипа на проекта, участие на студент с доклад на национална студентска конференция и успешно защитена дипломна работа.

Създадени са условия за насърчаване на интерактивните форми на преподаване и обучение и за приложение на ИКТ в обучението и образованието, свързано с културното наследство.

Областите на приложение на резултатите са свързани с информационната среда за стимулиране на интердисциплинарни научни изследвания, повишаване на качеството на образованието в областта на културното наследство, повишаване на информираността и достъпа, особено на младото поколение, чрез въвеждането на интерактивни средства при представянето на музейни колекции и повишаване на комуникацията и сътрудничеството между образователните, научните и културните институции.

Надяваме се дейностите по нашия проект и постигнатите резултати да допринесат за повишаване на качеството на обучението на студентите и за по-широкото приложение на информационните технологии в научно-изследователската и преподавателска дейност в областта на културното наследство. Наследството все повече се откроява като ценност и културна памет, чрез която се самоопределяме и взаимодействаме в глобалния свят и информационната среда.

5. БЕЛЕЖКИ

1. Към научното описание на проекта като Приложение 1 е представен „Списък с избрани публикации на членове на екипа на проекта и академичния състав на УНИБИТ в тематично направление културно-историческо наследство и приложения на ИКТ“. Той съдържа 3 основни раздела: 1. Културно-историческо наследство ; 2. Библиотечни науки и цифрови архиви; 3. Интернет технологии и приложения. По вид посочените публикации са: монографии, тематични справочници, учебни материали, статии, сборници с научни публикации.

2. Мирияна Павлова е докторант към момента на подаване и класиране на проекта. В края на първия етап на проекта тя успешно защити дисертационен труд и придоби ОНС „Доктор“

3. Подробна информация за капацитета на базовата организация УНИБИТ, за видовете специалности в ОКС „Бакалавър“ и ОКС „Магистър“, за структурните звена и функционалните центрове и ларобатории виж на: www.unibit.bg

4. В този доклад са представени постигнатите резултати от изпълнението на проекта до м. февруари 2020 г. – до предаване на публикацията за отпечатване.

6. ЛИТЕРАТУРА

1. Иновационната стратегия за интелигентна специализация на Република България 2014-2020 г., с. 76

2. Horizon 2020 Europe in a changing world [Online] Available: ec.europa.eu/programmes/horizon2020

3. Declaration on the Joint Programming Initiative ‘Cultural Heritage and Global Change: *A New Challenge for Europe*’, December 2011 [Online] Available : <http://www.jpji-culturalheritage.eu> (April 19, 2019)

4. За интегриран подход към културното наследство на Европа. Доклад. 2014. Достъпен на: http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2015-0207_BG.html

5. **Manville, C.**, et al, Mapping Smart Cities in the EU, European Parliament, 2014. [Online] Available: <http://www.europarl.europa.eu>

europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2014/507480/IPOL-ITRE_ET%282014%29507480_EN.pdf

6. **Денчев, Стоян.** (2017). Актуални въпроси на приложението на информационните технологии в образованието по културно наследство. София, 2017. -99 с.

7. **Василева, София.** (2018). Международни правителствени и неправителствени организации с дейност в областта на културното наследство. Механизми на въздействие в Югоизточна Европа. София, 2018. -135 с.

8. **Петрова, Тина.** (2019). Опазване на архивите през XXI век. Ролята на информационните технологии. София, 2019. -232 с.

9. **Бонева, Вера, Руско Русев.** (2017). Регионалните музеи в културната инфраструктура на България. София, 2017, с. 174-192.

10. Museum expositions and standards: Looking ahead (2018). *Conference papers, organized by the Bilateral Bulgarian-US Commission for the Protection of the Cultural Heritage of Bulgaria.* Sofia, 28 and 29 November 2016. Sofia: Published by the Bulgarian-American Commission for Educational Exchange „Fulbright” and the „My Museum” Fondation“.

11. Награди „Жива“ - <https://museum-shumen.eu> ; <https://bit.ly/2HFcDy2>, consulted 19 April 2019

12. Учени представят VR проект за културното наследство - <https://technews.bg/article-115706.html>; ФНИ представя проект за социализация на културно-историческото наследство чрез VR - https://computerworld.bg/new_technologies/2019/04/05/3453553_fni_predstavia_proekt_zh_sozializaciia_na/; ФНИ представи три успешни научни проекта на 10 април 2019 г. - <https://www.dnevnik.bg/blogosfera/article/358539>; <https://nauka.bg/fni-shte-predstavi-tri-uspeshni-nauchni-proekta-10/>

13. Културна инвазия на български университети в Париж - <http://epicenter.bg/article/UniBit/124749/11/0> - 4 април 2017; УНИ-БИТ с нов проект за културното наследство – в. Земя, бр. 264, 11 юни 2018 г. - <http://www.zemia-news.bg/index.php/balgariya-31>

MODELS OF SOCIALIZATION OF CULTURAL AND HISTORICAL HERITAGE IN A SMART CITY

Sofia Vasileva

University of Library Studies and Information Technologies

e-mail: s.vasileva@unibit.bg

ABSTRACT

The purpose of the paper is to describe the concept and present the results achieved from the implementation of the project „Models for the socialization of cultural and historical heritage in a „Smart city”, supported by the National Science Fund at the Ministry of Education and Science of the Republic of Bulgaria. Priority in the methodology is the interdisciplinary nature of the research - combining basic research in the field of cultural and historical heritage (CHH) with experimental work in real and virtual environments, based on two main components: *smart places* - pre-determined cultural institutions for conducting experiments related to the creation of a model for the socialization of CHH in a smart city as well as *ICT-based experimental infrastructure* which allows experiments with the use of different technologies such as: 3D modelling, including augmented reality, social networks, mobile technologies, etc.

Achieved results: The scientific products developed under the project are used for educational purposes in the training on cultural heritage and information technologies in BA and MA programs. The scientific products developed through the project enrich the interactive teaching materials at ULSIT and stimulate attractive teaching methods, which will enhance the quality of teaching. The innovative product – a

holographic virtual reality system (HVRS) developed within the project is presented and used in the process of training students in the field of cultural heritage and information technologies. The results of a study of good practices applied in our country are presented for creating interactivity in the expositions of Bulgarian museums. The results are used to improve the quality of cultural heritage education, to promote the exchange of scientific and practical experience between educational, cultural and scientific institutions. The results are expected to find application in information and training programs to increase the capacity of local communities in the field of cultural tourism.

KEYWORDS: *Cultural Heritage, Information Technologies, Education, Research Project*

МОДЕЛ НА ИНТЕЛИГЕНТНА ПЛАТФОРМА ЗА ПЪТЯ НА СВ. СОФРОНИЙ ВРАЧАНСКИ В КОНТЕКСТА НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ КУЛТУРНИ МАРШРУТИ

Румен Драганов¹, Ваня Добрева², Радостина Денчева³

^{1,2}Университет по библиотекознание
и информационни технологии,

³Доктор, Технически университет, София

e-mail: r.draganov@unibit.bg; v.dobreva@unibit.bg;
r.dencheva@gmail.com

РЕЗЮМЕ

Фокусът на изследването е прилагането на умни технологии базирани на блокчейн, която може да подобри радикално операциите, що се отнася до културното наследство и по-специално трасиране на пътя на Св. Софроний Врачански в контекста на европейските културни маршрути, и може да създаде нови възможности за иновации. Разработването на блокчейн технологии през последните няколко години включва примери на мрежи от различни организации, които си сътрудничат за създаване на стойност и подобряване на конкурентоспособността. Този тип мрежа може да осигури заедно с местните заинтересовани страни и МСП на местните пазари допълнителни активи по отношение на стоките и услугите между участниците.

КЛЮЧОВИ ДУМИ: *Иновации, Туризъм, Културни маршрути, Блокчейн; Класификация JEL: Z32*

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Дигиталната трансформация в туризма налага нови концептуални решения за създаване на интелигентни културни маршрути в контекста на Европейските културни маршрути. Дейв Чейфи определя следните етапи в процеса на дигитална трансформация с акцент върху маркетинговите дейности: (I) определяне на необходимостта от дигитална трансформация; (II) сравнение или бенчмарк на настоящия дигитален капацитет на организацията и основните конкуренти; (III) определяне на подходящата структура и работен процес за осъществяването на дигитална трансформация на маркетинговите дейности; (IV) определяне на ресурсите, необходими за дигитална трансформация; (V) преглед на бариерите за приложението на дигиталната трансформация; (VI) управление на промяната; (VII) определяне на гъвкавостта и бързината на дигитално взаимодействие с потребителите и оптимизиране на резултатите от различни интегрирани комуникационни канали [11].

В Европейските културни маршрути се включват всички четиридесет и седем страни членки на Съвета на Европа: Албания, Андора, Армения, Австрия, Азербайджан, Белгия, Босна и Херцеговина, България, Великобритания, Хърватия, Кипър, Чехия, Дания, Естония, Финландия, Франция, Грузия, Германия, Гърция, Унгария, Исландия, Ирландия, Италия, Латвия, Лихтенщайн, Литва, Люксембург, Малта, Република Молдова, Монако, Черна гора, Холандия, Норвегия, Полша, Португалия, Румъния, Руска федерация, Сан Марино, Сърбия, Република Словакия, Словения, Испания, Швеция, Швейцария, Република Северна Македония, Турция, и Украйна; както и седемнадесет страни, които не са членки, в това число: Аржентина, Алжир, Беларус, Канада, Куба, Египет, Свети Престол, Израел, Япония, Йордания, Ливан, Либия, Мароко, Панама, Сирия, Тунис и Съединени Американски Щати.[9, 10]

Програмата за културни маршрути стартира от Съвета на Европа през 1987 г. с Декларацията на Сантяго де Компостела. Културните маршрути на Съвета на Европа са покана за пътуване и откриване на богатото и разнообразно наследство на Европа чрез обединяване на хора и места в мрежи от споделена история и наследство. Те прилагат на практика ценностите на Съвета на Европа, които включват: правата на човека, културното многообразие, междукултурния диалог и взаимния обмен зад граница. Създадените 34 културни маршрута на Съвета на Европа имат за цел да осигурят стойностно оползотворяване на свободно време, подпомагане на знанието, на гражданите на Европа и света, да насърчат развитието на отговорен туризъм и устойчивото му развитие. Темите, които обхващат културните маршрути, включват архитектурата, пейзажа, религиозните влияния, гастрономията, но не само. Към тях се добавят нематериално наследство, живата култура, изкуството, музиката, литературата и др. [12].

Сертифицирането на „Културен маршрут на Съвета на Европа“ е форма на гаранция за отлични постижения. Мрежите наистина осъществяват иновативни дейности и проекти, отнасящи се до петте основни приоритетни области на действие: (I) сътрудничество в областта на научните изследвания и развойната дейност; подобряване на паметта, историята и европейското наследство; (II) културен и образователен обмен за млади европейци; (III) съвременна културна и художествена практика; (IV) културен туризъм и устойчиво културно развитие. [7, 8]

В настоящия доклад си поставяме задачата да представим перспектива за подобряване на мониторинга на Европейските културни маршрути чрез тяхното дигитализиране и с модел на базата на блокчейн технологията. Фокусът на изследването е прилагането на умни технологии базирани на блокчейн, която може да подобри радикално операциите, що се отнася до културното наследство и по-специално тра-

сиране на пътя на Св. Софроний Врачански в контекста на европейските културни маршрути, и може да създаде нови възможности за иновации. Разработването на блокчейн технологии през последните няколко години включва примери на мрежи от различни организации, които си сътрудничат за създаване на стойност и подобряване на конкурентоспособността. Този тип мрежа може да осигури заедно с местните заинтересовани страни и МСП на местните пазари допълнителни активи по отношение на стоките и услугите между участниците.

Програмата „Културни маршрути“ на Съвета на Европа предлага аналогов модел за транснационални мрежи, работещи върху популяризирането на европейското наследство.

На 9 април 2018 г. повече от 20 страни-членки на ЕС приемат декларация за създаване на Европейско партньорство в сферата на блокчейн технологиите: [8]. С цел използването на възможностите на блокчейн технологиите и за преодоляване на фрагментарния подход, участниците в тази декларация се съгласяват да си сътрудничат в създаването на Европейското партньорство за развитие на блокчейн инфраструктура, която ще помогне да се подобри доверието и ориентирането на потребителите в дигиталните услуги в рамките на единния пазар.“

Дигитализирането на Културните маршрути върху платформа, базирана на блокчейн технология, създава възможност за обединяване на информацията за обектите на наследството, университети, национални, регионални и местни власти и социално-икономически участници като МСП и туроператори. За да бъде изпълнена поставената задача, при конструирането на културния маршрут в модела трябва да се предвиди осигуряване на необходимата дигитална инфраструктура – хардуер и софтуер, насоки, помагала и процедури за реализацията на модела, включващи дигиталните инструменти, които съответстват на организацията на процесите и обучение на включените в модела обекти за

използването на дигитални технологии. При създаване на модела е необходимо да се отчете, че интелигентният туристически маршрут е зона, която използва различни видове електронни устройства за отчитане и навигиране на туристическото пътуване, базирана на интернет платформа. Тя служи както за събиране на данни, така и за тяхното последващо използване, насочено към по-ефективно управление на активите и наличните ресурси. Това включва събиране и обработване на данни от наличните фондове на институциите на територията на културния маршрут, данни от фирми-доставчици на туристически услуги и впечатления на туристи, пътуващи по маршрута и споделящи своя положителен и отрицателен опит, както и на граждани, желаещи да подобряват информационната среда. Умният туристически маршрут използва векторна навигационна система, базирана на блокчейн технологии и включва устройства за наблюдение и управление на системи, които обработват кумулираните данни и ги анализират така, че да могат с обратна връзка да управляват процесите, свързани с дейността на обектите, включени в маршрута, а също и възможността да бъде оптимизиран достъпът до всеки отделен обект. Оптимизирането на туристическите ползи за местните икономики по Европейските културни маршрути чрез превръщането им в „интелигентни“ ще допринесе за подобряване на местните икономики и създаване на повече работни места.

2. МЕТОДОЛОГИЯ

При създаването на модел за платформа, базирана на блокчейн технологиите за европейските културни маршрути, се изследват нагласите за дигитална трансформация на основните културни институти в зоната на културния маршрут, изследва се управленска подкрепа за въвеждане на дигитална бизнес стратегия и използване на блокчейн технологията за свързване на доставчиците и дистрибуторите на

услуги с културните институти в система за информация и извършване на транзакции. Изследва се степента на използването на дигиталните технологии в ежедневната работа на персонала на обектите, включени в културния маршрут и степента на използването на дигитални комуникационни канали. Инициира се създаването на конкретен полезен модел за функционалните връзки на системата. Проучването дава отговор на въпросите в няколко области: (I) Нагласа за дигитална трансформация; (II) управленска подкрепа за дигиталната бизнес стратегия; (III) степен на използването на дигиталните технологии в ежедневната работа на персонала на обектите включени в културния маршрут; (IV) степен на използването на дигитални комуникационни канали.

3. ИЗЛОЖЕНИЕ И РЕЗУЛТАТИ

3.1. Пътят на Св. Софроний Врачански

Като тема за създаване на дигитализиран Европейски културен маршрут с прилагане на блокчейн модел е избран културно-историческият маршрут „Пътят на Св. Софроний Врачански“.

През 2019 г. се отбелязаха три годишнини на небесния покровител на Врачанска епархия: 280 години от рождението на Св. Софроний Врачански, 225 години от ръкополагането му за епископ и 55-та годишнина от канонизацията на Св. Софроний. Европейският културен маршрут „Пътят на Св. Софроний Врачански“ включва: България, Турция, Гърция, Северна Македония, Сърбия, Румъния, Украйна и Русия.

Софроний Врачански е роден в град Котел през 1739 г. със светско име Стойко и презиме/фамилия – Владиславов. Точната дата на раждането му не е известна. Празникът, който църквата свързва с неговото име, е 11 март, но по религиозна традиция този ден би трябвало да е свързан с кончината му и/или обявяването му за светец. През периода, в който Со-

фроний Врачански живее и работи в Котел, както по-късно той ще го опише, Котел е малко селище - село. Историците посочват, че Котел от векове има важно стратегическо значение - охранява пътя от Североизточна към Южна България. Населението ползва различни привилегии. Освен пазители на прохода през Стара планина, наричани дервенджии, котленци са също и абаджии, и джелепи – търговци на добитък (овце). Този статут в рамките на Османската империя означава възможности за по-свободно пътуване и търговия, най-вече в Цариград. Факт е, че през XVIII-XIX век жителите на Котел разполагат с по-големи средства и възможности в сравнение с други селища. Също така в Котел през XVIII в. се основополага и книжовна школа, която има съществен принос към Възраждането. Майката на Софроний - Мария, умира когато Стойко е едва тригодишен. Баща му, Владислав, най-вероятно джалепин, се жени повторно, като от този брак се ражда друго дете. Софроний започва да учи на 9 години. В самото начало обучението му е „просто учение” (най-вероятно това означава килийно училище – елементарна грамотност и наизустяване на религиозни текстове), а след това започва да изучава гръцки език. Фактът, че учи гръцки език, е възможно да има две основания – първо, подготвян е за търговец – в рамките на Османската империя, където търговците са или от гръцки произход, или говорят свободно гръцки език. И второ, според проф. Надежда Драгова, е възможно върху избора Стойко да изучава гръцки език решаващо влияние да е оказала мащехата на Стойко – която, хипотетично се предполага, че е гъркиня. През 1850 година бащата на Стойко умира от чума в Цариград. Понеже е бездетен, чичо му (стрико-според Житието) го взима при себе си, за да го учи на джелепски занаят. Но чичото и стринката умират в Цариград от чума когато Стойко е на 17 години. Понеже Стойко е наследник на джелепи, той трябва, според съществуващия обичай, да отиде в Цариград, за да прибере дължими пари.[1]

Заедно със свои другари отпътува от Котел за Цариград. В Цариград се качват на лодки, за да преминат в Азиатската част (Анадолския край) – квартала Юскудар. В този квартал на Цариград живеят много гърци и евреи. В Цариград Стойко присъства на пехливански борби, вижда дворците на султана, затворен е в къща на содомити, от които го освобождават евреи. Завръща се в Котел. Там той е принуден да се разплати с длъжниците на чичо си. Разпродава имуществото и заминава за Шумен. Оттам се завръща в Котел, където го принуждават да се ожени, тъй като вече е и на 18 години. (Венчава се за Гайка Хаджиатанасова. Има четири деца: Иван (Цонко), Владислав, Мария и Ганка. Цонко е бащата на княз Стефан Богориди (Стойко Цонков Стойков) и Атанас Богориди (Атанас Цонков Стойков). Мария пък е майка на бъдещия епископ Поликарп Патаролийски.). По предложение на котленските чорбаджии Стойко е ръкоположен за свещеник (поп) през 1762 г.

През 1765 г. прави първия препис на „История славянобългарска“. Около 1770-1775 г. отива в Света гора, където престоява шест месеца. Завръща се в Котел и започва да учи децата. Разболява се, а това го принуждава да търси лекари в Сливен, Ямбол, в Цариград. Отново е в Котел. Като свещеник обикаля районите около Котел-Сливен. В този период умира съпругата му. Около 1792 г. служи в село в енорията в Карнобат, където служи 1 година. Посещава и Анхиало (Поморие). След това заминава за Арбанаси (тук живеят децата му). В Търново го увещават да поеме Видинската епархия. През лятото на 1794г. го ръкополагат за архиерей - става монах (игумен) в Къпиновския манастир, а на 17 септември става Врачански епископ под името Софроний (Софроний е първият българин, издигнат на такава висока позиция). През месец декември тръгва от Арбанаси за Враца. По пътя – на 13 декември - спира в Плевен. Във Враца пристига около Рождество Христово и служи в епархията 6 месеца. След това избухва чума и той се отправя за Арбанаси. По пътя спира

в Плевен, където е избухнала чума – тук Софроний служи по селата. Малко по-късно се завръща във Враца. В периода 1795-1796 г. избухват големи размирици в Северозападния район: водят се множество боеве, селищата са опустошени и разграбени от кърджалии, аяни и паши. Атакувана е и Враца. Софроний напуска Враца. През Рахово стига до Влашко, а след това – в Арбанаси. Тук престоява известно време, след което отново тръгва към Враца. Междувременно към Видин за справяне с бунтониците се е отправила редовна турска войска, в която участват и прочути орди на пълководци от Анадола. По пътя към Враца Софроний е принуден да се крие в планински хижи и пещери – престоява малко повече от месец в една овчарска кошара в планината. Отправя се към Тетевен, където два месеца чака оттеглянето на войската. Междувременно оттеглящите се кърджалии опожаряват Арбанаси, а после и Котел, където са се настанили децата на Софроний, и те бягат в Свищов. Там, при тях в Свищов, отива и Софроний. През лятото Софроний се завръща във Враца, където обикаля селата, повечето от които са изпепелени. Разнася се вест, че към Враца идва нова войска и Софроний бяга през нощта. Първо отива в Черепишкия манастир, който се оказва затворен и се отправя към Софийската епархия. Пътува около 14 дни. Връща се във Враца, където го очакват нови премеждия, свързани с турската армия и войниците, които са разположени в неговите стаи. Принуден е отново да бяга – в Черепишкия манастир, а след това в друг манастир от Врачанската епархия (не е посочено името му), и накрая – в Карлуковския манастир. Оттам се отправя към Тетевен, след това в Плевен. Тъкмо пристига в Плевен, и селището е нападнато от кърджалии. Цялото население е в ужас и Софроний бяга, като стига до р. Искър. С лодка преминава на другия бряг и се отправя към Враца. Във Враца престоява няколко месеца (до Димитровден), след което отново отива в Плевен (на Никулден). През 1799 г. отива в Никопол, преминава замръзналата река Дунав, за да стигне до Влашко.

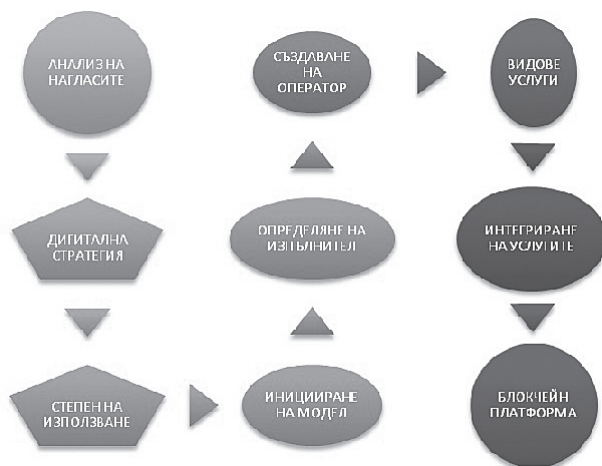
Оттам през 1800 г. се отправя към Видин, където служи владиката Калиник. Във Видин Софроний остава три години. Основната му дейност тук е писателска – превежда и съставя сборници. Във Видин той започва да се занимава и с политически въпроси. Софроний вижда в Русия, която успешно воюва с Османската империя, фактор, който ще освободи българите. Подпомага изпращането на българска делегация при руснаците. Напуска Видин и заминава по работа в Крайова. Оттам отива в Букурещ, където живеят децата му. Тук продължава да изпълнява висшите си духовни задължения. Подава обаче молба да бъде освободен от духовен сан. Освободен е от църковна длъжност. Отдава се на политическа и творческа дейност.

Дейността на Софроний може да се обобщи в няколко централни области: (I) осъществяване на два преписа на „История славянобългарска“; (II) съставяне на множество проповеди, в които, наред с религиозните въпроси, са представени и примери от класическата литература, но и от модерната за Софроний епоха. Той осъществява и превода и отпечатването на първата новобългарска печатна книга „Неделник“ (1806г.); (III) Реализиране на мащабна по характера си преводаческа и съставителска дейност. Негово дело са: Първи видински сборник „Поучение и словосказание за празниците господни“ и Втори видински сборник „Разкази и разсъждения“ - от 1802г., в които, наред с религиозни текстове, са публикувани и негови преводи на светски творби; (IV) Създаване и отпечатване на книга от 1805 г. за православната, еврейската и мохамеданската религии; (V) превод на една от модерните политически теории през XVII-XVIII в., „Гражданское позорище“, свързана с управлението на държавата; (VI) Призив към българския народ в който Софроний призовава българите да посрещат русите като свои братя освободители; (VII) съставяне и отпечатване на книгата „Житие и страдание грашного Софрония“ – публикувана за първи път от Георги Раковски през 1861г. Има биографи-

чен характер. Но от гледна точка на естетическите и художествените му стойности, творбата отдавна е квалифицирана като първата в южнославянските литератури белетристична творба. Книгата „Житие и страдание грешнаго Софрония” дава пълно описание за създаване на културния маршрут = Предполагаемата дата на смъртта му е 2 август 1813 г. [4].

3.2. Моделиране на платформа

В научната литература има различни подходи към определянето на понятието „модел на платформа“. Изследването на Европейските културни маршрути показва, че е подходящо платформата за управление да бъде базирана на блокчейн технологиите, свързани с приложението на дигиталната трансформация в туризма. Създаването на дигитална платформа за управление определят подхода, за да се достигне желано състояние на организацията. Моделът на платформата трябва да даде възможност на културния маршрут да генерира достатъчна състоятелност на организацията да създава стойност и да извлича културна, материална, поддържаща и регулиращи услуги. Придобиването на по-висока стойност при използване на Европейските културни маршрути при прилагане на модела за платформа увеличават възможностите културните институти и бизнесът да „прави пари от дейностите, с които се занимава“ [17]. Съвременната екосистема на културните маршрути може да създава допълнителна стойност в рамките на веригата на стойността, в която се включват доставчиците на туристически и културни услуги. Използването на блокчейн технологии позволява моделът да може да се разширява и в него да се включват допълнително обекти, дистрибутори и др. Субектите, участващи в европейските културни маршрути, могат да прилагат единен модел на платформа, базирана на блокчейн, без това да пречи на изпълнението на уникалността на тяхната стратегия (Фиг.1).

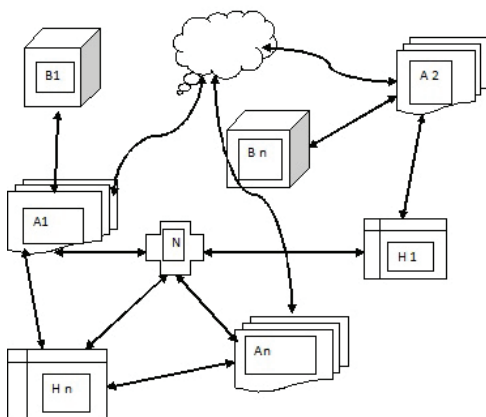
Фигура 1. Модел на платформа за блокчейн при Европейските културни маршрути

При създаването на модел за платформа, базирана на блокчейн технологиите за европейските културни маршрути, се изследват нагласите за дигитална трансформация на основните културни институти в зоната на културния маршрут, изследва се управленска подкрепа за въвеждане на дигитална бизнес стратегия и използване на блокчейн технологията за свързване на доставчиците и дистрибуторите на услуги с културните институти в система за информация и извършване на транзакции. Изследва се степента на използването на дигиталните технологии в ежедневната работа на персонала на обектите, включени в културния маршрут и степента на използването на дигитални комуникационни канали. Инициира се създаването на конкретен полезен модел за функционалните връзки на системата, като системата се институционализира и се определя изпълнителят. В така създадения модел се въвеждат процесите и се съставя протокол за интелигентните договори и воденето на регистър. Създава се оператор, който съединява

наличните оперативни системи на отделните доставчици и дистрибутори на услуги, като се постига интегритет на материалните, културните, поддържащите и регулиращите услуги в екосистемата на зоната на културния маршрут.

Блокчейн е технология за съхранение на информация в интернет мрежа. На практика тя представлява постоянно растящ списък от свързани записи на транзакции. Всяка транзакция представлява деклариращ запис, че едно лице изпраща определен обем данни на друго лице. Обработката на транзакциите се прави от всички компютри, включени в децентрализираната блокова мрежа. Достоверността на транзакциите се проверява от самите компютри – дали съответстват на определени критерии и дали са спазени определени условия, след което потвърждават валидността им [18].

Това, което е важно за културния маршрут, е факта, че скоро системата на блокчейн ще навлезе в технологиите, а положителните фактори, произтичащи от умните договори (smart contract), ще бъдат задължителен критерий за лоялност на системата. Интегрирането на тези услуги е основната функция на платформата, с което приключва нейното изграждане.

Фигура 2. По-лезен модел за функциониране на блокчейн платформа в зоната на културния коридор

3.3. Функционална декомпозиция на модела на културен коридор с приложение на блокчейн технология

Във функционалния модел на културния коридор се включват посочените в предходния раздел обекти. Те представляват хетерогенна съвкупност от компоненти, представляващи както географски, културни, исторически, образователни, религиозни, административни обекти, транспортни и финансови връзки и взаимодействия [2, 3].

Хронологично странстванията на Св. Софроний Врачански могат да се представят в следната последователност:

Котел – Цариград – Шумен – Котел – Света гора – Котел – Сливен – Карнобат – Поморие – Велико Търново – Арбанаси – Къпиновски манастир – Плевен – Враца – Плевен – Враца – Рахово (Оряхово) – Румъния – Арбанаси – Тетевен – Свищов – Враца – Черепишкши манастир – Карлуковски манастир – Тетевен – Плевен – Враца – Плевен – Никопол – Румъния – Видин – Крайова (Румъния) – Букурещ

В съответствие с изискванията на блокчейн технологията за всеки от посочените обекти е необходимо да се създаде съответният блок от свързани записи, включващи всички данни за всеки един от обектите, включени в описаните маршрути.

Данните условно може да се систематизират като:

- статични – за селища, местности, манастири;
- динамични – за маршрути, транспортни средства, прогноза за времето, GPS, стойност на туристически продукти и услуги, партньори и контрагенти.

За част от тези компоненти вече има решения. Конкретно за включените селища и манастири от маршрутите на Св. Софроний Врачански, наред с данни от житието му, е необходимо да се систематизира информация, отразяваща епохата, включително с дигитализирани изображения на градовете, бита на населението, сведения за историческите

събития, обществените отношения, за православните храмове и празници. Използването на блокчейн технологията позволява проследяване на всяка транзакция, при която се идентифицира изпращането на определения обем данни от първия обект към следващия обект от маршрута.

За преодоляване на недостигащия потенциал на блокчейн технологиите на този етап на развитие по отношение на очакванията за използването им като приложения, е необходимо тяхното допълване с използване, например, на „Интернет на нещата“. За конкретното приложение в модел на културен маршрут, е необходимо освен използването на достатъчно развити по инструменти по отношение на многофункционалност и удобство за потребителя, още и визуални технологии като добавена реалност, не на последно място – и пълноценно функционираща СУБД, с възможности за създаване, четене, актуализация и извличане на информация. В блокчейн технологията засега налице е създаването и четенето на данни.

Едно от най-силните приложения, които налагат възходящото развитие на блокчейн технологиите са „умните договори“. Те осигуряват динамика и гъвкавост по отношение проследяване на операциите и по същество представляват стандартизирана процедура за съхраняване на всяка операция. За разлика от типично централизирания модел за същите процедури, умните договори се изпълняват от всеки възел в мрежа от един ранг, което води до проблеми с мащабируемостта и управляемостта – един все още нерешен проблем за блокчейн технологиите на този етап.

3.4. РЕЗУЛТАТИ

Програмата „Културни маршрути“ на Съвета на Европа предлага аналогов модел за транснационални мрежи, работещи върху популяризирането на европейското наследство. Дигитализирането на Културните маршрути

върху платформа, базирана на блокчейн технология създава възможност за обединяване на информацията на обектите на наследството, университети, национални, регионални и местни власти и социално - икономически участници като МСП и туроператори. Ползите от включване в системата се свежда до дигитализацията на маршрута и създаването на възможности за увеличаване на ползите за гражданите на Европа и на света от Европейските културни маршрути. Анализът показва, че нагласата за създаване на интелигентни културни маршрути от културните институти и обекти, предоставящи различни услуги в системата на МСП, са готови да се включат в дигиталната трансформация. Обществото демонстрира подкрепа за реализация на дигитални бизнес стратегии. Степента на използването на дигиталните технологии в ежедневната работа на персонала, обектите, включени от зоната на културните маршрути, все още не е на необходимото технологично ниво, което налага допълнително изграждане – нормативно, институционално и образователно. Използването на дигитални комуникационни канали непрекъснато се усъвършенства и навлизането на интелигентните технологии и изкуствения интелект в Европейските културни маршрути е в процес на интензивно изграждане.

3.5. ИЗВОДИ

Съветът на Европа определи културния маршрут като „проект за културно, образователно наследство и сътрудничество в областта на туризма, насочен към разработване и популяризиране на маршрут или поредица от маршрути, базирани на исторически път, културна концепция, фигура или феномен с транснационално значение и значение за разбирането и зачитането на общите европейски ценности“ (Съвет на Европа: 2010/1). От 2010 до 2011 г. беше стартирано проучване за въздействието на европейските

културни маршрути върху иновациите и конкурентоспособността на МСП, целящо да даде представа за ефектите, произведени от програмата на културните маршрути на Съвета на Европа за развитието на МСП, развитието на мрежата и клъстерите. Целите на съвместната програма за 2011 - 2013 г. бяха изграждането на капацитет за ръководителите на „Културни маршрути“ и засилване на общата видимост. Тази програма служеше за изготвяне на ръчник за управление на маршрутите в сътрудничество с академичните среди и за организиране на обучителен семинар за управление на маршрути - „Лятно училище за културни маршрути“. Съвместната програма за 2013-2014 г. засили промоционалните дейности и маркетинга на културните маршрути на Съвета на Европа, както и картографирането на културните маршрути и изграждането на капацитет за мениджърите на културните маршрути. Съвместната програма за 2015-17 г. увеличи видимостта на Европа като туристическа дестинация, както и на нейните разнообразни дестинации и допринесе за туристическата видимост и качеството на европейските културни маршрути, сертифицирани от Съвета на Европа. Съвместната програма за 2017—2020 г. (известна още като Routes4U) има за цел регионалното развитие, културното сътрудничество и социалното сближаване чрез транснационалните културни маршрути, политиките и практиките в областта на наследството в четирите макрорегиона на ЕС.

Сертификатът за европейски културен маршрут – Пътят на Св. Софроний Врачански базиран на модела за платформа базирана на блокчейн технология ще създаде по-добра възможност за мониторинг на европейската инициатива, чрез която се оживяват ценностите на Съвета на Европа, културното многообразие, междукултурния диалог и взаимния обмен зад граница, като ще дадат по-голяма видимост на тези инициативи.

Обменът на криптирана информация между субекти-

те на културния маршрут – изпълнители, доставчици, дистрибутори и др. ще нараства, ще се засилва ролята както на криптовалутите в техната публична (public) форма Bitcoin, Ethereum и др., и в тяхната частна (private) форма като гривни за достъп до различни зони или услуги в обектите, свързани с туристическия маршрут. Възможностите на блокчейн платформата за интелигентни договори и използването на гривни от вътрешна за културния маршрут система за заплащане с частна електронна валута (токени) в рамките на затворена договорна система прави възможно използването на новите технологии и значително увеличаване на конкурентоспособността на институтите и МСП в зоната на маршрута.

По данни на компанията за анализи IDC разходите за разработване и внедряването на блокчейн технологии през 2018 г. са 1,5 млрд долара, за 2019 г. се очаква вложенията да достигнат 2,9 млрд долара, а за 2022 г. - 12,4 млрд долара. Със средногодишен ръст от 76% е достигната повратната точка за разпространението на блокчейн технологиите, чието приложение преминава от стадия на концептуалните модели и пилотните проекти към масово приложение [19].

Всички участници в проекта – 22 страни от ЕС ще обменят знания и опит в техническата и в законодателната сфера. Специалистите ще подготвят използването на единици за ЕС приложения с използването на блокчейн технологията. Първите трансгранични приложения трябва да се внедрят в края на 2019 г., като Европейската комисия предвижда инвестиране на 300 милиона евро в развитието на блокчейн технологиите.

4. ЛИТЕРАТУРА

[1] **Бужашка, Б.** (2019). Българската колония в Истанбул – състояние, проблеми и перспективи Сборник научни доклади от XVII-та национална научна конференция с международно участие

на тема обществото на знанието и хуманизмът на XXI век, УниБИТ, 01.11.2019, стр.275, ISSN 2683-0094

[2] **Върбанова-Денчева, К., Д. Младенова, Р. Денчева** (2018). Дигиталните технологии и изчезващите занаяти на България – оптимистичен сценарий за опазване на културното наследство. // Общество на знанието и хуманизмът на XXI век. Сб. докл. XVI Нац. науч. конф. с межд. уч., 1 ноември 2018 г., София. Акад. изд. За буквите – О писменехъ, С., 2019, с. 101 - 114. ISSN 1314-7099.

[3] **Върбанова-Денчева, К.** (2019). Дигиталните компетентности и иновативните модели на образователния процес. // Общество на знанието и хуманизмът на XXI век. Сб. докл. XVI Нац. науч. конф. с межд. уч., 1 ноември 2018 г., С., 2019, с. 46 – 63.

[4] **Добрева, В.** (2015). Прочити и наследства: Из възрожденската книжнина. С. Изд. Захари Стоянов, р.12.

[5] **Спасова, С.** (2014). Социализация на културното наследство в образователната система: Извънкласни дейности. // Съвременни измерения на европейското образователно и научно пространство. – София: За буквите – О писменехъ, 2014, с. 258-266. ISBN 978-619-185-133-1

[6] **Спасова, С.** (2017). Международна правна основа за социализация на културно-историческото наследство в системата на образованието. // Културни коридори – юбилей и памет. – София: За буквите – О писменехъ, 2017, с. 81-88. ISBN 978-619-185-307-6

[7] **Стоянова, Д.** (2016). Сложни системи за генериране на знания. – В: *Gloria bibliospherae* (Нишката на Ариадна). Изследвания в чест на акад. проф. Александра Куманова. Юбилеен сборник по случай 65 години от основаването на УниБИТ. – София: За Буквите – О писменехъ. 2016. – с. 898-902

[8] **Стоянова, Д. и Е. Савова** (2017). Културното наследство на Странджа планина – симбиоза от дух, култура, вяра, памет и история. В: Сб. Ролята на ЮНЕСКО за развитието на образованието, науката и културата в Република България. – София: За Буквите – О писменехъ. 2017. – с. 88 - 95

[9] **Alexova, D.** (2019). Micro-regionalisation of a Tourist Destination - a Model for a Sustainable Development of a Tourist Destination on the Example of Botevgrad Municipality, In: *Trakia Journal of Sciences*, p.126-132

[10] **Alexova, D.** (2019). Sustainable Development of Cultural Tourism on Example of Botevgrad Municipality: A Model for

Local Tourist Development, pp. 463-484.

[11] **Chaffey, D.** Digital business and E-commerce management : strategy, implementation and practice/ Dave Chaffey. Harlow, United Kingdom : Pearson, 2014. (1 online resource) (712 pages) (PDF)

[12] **Council of Europe**, (2010:1), Resolution CM/Res(2010)53. establishing an Enlarged Partial Agreement on Cultural Routes (Adopted by the Committee of Ministers at its 1101st meeting of the Ministers' Deputies). Retrieved Mart 24, 2013. from Council of Europe: https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1719265&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=ED_B021&BackColorLogged=F5D383 (Accessed 19/01/19).

[13] Council of Europe, (2005), Address By The Secretary General of the Council of Europe Terry Davis „European heritage without borders“ https://seecorridors.eu/filebank/file_81.pdf (Accessed 19/01/19).

[14] Council of Europe, (2018), The Enlarged Partial Agreement on Cultural Routes. <https://www.coe.int/en/web/cultural-routes/enlarged-partial-agreement>(Accessed 19/01/19).

[15] **Gatlin J.** (1999). Bill Gates: the Path to the Future. Avon Books, inc., New York 1999.

[16] **Graf, M., J. Popesku**, (2016). Cultural Routes as Innovative Tourism Products and Possibilities of their Development , International Journal of Cultural and Digital, Tourism , Volume 3, Number 1, Spring 2016 , ISSN (Online): 2241-9705,ISSN (Print): 2241-973X (Accessed 07/01/19).

[17] **Kuratko, D.F.** (2011). 'Entrepreneurship theory, process, and practice in the 21st century', International Journal of Entrepreneurship and Small Business, 13(1): 8-17 (6) (PDF) The role of entrepreneurial characteristics in predicting job satisfaction. Available. https://www.researchgate.net/publication/242506808_The_role_of_entrepreneurial_characteristics_in_predicting_job_satisfaction (Посетена 5/12/2019).

[18] **Morris, David Z.** (2016). „Leaderless, Blockchain-Based Venture Capital Fund Raises \$100 Million, And Counting“. Fortune. Archived from the original on 21 May 2016. (Посетен на 21 октомври 2018).

[19] www.idc.com IDC FutureScape: Worldwide Blockchain 2020 Predictions - James Wester, Worldwide Blockchain Strategies, IDC 5.12.2019; 20:30

MODEL OF THE „SMART” PLATFORM FOR THE ROAD OF ST. SOFRONIY VRACANSKI IN THE CONTEXT OF THE EUROPEAN CULTURAL ROUTES

Rumen Draganov¹, Vania Dobрева², Radostina Dencheva³

^{1,2}University of Library Studies
and Information Technologies

³PhD, Technical University

e-mail: r.draganov@unibit.bg; v.dobрева@unibit.bg;
r.dencheva@gmail.com

ABSTRACT

The focus of the study is the implementation of smart technologies based on Blockchain as an emerging technology that can radically improve operations when it comes to cultural heritage and in particular tracing the route of St. Sophroni Vrachanski in the context of the European cultural routes, and can create new opportunities for innovation. Development of blockchain technologies in last few years involves examples of networks of various organizations that collaborate to create value and improve competitiveness. This type of network could provide together with local stakeholders and SMEs on local markets additional assets as to the goods and services between the participants.

KEYWORDS: *Innovation, Tourism, Cultural routes, Blockchain*; JEL Classification: Z32

КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО НА СВЕТОВНАТА УНИВЕРСАЛНА БИБЛИОГРАФИЯ.

**Райониране и картографиране на текущите
хуманитарни вторично-документални форми в
електронна библиотека universalica: топонимия на
„интелигентните градове” на планетата**

**Александра Куманова¹, Никола Казански²,
Николай Василев³**

^{1,3}Университет по библиотекознание и информационни
технологии, ²Централна библиотека на Българската
академия на науките

e-mail: a.kumanova@unibit.bg; nkazanski@abv.bg;
n.vasilev@unibit.bg

РЕЗЮМЕ

Докладът се основава на изследването в единство от над 700 класификации на жанрове на библиография, библиографска информация, библиографска дейност, библиографски показатели, които са представени в повече от 5000 първични и вторични документални източници на 20 езика в периода 18 - 21 век. Показана е архитектурата на библиосферата в качеството ѝ на обобщение на библиографския модел на инфосферата и ноосферата, описан като път на знанието под формата на 4 карти. Топонимите се позиционират като своеобразна система за извличане на информация, която е свързана с установените връзки на най-големите библиотеки по целия свят (Generatio Spontanea). Подчертан е пътят в българските библиографски проучва-

ния на академик Никола Михов и професор Тодор Боров, който води до културно-цивилизационния историографски магистрален път: Г. Шнайдер - К. Р. Симон - Л.-Н. Malclès - А. Taylor - I. V. Gudovshchikova.

КЛЮЧОВИ ДУМИ: *Актуална международна универсална библиография (20-21 в.), Синоптична таблица; класифициране и картографиране*

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Публикуваният през 1942 г. в София международен универсален библиографски пътеводител „Пътя към книгите” на българския библиограф – енциклопедист със световна слава проф. Тодор Боров (1901-1993), приемник и ярък изразител на традицията на библиографската екстериорика (лат.: *externus* – външен: библиографска информация за излизашите извън територията на страната трудове, но отнасящи се до нея или – написани от нейни граждани), завещана от неговия учител – библиографа, икономиста и статистика, енциклопедиста акад. Никола Михов (1877-1962) – прави наблюдаем за България хронотопа на международната универсална ретроспективна и текуща библиография. За света този труд показва присъствието на България в международната универсална ретроспективна библиография. Така от линията на екстериориката (Н. Михов) тръгва магистралата за България към световната универсална библиография (Т. Боров).

Своеобразно продължение безаналоговият за българската библиотечно-библиографска мисъл вторично-документален труд „Пътя към книгите” на проф. Т. Боров намира едва в наши дни – 76 години след знаменития първопроходец... През 2018 г. на бял свят излиза паралелно в три издания библиографският пътеводител „GENERATIO SPONTANEA” [1], който представлява Синоптична табли-

ца на световната универсална библиография от III в. пр. н.е. до XXI в. – ретроспективни и текущи. Тази таблица с приложения към нея богат справочен и илюстративен апарат е венецът на система от монографични издания, направени в Германия (2016) [2] и България (2017) [3].

2. МЕТОДОЛОГИЯ

Таблицата на световната универсална библиография е структурирана чрез арсенала на районирането и картографирането на планетарния вторично-документален ареал във вид на атлас, създаден под формата на електронна библиотека UNIVERSALICA.

В този атлас са фиксирани появяващите се нови в историята форми на световната (международната) универсална библиография – библиографска разновидност, отчитаща документите по цялото човешко познание – универсалното (често явяващо се в историята и днес като хуманитарно) и без териториални ограничения. Изтъкнати са и линковете към световните библиотеки, отвеждащи към електронните изразения на съответните вторично-документални трудове. Като самозараждане (лат.: *Generatio spontanea*) в библио-инфо-ноосферата са осмислени и ретроспективните и израстващите върху базата им текущи универсални библиографски форми.

3. ИЗЛОЖЕНИЕ И РЕЗУЛТАТИ

Текущите международни универсални библиографски указатели и бази от данни на планетата от XX-XXI в. са дело на информационната индустрия. Сводът им представяме чрез ризоматична (лат.: *rhizome* – коренище) структура по „GENERATIO SPONTANEA” [1] – NN 61-79 с допълнително въведен N 65-a [4]: „*Social sciences & Humanities index*” (*SSH*) (1907-1974) (N 61); „*British humanities index*”

(BHI) (1915-) (N 62); „*Dissertation abstracts international*” (1938-) (N 63); „*Japanese periodicals index (JPI): Humanity & Social science*” (1948-) (N 64); „*International bibliography of the social sciences*” (1951-) (N 65); „*Bulletin scientifique: Sect. B: Sciences Humaines*” (1965-1991) (N 65-a); „*Index Asia: Ser. in Humanities*” (1965-) (N 66); „*Bibliographie internationale de l’Humanisme et de la Renaissance*” (1966-) (N 67); „*Humanities index*” (HI) (1974-) (N 68); „*Social sciences*” (SS) (1974-) (N 69); „*Social sciences citation index*” (SSCI) (1974-) (N 70); „*Social sciences index*” (SSI) (1974-) (N 71); „*American humanities index*” (AHI) (1975-) (N 72); „*Arts & Humanities citation index*” (AHCI) (1976-) (N 73); „*Index to social science & Humanities proceedings*” (ISS HP) (1976-) (N 74); „*Indice Español de Humanidades*” (1976-) (N 75); „*Humanities international index*” (HII) (2006-) (N 76); „*Новая иностранная литература по общественным наукам*” (1934-1992) (N 77); „*Новая отечественная литература по общественным наукам*” (1934-1992) (N 78); „*Новая литература по социальным и гуманитарным наукам*” (1993-) (N 79)

Топонимите на библиографските указатели по текуща международна вторично-документална информация посочват интелигентните градове на земното кълбо, в които се осъществява тази дейност: Bronx (N.Y.), London, Москва, Ann Arbor (Mi), Tokyo, London; Chicago, Belgrade; Zagreb, Calcutta, Genève, Philadelphia, New York, Madrid, Москва.

Разгръщащото се самозараждане на формите на текущата универсална библиография на планетата може да бъде визуализирано във вид на система от карти (Карти 1-3), предназначени за целите на бъдеща електронизация на справочната дейност по тези информационни ресурси.

Карта 1. АМЕРИКА

Текущи международни универсални вторично-документални указатели и бази от данни, създавани от информационната индустрия: „Social sciences & Humanities index” (SSHI) (1907-1974); „Dissertation abstracts international” (1938-); „Humanities index” (HI) (1974-); „Social sciences” (SS) (1974-); „Social sciences citation index” (SSCI) (1974-); „Social sciences index” (SSI) (1974-); „American humanities index” (AHI) (1975-); „Arts & Humanities citation index” (AHCI) (1976-); „Index to social science & Humanities proceedings” (ISS HP) (1976-); „Humanities international index” (HII) (2006-) – Bronx (N.Y.), Ann Arbor (Mi), Chicago, Philadelphia, New York

Карта 2. ЕВРОПА

Текущи международни универсални вторично-документални указатели и бази от данни, създавани от информационната индустрия: „*British humanities index*” (BHI) (1915-); „*Новая иностранная литература по общественным наукам*” (1934-1992); „*Новая отечественная литература по общественным наукам*” (1934-1992); „*International bibliography of the social sciences*” (1951-); „*Bulletin scientifique: Sect. B: Sciences Humaines*” (1965-1991); „*Bibliographie internationale de l’Humanisme et de la Renaissance*” (1966-); „*Indice Español de Humanidades*” (1976-); „*Новая литература по социальным и гуманитарным наукам*” (1993-) – London, Москва, London, Belgrade, Zagreb, Genève, Madrid, Москва

Карта 3. АЗИЯ

Текущи международни универсални вторично-документални указатели и бази от данни, създавани от информационната индустрия: „*Japanese periodicals index (JPI): Humanity & Social science*” (1948-); „*Index Asia: Ser. in Humanities*” (1965-) – Tokyo, Calcutta

4. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Представената таблица – атлас на появяващите се нови в историята текущи форми на международната универсална библиография през XX-XXI в., базирано от изучаването в единство на повече от 700 класификации на видовете библиография, библиографската информация, библиографската дейност, библиографските указатели, които се срещат в над 5000 първично- и вторично-документални източници на 20 езика през XVIII-XXI в., показва архитектурата на библиосферата като синопсис на библиографския модел на инфосферата и ноосферата.

Тази библиографска архитектура представлява пътя в библио-инфо-ноосферата на най-уплътненото знание – библиографското във вид на 3 карти.

Топонимите на текущите международни универсални библиографски указатели на планетата са позиционирани във вид на информационно-търсеца картографска система, която е свързана с установените линкове, отвеждащи към най-големите библиотеки в света (GENERATIO SPONTANEA).

Описаното планетарно райониране показва центровете на универсалното библиографско знание на планетата, структуриращо информационните трасета на международните универсални текущи библиографски указатели и бази от данни, появяващи се на бял свят от информационната индустрия: Bronx (N.Y.), London, Москва, Ann Arbor (Mi), Tokyo, London; Chicago, Belgrade; Zagreb, Calcutta, Genève, Philadelphia, New York, Madrid, Москва.

Културното наследство на световната универсална библиография получава чрез настоящото изследване райониране и картографиране на текущите универсални (хуманитарни) [5] вторично-документални форми в електронна библиотека UNIVERSALICA. Явената чрез това проучване топонимия на „интелигентните градове” на планетата може да служи – освен за уникални широкомащабни справочно-информационни цели в условията на електронизация на информационното пространство, но и за база за провеждането на многообразни изследвания на документалния поток по редица негови актуални направления. По този начин ефективно се съдейства и за навлизането в сферата на хуманитарните измерения, които когнитивно и компаративистично дешифрират библиометричните показатели в различните области на човешкото познание.

Самите хуманитарни измерения на информационните реалии представляват когнитивен компаративистичен прочит на библиометричния статистически профил на тези реалии. Смесътът на хуманитарните измерения на информационните реалии противостои на ентропията (гр.: en – в, навътре + trope – поврат, превръщане; в теорията на информацията – мярка за неопределеност) в света като физическа величина, която представлява мярка за безпорядъка в него.

5. ЛИТЕРАТУРА

[1] **Kumanova, A.** GENERATIO SPONTANEA : Synoptic table of the World universal bibliography from 3RD c. BC to 21st c. : An atlas – electronic library „Universalica” (Model of the secondary-documental framework of the biblio-info-noosphere) : Textbook-compendium of General Bibliography : Учебник-справочник по общо библиографознание / [comp., bibliogr., preface A. Kumanova] ; [sci. ed. S. Denchev] ; [gen. ed. N. Vasilev] ; [expert and terminolog. ed. N. Kazanski] ; [reference-inform. ed. A. Cannon, M. Sokolova] ; [bibliogr. ed. K. Alexandrova, S. Filipova, M. Maximova] ; [rev. A. Subetto ... et al.]. – Sofia : About letters – O pismeneh, 2018. – 232 p. : with ill. – (Torchbearers ; XXV)

[2] **Куманова, А.** Интеграл библиографии : Учебник-компендиум по общему библиографоведению / Посв. светлой памяти Г. Шнейдера, Л.-Н. Мальклес, К. Р. Симона ; Общ. ред. Н. Василев ; Библиогр. ред.: Д. Ралева, М. Максимова ; Рец.: С. Денчев, Н. Казански. – Saarbrücken : LAP LAMBERT Academic Publishing, 2016. – 132 с.

[3] **Куманова, А.** Ризома на инфосферата : Морфология на библиогр. : Генезис на световната универс. библиогр. : Теория на библиогр. форма : Учебник по общо библиографознание / Предг., рец. С. Денчев ; Обща ред., дейкис Н. Василев ; Експертна ред. Н. Казански ; Библиогр. ред. М. Максимова ; Терминолог. ред. Д. Ралева ; Справ.-информ. ред. Ц. Найденова, А. Даскалов ; Рец. А. Соколов ... [и др.]. – Ново ел. изд. – София : За буквите – О писменехъ, 2017. – ССCLII, 534 с. : с 350 ил., 59 сх., 22 репрод. – (Факлоносни ; XX)

[4] Bulletin scientifique : Section B : Sciences Humaines : Vol. 1-26 / Conseil des academies de la RSF de Yougoslavie (СФРЮ), 1965 – Apr.-June 1966 ; Conseil des academies des sciences et des arts de la RSF de Yougoslavie, July-Sept. 1966-1991. – Belgrade – Zagreb : Le Conseil, 1965-1991. – ill. Text in English, French, and German. Vol. 1 (janvier-mars 1965). – Quarterly : 1965-1979. 3 issues yearly : 1980]-1982. 2 issues yearly (numbered 1-6 and 7-12) : 1983-1991.

[5] **Куманова, А.** Универсално – хуманитарно – епистемологично знание : [Докл. на IX нац. науч. конф. с междунар. участие „О-ото на знанието и хуманизмът на XXI в.”, 1.11.2011 г., София, Нац. дворец на културата]. // Обществото на знанието и хуманизмът на XXI век (София). – 2012, с. 105-115.

WORLD CULTURAL HERITAGE OF THE INTERNATIONAL UNIVERSAL BIBLIOGRAPHY.

**Classifying and Mapping of the Current Humanitarian
Secondary-documental Forms in the Electronic Library
Universalica: Toponymy of the Smart Cities of the World**

Alexandra Kumanova¹, Nikola Kazanski², Nikolay Vasilev³

^{1,3}University of Library Studies and Information Technologies,

²Central Library of the Bulgarian Academy of Sciences

e-mail: a.kumanova@unibit.bg; nkazanski@abv.bg;

n.vasilev@unibit.bg

ABSTRACT

The research is based on the study in unity of more than 700 classifications of the genres of bibliography, bibliographic information, bibliographic activity, bibliographic indices which are presented in more than 5000 primary and secondary documental sources in 20 languages during 18th – 21st century. As a whole it is shown the architectonics of the bibliosphere in its capacity of a synopsis of the bibliographic model of the infosphere and noosphere, described as a road of knowledge in a form of 4 maps. The toponyms are positioning as a kind of information-retrieval system which is connected to the established links of the greatest libraries all over the world (GENERATIO SPONTANEA).

It is emphasized the road in the Bulgarian bibliographic studies of academician Nikola Mihov and professor Todor Borov which leads to the Cultural and Civilization Historiographical Trunk Road: G. Schneider – K. R. Simon – L.-N. Malclès – A. Taylor – I. V. Gudovshchikova.

KEYWORDS: *Current international universal bibliography (20–21st c.), Synoptic table; Classifying and mapping*

ИНФОРМАЦИОННАТА СРЕДА – УНИВЕРСАЛЕН МОДЕЛ ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО

Стоян Денчев

Университет по библиотекознание
и информационни технологии

e-mail: s.denchev@unibit.bg

РЕЗЮМЕ

Специализираните изследвания в рамките на феномена „информационна среда“, като интегрирана съвкупност от информационни фондове, информационни технологии и интеракциите между хората и оборудването в предметната област културно наследство, се явяват както синергично обобщение на култура, история, естетика, технологии и морал, така и фундамент, който аргументира и дава смисъл на социалните детерминанти на културното наследство на човечеството. Независимо от това дали са обработени или не, информационните фондове на културното наследство сами по себе си представляват най-ярките цивилизационни белези на различните епохи от общественото развитие. Експлозивното развитие и огромните възможности, които ни предоставят съвременните информационни технологии създават реални предпоставки за разширяване на възможностите за културна комуникация между различните народи и за ефективна реализация на процесите свързани с манифестирането на културното им многообразие. В рамките на специализираната информационна среда иновативните технологии могат и трябва да засилят своето „присъстви-

вие“ в следните направления:

- изграждане на цялостна интегрирана информационна база от специализирани данни, информация и знания за паметниците на културата;
- тотално дигитализиране на паметници на културата;
- 3D моделиране на културни паметници;
- GIS-картографиране и дигитализиране на културно-историческите зони и обекти;
- Реализация на виртуална и смесена реалност.

Що се отнася до т.н. човешки фактор, а именно интерактивните взаимодействия между хората и оборудването в рамките на една информационна среда, то определено трябва да се търси неговото влияние в процесите, свързани с ефективната промяна на формите за управление на социализацията на културното наследство. Днес дефинитивно се приема, че важен белег на цивилизованост на всяка една държава или общност от държави е формирането на политика не само за опазване на културното наследство, но и за неговата ефективна социализация, със следните задължителни цели: идентификация на културните ценности, физическото им опазване и тяхната социализация в съвременните общества.

КЛЮЧОВИ ДУМИ: *Информационна среда, Културно наследство, Информационни технологии, Човешки фактор, Социализация, Модел за управление*

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Управлението на културното наследство не е еднократен акт, а сложен, многопластов проблем, който стои на дневен ред пред всяка една цивилизована обществена група, държава или регионална структура. Не случайно Организацията на обединените нации за образование, наука и

култура– ЮНЕСКО обръща огромно внимание на въпросите свързани с културното и историческото наследство, както и за неговото интелигентно и ефективно управление. Приетите в тази насока документи недвусмислено показват , че наследството и паметта на света (Memory of the World) имат своето огромно значение не само като белези и артефакти от миналото, а и като жалони за днешното и утрешното развитие на човечеството.

2. ИЗЛОЖЕНИЕ

Информационна среда.

Базова концепция.

Управление на културното наследство

Много често в средствата за масова информация, а и в различни специализирани издания се използва израза „информационна среда”. Това използване обаче носи общ, неконкретен характер и служи за означаване на обобщените процеси, свързани с третирането на един от феномените на нашето време - информацията и условията в които тя съществува. В този му смисъл, понятието „информационна среда” интуитивно е ясно за всеки един субект. Това е така, защото в общия случай може да се каже, че всичко около нас представлява информация и условия за нейното съществуване. Въпреки, че горното тълкуване на това понятие не противоречи на истината, по същество то е много размито и общо и поради това почти е невъзможно концепцията за информационната среда, в този и вид, да бъде задълбочено изследвана и анализирана. Такъв вид информационна среда ние ще наричаме единна, обобщена или интегрирана. Това предполага, че наред с обобщената би трябвало да съществуват и някакви частни, относително специфични информационни среди за означаване на едни или други информационни същности. От структурна и функционална гледна точка всяка една такава „частна“

информационна среда, представлява множество от три взаимно свързани компоненти:

Информационни фондове.

Информационни технологии.

Човешки фактор, проявяващ се в интеракциите между субектите и оборудването.

С увереност може да се каже, че тази трактовка на информационна среда, в смисъл на множество от три функционално свързани компоненти, дава големи възможности за задълбочени теоретически изследвания и практически приложения. Независимо от привидно самостоятелно обособените компоненти, характерът на структуризацията на информационната среда е такъв, че предполага съществено влияние на всеки един от нейните компоненти върху останалите. Свързващото звено тук се явява човешкият фактор със своите ясно изразени три типа характеристики на поведението на субектите:

- организация на взаимодействието;
- проблеми на общуването;
- психологически проблеми.

Основните параметри на една такава информационна среда са:

- предметна област;
- характер на информацията;
- информационни потоци;
- вид на информацията;
- информационни канали
- информационни дейности и процеси;
- обем на съхраняваната, обработваната и разпространявана информация;
- потребители на информация;
- йерархи

Измененията на всеки един от параметрите влияе в една или друга степен върху общото състояние на средата. Изследването им с цел анализ на информационната среда

се явява доста сложен и трудоемък процес. Оценката на моментното състояние на всеки от параметрите може да служи само като отправна точка за един такъв анализ.

Параметър, определящ в значителна степен спецификата на всяка една информационна среда от този вид е **предметната област**. В зависимост от нея се диференцират съществени различия в спецификата и на трите компонента на средата.

Можем да направим заключението, че по принцип съществува една всеобхватна интегрирана и обобщена информационна среда, в рамките на която могат да се диференцират т.н. частни, отговарящи на различните специфични предметни области информационни среди. Нашият интерес е насочен предимно към изучаване и изследване именно на информационните среди от последния тип и то на тези от тях, чиито предметни области се покриват с понятието културно наследство.

С цел улесняване на разглежданията и премахване на двусмисленността, от сега нататък когато говорим за информационна среда ще разбираме частна такава, съществуваща и развиваща се в условията на определена конкретна предметна област.

Нека съвсем накратко да оформим общата „картина“ на една информационна среда, която съществува и се развива в предметната област „културно наследство“:

- **информационни фондове** - първият компонент на средата тук се представя от специализирани бази данни (или други информационни структури), съдържащи различна информация, от една страна даваща достатъчно пълна, а от друга - само сигнална информация за определени решения. Важна характеристика на информационните фондове е тази, че наред с информацията записана на магнитни носители в преобладаващото болшинство от случаите се съхранява и отделен фонд (на хартиени носители, на микрофиши или на видеоленти и дискове), съдържащ пълните досиета

на представените данни. Съвременна тенденция тук е да се изграждат т.н. свободно текстови и пълнотекстови бази данни.

Както вече отбелязахме по-напред информационните фондове на културното наследство сами по себе си представляват най-ярките цивилизационни белези на различните епохи от общественото развитие. В крайна сметка тяхното интелигентно развитие трябва да доведе до изграждане на цялостна интегрирана информационна база от специализирани данни, информация и знания както за материалното, така и за нематериалното културно наследство;

- **информационни технологии** - може да се каже, че този компонент на средата е относително инвариантен по отношение на различните предметни области. Въпреки това обаче, при него също се наблюдава определена специфичност, дължаща се на конкретната предметна област за реализация на информационната среда, а именно „културно наследство”. Спецификата на информационните технологии се определя от една страна от характера на информационните процеси, необходими за обработка на уникалните информационни фондове на културното наследство и от друга - предимно от методите и начините за събиране и разпространяване на специфичната информация. Без да излизаме от рамките на вече конвенционалните информационни технологии трябва да сме наясно, че за да продължим социализацията на културното наследство и неговото ефективно управление е необходимо не само тотално дигитализиране на паметници на културата и тяхното 3D моделиране, но и задължително GIS-картографиране на културно-историческите зони и обекти. Не на последно място технологичните решения са „задължени“ да дадат и възможности за реализация на виртуална и смесена реалност. Дискутирайки проблемите на информационните технологии, нека още веднъж да подчертаем специфичното значение на технологиите за подбор, събиране, анализ и оценка на информация

съдържащата сведения за културното наследство. Много е важно да се разбере това, че от правилния подбор на информацията в голяма степен зависи качеството на цялата информационна среда. Възможно е в резултат на ефективния подбор на информацията да се стигне до момент когато специалистите отговорни за работата на средата, анализарайки информационните фондове, да са в състояние да подскажат на обществото нови решения и да го подкрепят с неочаквани научни доводи за неговото развитие;

- **човешки фактор** - последният по място, но не и по значение компонент в информационната среда на културното наследство е човешкият фактор, изразяващ се главно в интеракциите както между отделните категории специалисти, така и между тях и оборудването на средата. Тези интерактивни процеси пронизват от край до край информационната среда и имат както технически, така и социален характер. Технически те са пряко свързани със съответните информационни технологии и фондове. От социална гледна точка интерактивния диалог представлява един своеобразен феномен, отразяващ както нивото на развитие на съответната научна, технологическа и техническа база, така и нивото на развитие на интелектуалните способности, миогледа и социалната ангажираност на отделния индивид, на колектива и на обществото. Главната цел на това интерактивно взаимодействие е да се формира и развива политика не само за опазване на културното наследство, но и за неговата ефективна социализация, със следните задължителни цели: идентификация на културните ценности, физическото им опазване и тяхната социализация в съвременните общества.

Този факт от своя страна определя една от главните особености на диалога между човека и оборудването. Тази особеност се характеризира с изискването за водене на диалог, който отчита високото професионално равнище на специалистите участващи в него, както на „входа” на средата, така и на нейния „изход”.

3. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В контекста на културното наследство и от гледна точка на социологията цивилизацията е система от определени обществени отношения, процеси и дейности, върховно постижение на човечеството и личността, на тяхната материална и духовна култура и поведение, съществували в определено време и оставили дълбоки следи в еволюцията на човечеството. Изхождайки от това определение ние заставаме на позицията, че в основата на възникването и развитието на идеята за информационното общество като нов цивилизационен модел стои промяната като главна движеща сила на общественото развитие. Съвременната промяна е обусловена от значението на информацията като основен ресурс за всички сфери – политика, държавно управление, икономика, образование, здравеопазване, култура. Процесът на изменения обхваща целия спектър на обществения живот, той е повсеместен и необратим. Тези изменения са многофакторни и съдържат в себе си елементи на качествен синтез и на нови способности не само за отчитане на различните пластове на културното наследство и адекватно възприемане на съвременния свят, но и за активно човешко участие в създаването на нова управляема реалност.

4. ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА:

1. **Бауман, З.** (1999). Глобализацията: Последниците за човешкия век. София : ЛИК, 1999.
2. **Бърнев, П.** (1978). Информация и управление. София: Народна просвета, 1978.
3. **Генов, Н.** Социологията и социалното развитие. – В: Перспективи пред социологията в България. София: УИ Св. Климент Охридски, 2001
4. **Денчев, С.** (2003). Информационна среда за трансфер на технологии. Кн. 1. София: Захарий Стоянов, 2003.
5. **Денчев, С., Д. Христозов.** (2012). Информационно общество и информа-

ционно брокерство. София : АИ Проф. Марин Дринов, 2012.

6. Денчев, С., Д. Христов. (2004). Несигурност, сложност и информация: Анализ и развитие на несигурна информационна среда. Кн. 2. София, Захарий Стоянов, 2004.

7. Денчев, С., С. Василева. (2010). Държавна политика за културно-историческото наследство на България 1878-2009, София, 2010.

8. Денчев, С., И. Петева. (2006). Библиотеки и публичен достъп до информация. – София: За буквите – О писменехъ, София, 2006.

9. Манойло, А. В. (2003). Государственная информационная политика в особых условиях. Москва, МИФИ, 2003.

10. Окинавската харта за глобално информационно общество. Okinawa Charter on Global Information Society Достъпно на: <http://www.g7.utoronto.ca/summit/2000okinawa/gis.htm>

11. Тофлър, А., Х. Тофлър (1995). Новата цивилизация. София: Обсидиан, 1995.

12. Bartlett, C., S. Ghoshal. Changing the Role of Top Management. Harvard Business Review, May/June, 1995.

13. Cohen, E. Reconceptualizing Information Systems as a Field of the Discipline Informing Science: From Ugly Duckling to Swan, in Gill G., Cohen E. (editors), Foundation of Informing Science: 1999 – 2008, Informing Science Press, 2009, pp. 7 – 20.

14. Denchev, S., I. Peteva, D. Stoyanova. An Innovative Method for Knowledge Diffusion – Powerful Instrument for Enhancing Students' Motivation. – In: *Proceedings of the New Perspectives in Science Education* (Florence, 17-18 March, 2016), pp. 101 – 104.

15. Framework for the Future: Libraries, Learning and Information in the Next Decade United Kingdom, Department for Culture, Media and Sport, 2003. [online] http://www.culture.gov.uk/heritage/pl_framework.html

16. UNESCO Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, The General Conference of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization meeting in Paris from 17 October to 21 November 1972, at its seventeenth session, <https://whc.unesco.org/en/conventiontext/>

THE INFORMATION ENVIRONMENT – A UNIVERSAL MODEL FOR CULTURAL HERITAGE MANAGEMENT

Stoyan Denchev

University of Library Studies and Information Technologies

e-mail: s.denchev@unibit.bg

ABSTRACT

Specialized research within the information environment phenomenon, such as an integrated set of information collections, information technologies and interactions between people and equipment in the field of cultural heritage, is both a synergistic synthesis of culture, history, aesthetics, technology and morality and a foundation that substantiates and makes sense of the social determinants of humanity's cultural heritage. Regardless of whether or not they have been processed, cultural heritage information collections themselves represent the most striking civilization marks of different eras of social development. The dramatic development and the enormous opportunities offered by modern information technologies create real preconditions for expanding the possibilities for cultural communication between different peoples and for the effective realization of the processes related to the manifestation of their cultural diversity. Within the specialized information environment, innovative technologies can and should enhance their 'presence' in the following areas:

- accumulating a comprehensive integrated information database of specialized data, information and knowledge of cultural monuments;
- total digitalization of cultural monuments;

- 3D modelling of cultural monuments;
- GIS-mapping and digitalizing of cultural and historical zones and sites;
- Realization of virtual and mixed reality.

As for the so-called human factor, namely the interactive correlations between people and equipment within an information environment, its influence should definitely be sought in the processes related to the effective change of forms for managing the socialization of cultural heritage. Today it is ultimately accepted that an important sign of civilization of any state or community of states is the formation of a policy not only for the preservation of cultural heritage, but also for its effective socialization with the following mandatory goals: identification of cultural values, their physical protection and their socialization in contemporary societies.

KEYWORDS: *Information environment, Cultural heritage, Information technologies, Human factor, Socialization, Management model.*

Първа секция

**Приложение на информационните
технологии в музейната експозиционна
и изложбена дейност**

First Section

**Application of Information Technology
in the Museum Expositions and Exhibitions**

НОВИТЕ ТЕХНОЛОГИИ И ПРЕДСТАВЯНЕ НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО В РЕГИОНАЛЕН ИСТОРИЧЕСКИ МУЗЕЙ – ШУМЕН

Даниел Руменов

Регионален исторически музей – Шумен

e-mail: penerliev_1970@abv.bg

РЕЗЮМЕ

Докладът представя потенциала за дигитализация на културно-историческото наследство, чрез използване на нови технологии по примера на Регионален исторически музей - Шумен.

Той също така представя добрите практики, установени от културната институция и насочени към посетителите на културно-историческите обекти на музея.

Направени са изводи за адекватното прилагане на новите технологии и перспективни възможности за тяхното внедряване в музейната работа.

КЛЮЧОВИ ДУМИ: *Музей, Град Шумен, Технологии, Холограма, Виртуална реалност, Туристи*

1. ВЪВЕДЕНИЕ

В динамично променящия се свят се видоизменят начините и способите на музеите за изпълнение на някои от функциите им. С навлизането на нови технологии, включително дигитализацията [1], тяхното използване в музейна среда е неминуемо. Широкият спектър от възможности,

които предоставят кореспондират с все по-високите изисквания на музейните посетители и съответно нуждите на музеите. Технологиите променят връзката между посетителите и музейните предмети [2]. Съвременното общество до голяма степен е свикнало вече с употребата им, а подрастващите ги имат за даденост. Създаденият от Марк Пренски термин *DIGITAL NATIVES* [3] много точно характеризира именно тези млади хора. С използването на новите технологии се променя начина им на мислене [4] и е нормално да ги търсят и в музейна среда.

Най-общо дигитализацията е процес по конвертиране на информация от аналогов носител във всякаква форма (текст, изображения, глас...) в дигитален носител с подходящи електронни устройства (скенер, компютър...). Целта на конвертирането е информацията да бъде обработена, съхранявана и предавана чрез дигитални устройства и мрежи, така че да достигне до потребителя, независимо от неговото местоположение. [5]

Редица са примерите в това отношение – виртуалните турове, които могат да правят посетителите на интернет сайтовете на музеите, добавената реалност, QR кодове, 3D сканиращите и принтиращи устройства, 3D модели, цифровизацията на музейните фондове, са само една част от новите възможности, които се предлагат [6].

Развитието на дигиталните технологии през последните години, дава своето отражение и в музейната среда. Все повече са музеите в България, които използват даденостите на тези технологии по един или друг начин (QR кодове, дигитализация на музейните фондове, интерактивни устройства и много други) [7].

Въпросите за приложението на информационните и комуникационните технологии в образованието по културно наследство и социализацията на наследството се превръщат във важен обект за научни изследвания. Коментират се ключови въпроси като: Необходимо ли е да се адаптира

системата на паметниците на културата и историята към новите условия? Какво трябва да бъде управлението на системата на управление на наследството към проблемите на неговата социализация в условията на глобализация и информационно общество? [8]

Цел на доклада е да представи потенциала за дигитализация на културно-историческото наследство, чрез използване на нови технологии по примера на Регионалния исторически музей в Шумен. Разглеждат се добрите практики на музея, насочени към посетителите на културно-историческите обекти. Направени са изводи за адекватното прилагане на новите технологии и перспективните възможности за тяхното внедряване в музейната работа.

2. МЕТОДОЛОГИЯ

За постигане на поставените цели е използван описателен качествен метод, методи на анализ и синтез. В научно обръщение е включена информация за постигнати резултати от реализацията на различни проекти и национални кампании.

3. ИЗЛОЖЕНИЕ

Стъпки за дигитализация в Регионален исторически музей – Шумен. Осъзнавайки положителните страни на дигитализацията във всички нейни аспекти, от няколко години Регионален исторически музей – Шумен (РИМ – Шумен), влага усилия за въвеждането им в своята ежедневна работа. Тези усилия са насочени в две направления: вътрешни – дигитализация на музейните фондове и външни – към музейните посетители. В доклада се представят само тези обърнати към туристите на РИМ – Шумен, въпреки че и останалата част на темата е особено важна за музейните служители.

3.1. Сайт

На интернет страницата <https://museum-shumen.eu/> всеки заинтересован може да направи своята виртуална разходка през обектите в системата на музея [9]. Това са Регионален исторически музей – Шумен, къща музей Лайош Кошут, къща музей Добри Войников, къща музей Панайот Волов, музейен комплекс Панчо Владигеров, ГАНКЦ Шуменска крепост, Национален историко-археологически резерват Плиска, Национален историко-археологически резерват Мадара, Късноантична крепост при с. Войвода и гробничен комплекс при с. Ивански и музеен комплекс Авшарян. В официалния сайт на Музея са достъпни както превюта на Виртуалните реалности, за които ще стане дума по долу, така също и част от колекциите, съхраняващи се във фондовете на институцията.

3.2. QR кодове

Най-лесния от съвременна гледна точка начин за популяризиране на културното наследство чрез дигитални методи са QR кодовете, поставени през 2017 г. в експозиционните зали на обектите, стопанисвани от РИМ – Шумен. Те представляват своеобразни маркери и с насочване на смарт устройство към предмет или обект с такъв маркер, на дисплея се появява информация за съответния обект. В настоящия момент по този начин в Централна експозиция са обозначени [10] 24 културни ценности. Такива има и в къща музей Лайош Кошут, къща музей Добри Войников, къща музей Панайот Волов, музейен комплекс Панчо Владигеров, комплекс Авшарян, както и в ГАНКЦ Шуменска крепост. Върху сувенирните билети за НИАР Мадара и НИАР Плиска, също са поставени такива баркодове. Освен общи сведения за двата резервата, посетителите получават и информация за отделни обекти в тях.

3.3. 3D филм „Шуменска крепост“

Груповата археологическа недвижима културна ценност Шуменска крепост е един от най-привлекателните

обекти от структурата на РИМ – Шумен и една от най-добре проучените и консервирани крепости от периода на Втората българска държава. Във временната експозиция на посетителския център гостите на резервата могат да се запознаят със средствата на 3D анимацията как е изглеждала през периода XII – XIV в., когато е нейният апогей и е посетена от последния български цар преди падането под Османско иго - Иван Шишман. Проучените улици, граждански и религиозни постройки са възстановени със споменатите средства, естествено след консултации от съответните специалисти – медиависти. Филмът надгражда представите на посетителите след като вече са се запознали с консервираните и реставрирани старини на обекта и артефактите, изложени в музейната експозиция. [11]

3.4. Информационни киоски / тъч скрийн маси

Тези устройства вече със сигурност не са от най-новите и впечатляващи посетителите поради широкото им използване, но РИМ – Шумен ги налага в обектите, които стопанисва заради тяхната многофункционалност и сравнително лесното боравене с тях (особено за младите посетители). За първи път те са внедрени в НИАР Плиска и къща музей Лайош Кошут [12] – в резервата се използва като електронен информационен гид, а в къщата музей за получаване на конкретна допълнителна информация за живота на Лайош Кошут. През 2018 г. в НИАР Плиска е инсталирано още едно подобно устройство, което играе ролята на електронен каталог, свързан с резервата.

Подобни устройства са в експлоатация в Централна експозиция на РИМ – Шумен, а предназначението е за запознаване на туристите с колекции, които по една или друга причина не попадат в постоянните експозиции на институцията – ордени и медали, пощенски картички, накити, киноафиши, археологически колекции и други.

В другия голям резерват под опеката на РИМ – Шу-

мен също са инсталирани от разглежданите устройства, като предназначението им е свързано с тематиката на обекта – приложението на едно от устройствата е разработено конкретно за деца (занимателна и образователна игра, свързана с периодиката на Мадара), а другото запознава посетителите с обекти, които са по-слабо познати – природни и исторически, но се намират на територията на резервата и заслужава да бъдат посетени.

В Централна експозиция, в обновените зали История на българските земи XV – XIX в. в сектор Архитектура за посетителите е инсталиран и друг киоск, който ги запознава с архитектурата на града в периода – граждански постройки, храмове на различните етноси, живеещи в Шумен, военни и търговски сгради. Всички те са придружени с фотоси и любопитни истории, свързани със собствениците или със самото строителство.

3.5. Трекинг маршрут в НИАР „Мадара“

През 2016 г. в официалната интернет страница на Регионален исторически музей – Шумен е добавено ново мобилно приложение – трекинг маршрут за територията на Национален историко-археологически резерват Мадара. То позволява, чрез достъп през интернет с мобилни устройства като смартфони, GPS, таблети, да се следва определен маршрут, водещ през основните забележителности на резервата и дава възможност на гостите сами да бъдат свои гидове.

Маршрутът може да се обходи за 2 до 4 часа и преминава през скалните феномени Самотницата, Процепа и Сухия водопад, няколко пещери-светилища от времето на траки, римляни и прабългари, средновековни скални гробници и църкви, монашески килии, Мадарската крепост, и разбира се самия барелеф Мадарски конник. Придвижването става както по алейната мрежа в обекта, така и по поддържана и маркирана еко пътека в горската и планин-

ска част на маршрута.

Това допълнително удобство привлича още посетители към Национален историко-археологически резерват Мадара – любители на българската история и природа. [13]

3.6. Добавена реалност

През 2016 г. година, в залите на РИМ – Шумен, беше въведена и онлайн платформа Добавена реалност. Тя комбинира данни от реалния свят с компютърно генерирани данни. [14] Чрез локалната мрежа GID, представя попълно и атрактивно материалите в Централната експозиция на РИМ – Шумен. Чрез личното си смарт устройство (таблет / телефон) или чрез предлаганите срещу минималната такса таблети, посетителят има възможност да гледа кратки видеоклипове и презентации на обозначените за това места. По този начин се добива визуална представа за различните периоди, материали и събития, представени в изложбените зали на РИМ – Шумен. [15] Добавена реалност отговаря на една от ключовите функции и задачи на всеки музей – интерпретирането на културните ценности. Тя намира своето приложение в експозицията, включва допълнителни детайли и информация в музейното преживяване. Чрез нея се предлагат ясно разбираеми и в същото време ангажиращи вниманието факти. Възпроизвеждани, те се наслагват върху предмети или физическа реалност, като по този начин се създава едно ново познание за света, а една от другите важни задачи на музеите е да образоват. Осигуряването на добавена информация за предмет или експозиция е прост, неагресивен начин за предоставяне на едно незабравимо преживяване и обогатяване на посетителите, които могат да контролират и манипулират ситуацията в реално време и по интерактивен път.

Целите на този вече реализиран проект са следните:

1. Основавайки се на познанието за информационните и комуникационни технологии е създаде-

- на атракция, която привлича музейна публика и създава съвременен облик на институцията;
2. Образователния ефект, който се постига с онагледяването и добавянето на информация към показаните експонати;
  3. Подпомагане на екскурзоводската беседа със съвременни комуникационни, онагледяващи и интерактивни технологии и не на последно място излизане от разбирането за статичност на музейните институции като цяло
  4. Поднасяне на специфичната музейна информация не само по иновативен и интерактивен, но и по-достъпен и разбираем за посетителя начин.

Приложението е насочено към всички публики (посетители) на музейната експозиция в Централна сграда на РИМ – Шумен. Приоритет е детската (ученическа) аудитория, за която подобен вид представяне е особено необходимо с образователна цел.

Реализацията на този продукт в експозиционните зали създаде предпоставки и улеснение за работата с деца със специфични образователни потребности, както и на посетители с допълнителни потребности като цяло.

С реализацията на проекта се е повишил интереса към експозициите на РИМ – Шумен и респективно повишил посетителския поток, което е в пряка връзка с развитието на културния туризъм в Шуменска област.

С представянето на събития, материали и периоди от богатия фонд на музея по нов интерактивен начин се повиши и образователният ефект на музейната среда, което е един от най-важните приоритети на РИМ – Шумен на съвременния етап от развитие на музеите.

Подпомогната и улеснена до голяма степен е работата на екскурзоводския екип в Централната експозиция на РИМ – Шумен, а посетителите имат възможност да се запознават сами с материали и събития, непоказани в залите на музея.

Постигнат е индивидуален подход към всеки посетител, което в настоящия момент е трудно приложимо. Всеки гост на музея може да разгледа експозицията с темпо и акценти по свой избор, отговарящ на интересите му.

3.7. Виртуална реалност

Най-интересните и отговарящи на съвременните технологии са двете Виртуални реалности, създадени за двата големи извънградски обекта на РИМ – Шумен НИАР Плиска и Мадара.

3.7.1. НИАР „Плиска“

Проектът Виртуалната реалност създаден за НИАР Плиска е платформа, реализирана със съдействието на дизайнерско студио, млад екип с изключително иновативна нагласа. Финалният продукт се изразява в своеобразна *виртуална разходка в две части. Първата от тях е в музея и дава възможност на гостите на културната институция да се потопят в атмосферата на различните епохи, представени с културни ценности в експозиционните зали чрез 360 градусови кадри. Акцентът е поставен върху втория раздел, където по чертежите на изследователя на средновековна Плиска професор Рашо Рашев е възстановен Омуртаговият дворец. Технически това е обезпечено чрез специално оборудване – обособен е кът, оборудван с нужните хардуер и софтуер, както и специална зона за използване.*

Платформата е инсталирана и достъпна за всеки посетител – след поставяне на специалните очила, той преминава през бърз урок за боравене с управлението. Предложен е избор на тематика за виртуалната разходка – категориите следват хронологичен ред и при избор се зареждат различни сцени, които са исторически коректни и реални. За най-интересните културни ценности в музея приложението дава достъп както до допълнителна информация, така и до необичайна гледна точка – поглед от вътрешната, задна или

долна страна на експонат. Със средствата на анимацията платформата пресъздава реалистичен образ на Вътрешния град на първата българска столица. [16]

3.7.2. НИАР „Мадара“

През 2018 със средства от кампания Ние обичаме България, организирана от VILLA България в НИАР Мадара също е въведено в експлоатация платформа Виртуална реалност. Та е от по-висок клас и по-удобна за посетителите по причина, че специалните VR очила са: 1. 20 броя; 2. В самите тях са заредени изработените приложения; 3. Не е необходим кабел; 4. Всичко, което посетителите виждат е анимация. Идеята на екипа разработил приложението е била да се представи Мадара като култов център през цялото време на своето съществуване, като се започне от праисторията, премине се през античността и Светилището на нимфите в Голямата пещера, през езическия период от съществуването на българската държава – разработено е Капището и се стигне разбира се до християнството – възстановен със средствата на анимацията е Манастирския комплекс в територията на резервата. Самата система на VR очилата Oculus Go е абсолютно нова към момента на въвеждането им експлоатация и РИМ – Шумен е един от първите потребители въобще на българския пазар. Удобство за посетителите е и, че системата е разположена в мултимедиен център, изграден специално за тази цел и разполагащ и с други интерактивни дигитални технологии.

Ползата от изградените в НИАР Плиска (тя е първото в страната музейно приложение от този вид и само за първите два месеца е използвана от почти 6000 посетители) и Мадара системи Виртуална реалност е и още една – осигуряването на достъп до културните ценности – движими и недвижими на посетители на двата обекта със специфични потребности – в конкретните случаи с двигателни, нещо за което културната институция активно работи през годините. [17]

3.8. Интерактивен под

Следваща крачка в дигитализационните процеси, които протичат в РИМ – Шумен е създаването на Интерактивен под – нещо съвсем слабо познато не само в музейна среда, но и в други сфери на дейности. Системата има хоризонтален вид и предлага интерактивно общуване с посетителя. **Интерактивният под** реагира на движението на хората по него. Това е възможност не само да се създаде впечатление чрез ефектите, но и да се представи необходимата информация по най-яръкия и креативен начин, а също така и предлага общуване с туристите в реално време.

Проекторът е разположен в обновените експозиционни зали История на българските земи XV – XIX век, зона Архитектура и представлява подова проекция на емблематичната за Шумен улица Арастянска (днес Цар Освободител). В съчетание с изложените културни ценности и фотоси на други забележителни, но малко познати архитектурни обекти в Шумен посетителите могат да си изградят представа за възрожденския град Шумен със съвременните технологични средства и надградят представата си за посетеното място. По този начин според специалистите от Музея досега с историята ще бъде по-непосредствен и атрактивен.

3.9. Холограмни изображения

Последното нововъведение на РИМ – Шумен що се отнася до техническите новости е поставената холограма в първа зала История на българските земи XV – XIX в. Тя представлява един вид холограмен гид – облечена в автентична носия от шуменския регион актриса, която в рамките на 3,5 мин. запознава посетителите с град Шумен по време на разглеждания период на база описанията на различни пътешественици и набляга на събития, случили се за първи път в рамките на тогавашните български земи в сферата на образованието и културата. Приложението е разработено

но по задание на Музея и конкретно отразява нуждите му за обновените зали. Изображението е в реални размери и дава пълна представа за облеклото, а други дигитални изображения подчертават разказа на холограмния гид. Екипът на РИМ – Шумен е убеден, че подобен вид анимации са едно от бъдещите средства за представяне на исторически събития, но в настоящия момент средствата за подобни атракции са твърде ограничени, имайки предвид държавното финансиране. Недостатък според мен, че е предвиден и реализиран единствено на български език и не е подходящ за чуждоезични посетители, освен като атракция на проектираното холограмно изображение. [18]

4. ИЗВОДИ И ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Регионален исторически музей – Шумен разполага с огромен потенциал от културно-исторически забележителности, които са с различна периодика и тематика. Част от тях се радват на голяма посещаемост – заради локацията, поради историческия заряд, който носят или пък инициативите, които се предприемат в тях. Дигитализацията е една от тези инициативи. В своя широк смисъл тя предоставя неограничени възможности за популяризиране и презентирание на опазваното от РИМ – Шумен културно наследство, независимо движимо или недвижимо. Тя дава възможност за развитие на връзката музей – посетител. Чрез различните дигитални приложения той се превръща в участник, а не само зрител в застиналата музейна среда, обогатява своите представи по по-директен начин и не на последно място се запознава с културни ценности, които не присъстват в изложбените зали. Не трябва да омаловажаваме и факта, че за платената такса посетителят получава нещо повече от изложени във витрини исторически предмети. В тази връзка доволните и впечатлени туристи са потенциален канал за реклама на РИМ – Шумен – най-добрата реклама е от уста на уста.

Една от отрицателните страни на дигитализационните процеси не само в РИМ – Шумен, а и навсякъде където те са започнали е може би бързото развитие на техниката на съвременния етап. Внедрена дори и в началото на навлизането ѝ на пазара не след дълго тя вече морално остарява. В тази връзка поддържането на най-новите и модерни технологии за институции с държавно финансиране като музеите и дори със сравнително добри собствени приходи е невъзможно. Според мен най-добрият подход в случая е прецизирането не само на разхода, но и на обекта / предмета / събитието, които ще бъдат представени със средствата на дигитализацията, а и информацията дали подобно нещо съществува най-малко на българския музеен пазар. По този начин, дори и остаряло като техническо изпълнение би имала по-дълъг живот и би спестила средства за подновяване с актуална техника. Като сравнение или пример мога да посоча, че холограмни изображения на монети в няколко музея не биха представлявали интерес за един и същ посетител, но уникалният скален релеф в Мадара – да.

Важно е също така да не се изпада и в крайност да се показват с методите на дигиталните технологии културни ценности, които в действителност могат да бъдат видени в музейните зали или създаването на възстановки, които да граничат с кичозното и излизат от рамките на всякаква достоверност.

Въпреки някои отрицателни аспекти представянето на културните обекти с дигитални средства за в бъдеще ще се разширява и ще бъде в помощ на музейните служители в тяхната работа по популяризирането и представянето на културно-историческото наследство. Според служителите на РИМ – Шумен нововъведенията, свързани с дигиталните проекти на институцията се радват на подкрепа и одобрение от посетителите и по тази причина те ще бъдат надграждани през годините, но целенасочено, а не стихийно именно поради изброените по-горе причини [19].

5. ЛИТЕРАТУРА:

- [1] Дигитализация на културното наследство - <https://dicultbulgaria.wordpress.com/%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B8/> [Online] Available: 23.01.2020
- [2] **Anna Maria Marras, Maria Gerolama Messina, Donatella Mureddu, and Elena Romoli.** A Case Study of an Inclusive Museum: The National Archaeological Museum of Cagliari Becomes „Liquid”. In: Cultural Heritage in a Changing world. Edit. Karol Jan Borowieski, Nelil Forbes, Antonella Fresa. Springer open: 2015, 106.
- [3] **Marc Prensky.** Digital Natives, Digital Immigrants Part 1“, *On the Horizon, Vol. 9 Issue: 5, 2001*, 1-6 - Авторът отнася този термин към своите студенти, които „говорят дигиталният език на компютрите, видео игрите и Интернет, като техен роден”.
- [4] **Mariella Combi.** Cultures and Technology: An Analysis of Some of the Changes in Progress—Digital, Global and Local Culture. 11
- [5] Дигитализация на културното наследство - <https://dicultbulgaria.wordpress.com/%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BC%D0%B8%D0%BD%D0%B8/> [Online] Available: 23.01.2020
- [6] **Денчев, Стоян, Ирена Петева, Борис Борисов.** Иновации и музеи. София 2011.
- [7] **Vassileva, Sofia, Eugenia Kovatcheva.** The Innovative Model For Interactivity In Bulgarian Museums // *Proceedings of ICERI2017 Conference 16th-18th November 2017, Seville, Spain, pp. 5407-5412*
- [8] **Денчев, Стоян.** Актуални въпроси на приложението на информационните и комуникационните технологии в образованието по културно наследство. Социализация на културното наследство. София, 2017.
- [9] Регионален исторически музей Шумен - <http://museum-shumen.eu/bg/virtual-tour/> [Online] Available: 23.01.2020
- [10] **Личев, Е., М. Върбанов, Д. Руменов.** Виртуална разходка назад във времето. В: Преглед на музейните анимации. Шумен, 2017, 141-142.
- [11] Шуменска крепост – земя на древни култури. В Списание „Туризмът и отдиш“ – Лято 2019, година 18, бр. 4-5 (140-141), с. 50.

[12] **Атанасова, Г.** Дигитализацията в РИМ – Шумен – предизвикателства и възможности. В: Библиотеката – проекции във времето. Сб. С доклади от Национална конференция с международно участие 5 – 6 октомври 2017 г., Шумен. Шумен, 2017.

[13] Регионален исторически музей Шумен - <http://museum-shumen.eu/bg/museums-and-reserves/madara/>

[14] Digital - <http://www.digital.bg/kakvo-trqbva-da-znaem-za-tehnologiqta-dobavena-realnost-article519429.htm> [Online] Available: 20.12.2019

[15] Историческият музей в Шумен с онлайн платформа за посетителите - <http://tvshumen.bg/novina/istoricheskiqt-muzei-v-shumen-s-onlain-platforma-za-posetitelite/947> [Online] Available: 23.01.2020

[16] **Руменов, Д., С. Васкова.** Виртуална разходка назад във времето. В: Сб. с доклади от XIII национална среща „Добри практики“ – иновативни форми за опазването и представянето на културното наследство 27 – 29 септември 2017, Силистра. Силистра, 2018, изд. „Фабер“, с. 183-186; Виртуална разходка назад във времето. В: Списание „Туризмъ и отдих“ – Ваканция 2018, година 17, бр. 1-2 (131), с. 89.

[17] Резерват „Мадара“ привлича с модерен мултимедиен център. В: Списание „Черга“, бр. 93, 2018, с. 38-39.

[18] Холограмно изображение посреща посетители в експозиционни зали „История на българските земи XV – XIX в.“. В: Списание „Черга“, брой 96, 2019, с. 34-35.

[19] **Атанасова, Г.** Дигитализацията в РИМ – Шумен отзвук и обратна връзка). В: Сборник с доклади Дигитализация на културно-историческото наследство. София, 2018.

NEW TECHNOLOGIES AND PRESENTING CULTURAL HERITAGE IN REGIONAL MUSEUM OF HISTORY IN SHUMEN CITY

Daniel Rumenov

Regional Museum of History in Shumen city

e-mail: penerliev_1970@abv.bg

ABSTRACT

The paper presents the potential for digitization of the cultural and historical heritage by means of using new technologies and on the basis of the Regional Museum of History – Shumen’s experience.

It also introduces the good practices established by the cultural institution and targeted at the visitors of the cultural and historical sites directed by the Museum.

Conclusions are drawn about the adequate application of new technologies and prospective possibilities for their implementation in museum work.

KEYWORDS: *Museum, Shumen city, Technologies, Hologram, Virtual reality, Tourists*

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ПРИЛОЖЕНИЕ НА БЛОКЧЕЙН ТЕХНОЛОГИЯ В МУЗЕЯ

Иван Христов

„Диаконерс“ ЕООД

e-mail: ivanxpuctob@abv.bg

РЕЗЮМЕ

В световен мащаб има около 55 000 музея, разположени в 202 държави [9]. Заедно тези музеи съхраняват милиони произведения на изкуството или изключително богати колекции, свързани с авторското право и интелектуалната собственост. Наред с тези произведения на изкуството има художници, учени, куратори и колекционери с лични, професионални и икономически взаимоотношения и контакти. Тази взаимозависимост води до мрежа от хора с общи цели, насърчавани да търсят разрешение един от друг, да развиват и поддържат силни връзки, да проявяват предпазливост при искане или разрешаване на заеми за музейни колекции, публикации и репродукции [1: 36-37].

Отвъд художествената система и музейните специалисти, музеите работят и за да направят своите колекции по-достъпни за широката публика, вкл. чрез публикуване и маркетинг, иновативни приложения, рекламни кампании и различни потребителски продукти. В стремежа си да оптимизират своите дейности за популяризиране на музейната работа и увеличаване на разпространението на колекциите си, музеите непрекъснато търсят решения и възможности, свързани с използването на различни подходи и методи, иновативни и високотехнологични.

Една от тези иновативни технологии и възможностите, които предоставя за приложението си в съвременните

музейни институции, са блокчейн технологиите. Именно този фокус поставя целта на този доклад - да проучи, представи и анализира потенциала за използване на блокчейн в музейните институции, както и да идентифицира какви решения могат да бъдат взети по отношение на съхраняването, популяризирането и споделянето на ценни исторически и културни артефакти на нациите в контекста на тази технология.

КЛЮЧОВИ ДУМИ: *Блокчейн технология, Музеи, Възможности, Приложение, Криптовалута*

1. ВЪВЕДЕНИЕ

В съвременния свят повечето хора са запознати с криптовалутата „биткойн“ (Bitcoin – от англ. биткойн – електронна парична система с равностойни средства) [7]. Криптовалутите се стремят да бъдат нова форма на валута и обещават да поддържат доверие в стабилността на тяхната стойност чрез използването на нови технологии. Те се състоят от три ключови елемента [2: 92]:

- набор от правила („протокол“) – компютърен код, определящ как участниците могат да извършват транзакции;
- книга, съхраняваща историята на транзакциите;
- децентрализирана мрежа от участници, които актуализират, съхраняват и четат главната книга с транзакции, спазващи правилата на протокола.

С тези елементи защитниците на криптовалутите твърдят, че тази валута не е обект на потенциално погрешно стимулиране и въздействие на банки и други финансови институции.

Биткойн е една от многото криптовалута, които представляват първата основна иновация на децентрализираната технология блокчейн, позволяваща транзакции, които са прозрачни, безопасни, ефективни, сигурни и неизмен-

ни. Може би най-важното, което тази технология прави е, че не изисква посредник подобно на банки, кредитни институции или различни финансови и инвестиционни компании. Биткойн може да е най-известното приложение на блокчейн в съвременното ни и най-популярното в съзнанието на хората, но всяка индустрия, която зависи от технологията блокчейн, може да се възползва от нея за своите цели, дейности и процеси. Именно в този контекст, изкуството, културата, наследството, музейното дело и пр. също не са изключение.

Целта на този доклад е да изследва, представи и анализира потенциала за използване на блокчейни в музейните институции, както и да идентифицира какви решения могат да бъдат взети по отношение на запазването, популяризирането и споделянето на ценни исторически и културни артефакти на нациите в контекста на тази технология.

2. МЕТОДОЛОГИЯ

Използваната методика включва: теоретичен анализ на литературни източници, чрез аналитичен метод. Направен е литературен обзор на проблема и свързаните с него въпроси, приоритетно чрез преглед на чужда литература, електронни публикации, интернет страници, документи и статистика с неограничен достъп. Проучването систематизира, обобщава и заключава анализираната информация, чрез синтетичен метод. На базата на направените изводи могат да се формират ключовите насоки за възможностите и ползите за практическото приложение на блокчейн технологиите в българските музеи.

3. ИЗЛОЖЕНИЕ

Съществуват различни дефиниции на понятието „блокчейн технология“, но като цяло по своята същност тя

представлява верига от блокове, които съдържат информация [6]. Информацията, която всеки блок съдържа, трябва да е последователна и свързана точно с предходните и следващите блокове във веригата, тъй като самият блок е почти невъзможно да промени своята информация, след като тя бъде записана. В основата си, блокчейн предлага нов начин за проследяване на информация през децентрализирана мрежа от устройства, като дава възможност за публична проверка на данните и повишава тяхната сигурност. Това от своя страна дава поле за много по-широкото използване на технологията и увеличава нейното приложение не само в банковата и финансовата сфера.

Интересно определение на блокчейн представлява дефиницията, че „технологията предлага начин за постигане на споразумение (консенсус) между страни, които изпитват недоверие една към друга, но споделят своя обща цифрова история, дейности и партньорски отношения като цяло“ [3]. Общата цифрова история е важна, защото цифровите активи и транзакциите на теория лесно се фалшифицират и/или дублират. Блокчейн технологията решава този проблем без нуждата от използване на доверен посредник.

Безспорно появата на блокчейн технологията променя начина, по който хората взаимодействат с финансовите услуги. Популярността на технологията непрекъснато нараства, тъй като тя има пряко и косвено влияние върху организации, икономики и лица от цял свят. Блокчейн е наричана още „интернет на стойността“, защото позволява на всеки да изпраща „нещо ценно“ на друг, в която и да е част от света по ефективен, сигурен и достъпен начин [10].

Блокчейн притежава огромен потенциал за музеите. Всъщност днес вече има случаи, в които музеите използват технологията блокчейн [10]. Един такъв пример е „Hammer Museum“ в Лос Анджелис, който през 2017 г. показва творби на Саймън Дени, основани на технологията блокчейн и криптовалута. Изложбата „Hammer Projects: Simon Denny“

е поставена на три щанда в стил подобен на търговско изложение, които заедно представляват блокчейн. Всеки щанд съдържа дисплей с различна версия за революцията на човек на пазара на криптовалута и отразява собствената гледна точка на Дени, а именно – интерпретация на индивида за това как технологията на блокчейн би могла или трябва да се използва от този момент до „края на света“ [12: 4]. Друг пример са „Museum of the Coastal Bend“ (Виктория, Тексас) и „St. Petersburg Museum of History“ (Флорида), където плащането чрез биткойни се приема за дарения, покупки в магазините за сувенири и членство. Художествената галерия „Dadiani Fine Art“ (Лондон) е една първите галерии, които приемат криптовалута като плащане за продажби на изкуство.

Какво означава това за света на музеите? Докато криптовалутата притежава своя голям потенциал като валута, всъщност именно технологията блокчейн е тази, която прави този потенциал и възможности толкова забележителни. В този смисъл музеите са тези институции, които могат да започнат да прилагат блокчейн технологията с цел удостоверяването на изкуството и обекта, независимо дали е обвързана или не с валута. Освен това блокчейн дава възможност за изчерпателен цифров запис за музейната общност, където всяко произведение на изкуството и всеки предмет е документиран, като заедно с това информацията не може да бъде подправена или променяна. Днес съществуват и музеи, които използват криптовалута за закупуване и на изкуство. Австрийският музей „Applied Art/Contemporary Art“ (Виена) е първият музей, закупил произведение на изкуството с биткойн [4]. През 2015 г. музеят закупува скрийнсейвър с ограничено издание, наречен „Слушатели“ (2015), създаден от холандския художник Харм ван ден Дорпел.

Някои автори сравняват появата на блокчейн технологията с появата на интернет и я определят като истинска

революция [5]. Всъщност много лидери от индустрията и пазара на изкуствата като цяло („индустрията за колекции и колекционерска дейност“, както хората от света на блокчейн обичайно я наричат [5]) вярват в стойността на тази технология по отношение на решаване на проблеми и предизвикателства, присъщи на културният сектор – прозрачност, доверие, сигурност, проследяване, споделяне и др. Чрез блокчейн могат да бъдат посрещнати много въпроси от тази сфера и да се създадат основни промени в индустрията. Част от ролята и значението на блокчейн технологията за културната индустрия могат да се посочат следните моменти [8: 48-49]:

- Тази технология дава възможност за споделена собственост и микрофилантропия, като направи демократизацията на пазара на изкуствата приобщаваща и глобална;
- Творците и авторите имат възможност да правят пари от изкуството си без посредничество;
- Блокчейн може да ограничи дигиталното изкуство, защото проследяването и дублирането няма да съществува като проблем – всичко е ясно и прозрачно, както къде и как се споделя, така и създаването стойност от това споделяне;
- Музейната филантропия може да бъде нарушена от много по-индивидуализиран и лоялен модел;
- Достъпът до колекции може да бъде повсеместно насочен към следващите стъпки на дигитализацията на музейното наследство и виртуалните музеи;
- Музеите и колекционерите ще имат възможност да „говорят на един и същ език“ по отношение на управлението на колекциите, улесняващ сътрудничеството и споделянето с музейните публики.

Тъй като музеите съхраняват както културни, така и исторически данни, създаването на специфични за блокчейн музейни колекции може да има обществено въздей-

ствие и да промени начина, по който хората събират и съхраняват исторически предмети или дори начина, по който се издават билети за музеите.

В по-широк смисъл, блокчейн технологията може да се използва в музеите за следните цели:

- Продажбите могат много по-лесно да бъдат проследявани и валидизирани;
- Всеки музей може да има изчерпателен, дигитален запис на музейната общност;
- Всяко наследство, изкуство, предмет, артефакт може да бъде документирано;
- Подправяне или промяната на информация при извършване на музейните дейности и процеси няма да е възможно.

Блокчейн може да играе много по-голяма роля, когато става дума за културни институции, които са силно зависими от работните процеси и технологиите. Музеите и системите, които лежат в основата им, имат особена възможност да се възползват от интеграцията на тази нова технология. Тя има предимството да реши някои от големите проблеми и предизвикателства, с които тези институции се сблъскват все повече. Тъй като много музейни организации се борят с това как точно да интегрират технологиите за автентични предмети, но по иновативни начини, блокчейн може да окаже значимо въздействие върху работата и управлението на музея и може да донесе по-голяма стойност в дългосрочен план.

Ето няколко начина, по които музеите могат да включат блокчейн в своите процеси и дейности [6]:

Управление на артефакти – за музеите, които притежават физически колекции от музейни експонати, проследяването на движението на тези предмети е от решаващо значение. Блокчейн технологията може да се използва при управлението на колекции, тъй като музеите често заплащат сериозни транспортни разходи поради рисковете, на

които предметите са изложени по време на транзит и да даде възможност за по-голяма прозрачност и сигурност при транспортирането на музейни предмети.

Проследяване и управление на дарители – осъществяването на връзка с хората, които искат да допринесат за култура, околна среда, образование или всяка друга област, може да помогне на музеите да получат повече дарения и да помогнат за реализиране на техните каузи. Използването на блокчейн дава възможност за проследяване и определяне на даренията в реално време, тъй като те се актуализират постоянно, като по този начин правят процеса още по-прозрачен и лесен. Такъв запис дава гаранция, че обектите са безопасни и стабилни, докато са в движение. Това също намалява тежките разходи за застраховане на музейните предмети, които обикновено институциите са длъжни да правят.

Проследяване на произхода – историята на произхода се отнася до историята на собствеността на даден музейен предмет или произведение на изкуството. С други думи, това е следа за собственост, която води обратно към оригиналния създател. Блокчейн може да действа като централна система за проверка и обезпечаване на такъв произход. Тъй като информацията (веднъж записана на блокчейн) е почти невъзможно да бъде променена, тя е много подходяща за използване в този контекст, защото помага да се предотврати непълен или неточен запис. Подправянето е начинание, което е изключително трудно, времеемко и изискващо специални умения, поради факта, че следата е оставена по цялата блокова верига от свързани машини. При каквато и да е поправка (умишлена или неумишлена корекция), системата сигнализира веднага.

Прозрачно ценообразуване – интелигентните договори и компютърните протоколи, които извършват надеждни транзакции без трети страни, могат да се използват за прозрачност на условията за ценообразуване. Закупуването на

произведения на изкуството чрез интелигентни договори помага на творците да получат справедлив дял от приходите си. Достъпът до пазара на изкуството може да бъде демократизиран, тъй като това може да позволи на ценителите и колекционерите да закупят любимите си произведения на изкуството на реалните им цени.

Освобождаване от посредниците – творците могат да продават своето изкуство директно онлайн, без помощта на посредник или публицист. Чрез блокчейн артистите могат сами да задават и контролират цените, което намалява транзакционните разходи. Въпреки че рискът от неизвестността никога не може да бъде напълно премахнат, използването на блокчейн технологията със сигурност помага на купувачите да се свържат директно с продавачите. Общите условия за покупка и продажба могат да бъдат обсъдени предварително по ясен, информиран и прозрачен начин.

Разбира се, възниква въпросът „Има ли възможност за създаване на по-голям достъп до световните музейни колекции, чрез приложение на блокчейн технологията“? Музеите са места, които обединяват хора от всички сфери на живота – да изследват, консумират, популяризират културното и историческо наследство, да си взаимодействат с всички видове музейно изкуство, да споделят и създават стойност за публиката. Тези взаимодействия не винаги се осъществяват физически в музея. Вместо това хората могат да имат достъп до изкуство, колекции, експозиции и изложби чрез други медии и канали, чрез публикации и потребителски продукти. Музеите разширяват обхвата си и постепенно започват да притежават и предоставят правото за възпроизвеждане на изображения на наследството в своите колекции и да използват набори от данни за самите музейни предмети. Днес света е свидетел на възможност за обмен на данни между музеите, за преместване на техните исторически записи, подкрепени от блокчейн техно-

логията. В този формат данните за собственост и авторски права могат да бъдат не само пълни, но и споделяни между културните институции и обществеността за улесняване на достъпа, проучване и свързване на културни обекти с произведения на изкуството.

Блокчейн технологията предлага възможност за свързване на активи към множество собственици. Например, музика – блокчейн книгата може да посочи всички различни собственици на права, които са съдействали при създаването на едно музикално произведение (композитори, изпълнители, продуценти). Когато дойде момент за изплащане на авторските възнаграждения, интелигентни договори могат да бъдат програмирани и да плащат дял на всеки притежател на правата. По същия начин, чрез прозрачни записи, свързани в музея, хората могат да идентифицират собственика на произведението на изкуството, собственика на авторските права и всички други притежатели на интелектуална собственост. Днешните музейни записи на обектите, които те притежават, са „запечатани“ чрез блокчейн. Целта е да се използва вече споменатата книга, чрез технологията за депозиране на тези данни в музейната система. Такава технология е важно да се има предвид и за нуждите на лицата, участващи в музейните процеси, за да може да е ясна и прозрачна както собствеността, произхода и последващото излагане на различни артефакти, така и да се стимулира тяхното още по-дейно участие в едни наистина иновативни музеи на бъдещето.

Въпреки това е важно да се спомене при какви условия блокчейн метода е приложим в предлагането на услуги от музеи. За изграждане на блокчейн и приложението му в музеите, институциите се нуждаят от програмисти, екипи за управление на проекти, добре обучени музейни специалисти и определено технологично ниво на информационните музейни системи. Повечето институции подхождат най-напред към развитие и прилагане на своя дигитална

стратегия. Тя зависи от много фактори: от финансови ресурси до откритост и правилно лидерство да се управлява промяната. Всъщност е почти невъзможно, а и ненужно, в един музей да се появи и/или приложи метода блокчейн (или друг нов цифров продукт), ако в музея не съществуват процесни иновации или никога преди не са въведени каквито и да е методи в контекста на дигиталните технологии. Това означава, че музейната институция трябва да отговаря на някои условия, за да може в нея да бъде приложена блокчейн технологията. Предварителните инвестиции за дигитални инфраструктури са условия от жизненоважно значение при евентуално последващо приложение на блокчейн технологията в музеите. Такива условия могат да бъдат разработването или закупуването на софтуер за целите на музея. Това е стъпката към един от ключовите музейни процеси днес, а именно – дигитализацията на културното и историческо наследство. Друго условие е създаването на интернет страница. Колкото по-добро е качеството на музейната платформа, толкова по-висока е и възможността за преобразуване на виртуалната потребителска обиколка в друго действие (абонамент за бюлетин, закупуване на билет или музейни стоки). Дигитализираните музейни колекции генерират големи обеми от данни, за чието съхранение и защита могат да бъдат разгледани перспективите на блокчейн технологията [11: 38-39]. Освен това като условия могат да се посочат и допълнителните музейни архиви, виртуализацията, добавената реалност, 3D артефактите.

Музейната институция (притежавайки добре разработен софтуер и уеб сайт) постепенно развива и внедрява интелигентно търсене на артефакти, интерактивно разглеждане, виртуални разходки, магазин за музейни предмети, закупуване на онлайн билети и др. При подобен набор от условия и високо ниво на технологично обезпечение за музея, вкл. дигитализация на музейните фондове, предлагане

на онлайн колекции, виртуална реалност и пр.) води институциите към постигане и на други цели – прозрачност, цялост, дългосрочното съхранение, сигурност и защита. Ако музеите отговарят на тези определени условия и достигат до ниво, в което вече не желаят да разчитат на трети страни, блокчейн е много подходящ метод. Влизането във вътрешен блокчейн проект е инвестиция за музеите, така че те трябва внимателно да проучат дали даден проект изисква децентрализация и дали този приоритет е много по-висок от например, скоростта на пренос на данните или разходите за внедряване.

4. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Многообразието на използването на технологията блокчейн за музеите наистина започва да се увеличава. Въпреки, че технологията е нова и по-голямата част от хората все още не я разбират напълно, призивът днес е да се търсят случаи, които да станат по-конкретни и оперативни в контекста на музейните процеси. В различните казуси, които виждаме, се появяват музеи, които са скептично настроени към блокчейн; други с радост приемат всяка новост; трети трябва да бъдат тествани или модифицирани към блокчейн; четвърти не могат да вземат решение и все още са с „плаващи“ идеи. Но във всеки случай, винаги е добре всяка една музейна институция да бъде информирана и да се интересува от това накъде се развиват иновациите в музейното дело.

Факт е, че днес все още може да бъде предизвикателство да се организират заеми на музейни колекции и предмети. Технологията блокчейн може да промени това и да върне доверието, прозрачността и проследяемостта на изложбения пазар. Вероятно е лесно да се организира временна изложба между два известни музея, но когато става въпрос за частни колекционери, университети, обществе-

ни сдружения, нещата стават по-сложни. Благодарение на блокчейн и интелигентните договори може да се мисли и в посока за споразумения във връзка с музейни турнета – чрез възможностите на технологията да се създаде сигурна и надеждна база данни за движенията на ценни предмети и фондове в музейната индустрия.

Вече няколко пъти споменахме криптовалутите. Именно те, в контекста на възможностите на блокчейн технологията и приложени към музеите, могат да имат обществено въздействие, да променят начина, по който се събират и съхраняват музейни предмети, или начина, по който потребителите закупуват музеен билет. Това, което изглежда уместно за музеите при използването на криптовалути, е безналичното и споделено плащане на билети и музейни стоки. Но също така това превръща всяка изложба, всеки музеен предмет в конкурентно предимство пред други музеи – конкуренция най-вече за вниманието на музейните публики, променяйки коренно и работата на кураторите и музейните специалисти спрямо тази икономия на вниманието.

Ясно е, че блокчейн е истинската сила, в която музеите виждат много потенциал и възможности за в бъдеще. Абстрактната технология на блокчейн омагьосва не само финансовите и инвестиционни пазари, но и културните институции, вкл. музеите, общностите с нестопанска цел и света на изкуството като цяло – всички те започват да забелязват възможностите, които може да предостави тази технология [12: 3]. Без съмнение настоящото и потенциално приложение на блокчейн технологията в музеите е голямо. Музейните институции са тези, които привличат посетителите към историческото наследство, забележителностите и културните обекти на всяка една страна. Блокчейн може да улесни и в същото време да защити и предостави сигурност за музейните процеси, да генерира нови възможности за приходи и да преобразува света на музеите, използвайки силата на тази иновативна технология.

5. БЕЛЕЖКИ

1. Към момента на предаване на доклада Иван Христов е докторант в СУ „Св. Климент Охридски“, докторска програма „Обществени комуникации и информационни науки“ (Информационно-търсещи системи)

6. ЛИТЕРАТУРА

[1] **Aufderheide, P.** et al (2014). Copyright, Permissions, and Fair Use among Visual Artists and the Academic and Museum Visual Arts Communities an Issues Report. An Open Letter from the College Art Association, February, 2014. – p. 36-39.

[2] Bank for International Settlements (2018). Cryptocurrencies: looking beyond the hype. Annual Economic Report 2018 (онлайн ресурс). – В: <https://www.bis.org/publ/arpdf/ar2018e5.pdf> (24.09.2019). – p. 92.

[3] CB Insights (2018). What Is Blockchain Technology? (онлайн ресурс). – В: http://www.theboxisthereforareason.com/wp-content/uploads/2018/11/CB-Insights_Blockchain-Explainer.pdf (26.09.2019).

[4] **Ghorashi, H.** (2015). MAK Vienna Becomes First Museum to Use Bitcoin to Acquire Art, a Harm van den Dorpel (онлайн ресурс). – В: <http://www.artnews.com/2015/04/24/mak-vienna-becomes-first-museum-to-acquire-art-using-bitcoin-a-harm-van-den-dorpel/> (26.09.2019).

[5] **Drubay, D.** (2018). How Blockchain Can Impact Museums? (онлайн ресурс). – В: <https://medium.com/@dianedrubby/how-blockchain-can-impact-museums-70f23a598697> (25.09.2019).

[6] **Lemle, N.** (2018). Does Blockchain Have A Place in Museums? (онлайн ресурс). – В: Culture Track, <https://culturetrack.com/ideas/does-blockchain-have-a-place-in-museums/> (24.09.2019).

[7] **Nakamoto, S.** (2008). Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System (онлайн ресурс). – В: <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf> (24.09.2019).

[8] **Sater, S., R. Wright** (2019). A Conversation on Art,

Museums, and Blockchain. *Tulane Journal of Technology and Intellectual Property*, Vol. 21, 2019. – p. 48-49.

[9] **Saur, D. G.** (2017). *Museums of the World 2017*. E-Book PLUS: 24th ed. 2017 (онлайн ресурс). – В: <https://www.degruyter.com/view/product/479786> (26.09.2019).

[10] **Sharma, T. K.** (2019). How Blockchain can transform museums? (онлайн ресурс). – В: <https://www.blockchain-council.org/blockchain/how-blockchains-can-transform-museums/> (25.09.2019).

[11] **Sturabotti D.** et. all (2017). *Museum of the Future: Insights and reflections from 10 international museums*. Symbola Foundation - Museum of the Future, Mu.SA Project. March, 2017. – p. 38-39.

[12] *The Museum Review* (2018). *How Cryptocurrency Could Transform the Museum World*. Cuseum Research. Rogers Publishing Corporation NFP. *The Museum Review*, Volume 3, Number 1 (2018). – p. 3-4.

OPPORTUNITIES FOR USING BLOCKCHAIN TECHNOLOGY IN THE MUSEUM

Ivan Hristov

“Diakomers” Ltd.

e-mail: ivanxpuctob@abv.bg

ABSTRACT

Worldwide, there are approximately 55,000 museums located in 202 countries [9]. Together, these museums hold millions of works of art or exceptionally rich collections related to copyright and intellectual property. Alongside these works of art, there are artists, scientists, curators and collectors with personal, professional and economic relationships. This interdependence leads to a network of people with common goals, encouraged to seek permission from one another, to develop and maintain strong relationships, to exercise caution when requesting or authorizing loans to museum collections, publications and reproductions [1: 36-37].

Beyond the art system and museum professionals, museums are also working to make their collections more accessible to the general public, incl. through publishing and marketing, innovative applications, advertising campaigns and various consumer products. In an effort to optimize their activities to promote museum work and increase the circulation of their collections, museums are constantly looking for solutions and opportunities related to the use of different approaches and methods, innovative and high-tech.

One of these innovative technologies and the opportunities it provides for its application in contemporary museum

institutions is blockchain technology. It is precisely this focus that sets out the purpose of this report - to explore, present and analyze the potential for blockchain utilization in museum institutions, as well as to identify what decisions can be made regarding the preservation, promotion and sharing of valuable historical and cultural artifacts of nations in the context of this technology.

KEYWORDS: *Blockchain technology, Museums, Opportunities, Application, Cryptocurrency*

HIGH-TECH РАЗКАЗИ ЗА МУЗИКАЛНИЯ ГЕНИЙ: МУЗЕЯТ НА ФРЕДЕРИК ШОПЕН ВЪВ ВАРШАВА

Вера Бонева

Университет по библиотекознание
и информационни технологии

e-mail: v.boneva@unibit.bg

РЕЗЮМЕ

Музеят на Фредерик Шопен във Варшава е създаден през 30-те години на миналия век. През последните десетилетия той придобива авторитет на водеща културна институция в Полша. През 1999 г. част от колекцията на музея на Шопен е вписана в списъка на ЮНЕСКО „Паметта на света“ на предмети, изискващи специална защита, поради тяхната уникална културна стойност. Настоящата експозиция на музея на Шопен е открита на 1 март 2010 г., на юбилея от рождението на композитора. Подредена е в замъка Острогски - дом на семейството на Шопен във Варшава. Статията тълкува споменатата експозиция в контекста на установените музеологични норми и понятия. Специално внимание се обръща на вградените в музейната експозиция повествователни високотехнологични компоненти - мултимедийни екрани, музикални записи, електронни копия на снимки и текстове, мини филми и презентации, предлагани на осем езика. Анализът на взаимодействието между традиционните цифрови компоненти разкрива нови перспективи в развитието на този важен културен жанр - постоянна музейна експозиция. В края са направени

ни няколко плахи аналогии - между българските музеи на композитори и музея на лидера на световното наследство Фредерик Шопен във Варшава.

КЛЮЧОВИ ДУМИ: *Музей, Фредерик Шопен, Варшава, Дигитализация, Изложба*

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Фредерик Франтишек Шопен (1810-1849) (Fryderyk Franciszek Chopin) е ключова фигура в европейската култура на Романтизма – не само в областта на музикалната традиция, но и в ценностните полета на международните общувания през първата половина на XIX век [1]. Гениалното му творческо и лично присъствие е (п)оставило дълбоко врязани отпечатъци в развоя на клавирната музика и в цялостната духовна и интелектуална трансформация на Европа в прехода към Модерността – социална, политическа, културна, стопанска. Трагичната емигрантска съдба и болезненото здравословно състояние враждат Фредерик Шопен в най-извисените пластове на общата ни идентичност като европейци, християни, личности с усет към миналото и със системни естетически търсения и потребности [2]. По ред различни причини Фредерик Шопен се е превърнал и в символ на културната и национална самостоятелност на Полша ¹.

Творческото наследство на композитора живее в репертоарите на водещи световни пианисти и в продукцията на най-големите издатели на класическа музика. Биографията му е обект на безбройни интерпретации в академични статии, монографии, сборници, в романи, сценични творби, филми, поетически произведения, документални публикации [3]. Непроследимо е присъствието на магнетичния музикален гений и в съвременното дигитално пространство ², където – освен в големите общи платформи – той е обект и на самостоятелни професионално създадени сайтове [4].

Полската столица Варшава е покрита от мрежа с Шопенови места – архитектурни обекти, паметници, музикални топове, академични звена и културни институции, паркове, музикални пейки, улици и международно летище, посрещащо и изпращащо гостите на страната със сонатите на Фредерик Шопен.

Основно средище в Полша и в света, натоварено с опазване историческото и творческото наследство на Фредерик Шопен, е Националният институт „Фредерик Шопен“ (Narodowy Instytut Fryderyka Chopina) със седалище на ул. „Тамка“ 43 във Варшава. Институтът е създаден с акт на Полския парламент през 2001 г. и е приемник на едноименна фондация, както и на музеите на Шопен, съществуващи до този момент в Полша. Той консолидира всички публични структури, ангажирани с културната памет за гениалния композитор, като е натоварен не само с опазването, но и с популяризиране на неговото материално и нематериално наследство ³. Институтът разполага с модерна новопостроена сграда, издигната в непосредствена близост до Музея на Шопен във Варшава. Работи със състав от 87 щатни служители, от които повече от 1/3 са музейните експерти. Ръководи се от директор, назначен от министъра на културата и програмен съвет, включващ 13 утвърдени творци и/или учени, приобщени към каузата „Фредерик Шопен“ [5]. Всеки един от 14-те отдела на Института има за ресор специфична дейност – архивно наследство, музейна работа, концерти и фестивали, PR и популяризации, образователни програми, изследвания и публикации, библиотека и др. Специфичен акцент в работата на структурата е дигитализацията на артефактите, която е в напреднала фаза, осигуряваща електронен достъп до най-известните ръкописи, снимки и вещи за широката публика и за експерти [6].

Основополагащо звено на Института е Музеят на Фредерик Шопен с две експозиции – родната къща на композитора в Желазова вола (Żelazowa Wola) [7] (на около 50 км. от

столицата)⁴ и фамилният дом Острогски дворец (Ostrogski Palace), намиращ се в централната част на Варшава и възстановен в целия си блясък след почти пълно разрушаване по време на Втората световна война [8]. Като институция Музеят възниква през 30-те години на XX век, когато започва и активното събиране на ръкописното наследство на Фредерик Шопен. В основния му фонд са включени над 7500 музейни единици, сред които и предмети с изключително висока културна стойност – писма, личен часовник, материали за писане, фотографии, материали от и за семейството. Колекцията се развива и обогатява и в съвременността – предимно чрез откупуване на материали и чрез издирване на артефакти, свързани с рецепцията на Шопеновото творчество. Музеят организира научни конференции и издава материалите им в специални сборници. Ангажиран е с подкрепа на дейността на музея на твореца в Париж, който е именуван „Шопенов салон“ и се помещава в Полската библиотека във френската столица [9].

2. МЕТОДОЛОГИЯ

Настоящият обзор е резултат от музеоложко проучване на историята на тази примамлива структура на паметта, включващо и посещение в Музея на 6 август 2018 г. В хода на настоящия анализ съм се постарала да въввека преките си впечатления от смисловата и съдържателна многопластовост на респектиращото културно пространство в рационален диалог с теорията и практиката за създаването и поддържането на дигитални елементи в експозиционните компонентни на съвременните структури на паметта [11].

3. ИЗЛОЖЕНИЕ

Обект на настоящото експозе е новата експозиция на Музея на Фредерик Шопен във Варшава, открита офи-

циално на 1 март 2010 г. по случай 200-годишнината от рождението на композитора и (въз)приета в музеоложките среди като един от най-представителните продукти от своя жанр в Европа. Експозицията е създадена от италианското дизайнерско бюро Migliore+Servetto след сложен и прозрачен международен конкурс на основа на концепция и сценарий, подготвени от Националния институт „Фредерик Шопен“ [10]. Инвестицията по ремонта на Острогския дворец и по създаването на музейния наратив възлиза на почти 20 млн. евро – повечето от които са средства от програми на Европейския съюз за развитие на културната инфраструктура.

3.1.HIGH-TECH РАЗКАЗИ В МУЗЕЯ

Разгърната върху четири етажа на бароквата фамилна къща, експозицията за Фредерик Шопен включва 12 тематични ядра, всяко от което е представено чрез оригинални артефакти и с много допълващи елементи. На партерния етаж са развити трите първи теми – детството на композитора, Варшава през първата половина на XIX век и ателието на Николá Шопен – бащата на композитора. В обособено пространство до наратива за детството е създадена стая за занимания на деца до 10-годишна възраст, която осигурява възможност на родителите да „поиграят“ с децата си на „по нотите“ на Шопеновата сюжетика и е място за организиране на образователни програми. На първия етаж са разгърнати три много атрактивни теми – парижките салони и Шопен, жените в живота на твореца и Ноан ² – селището в Централна Франция, в което е Жорж Санд и Фредерик Шопен са прекарвали най-вълнуващите моменти от световно известната си любовна история [12]. Вторият надземен етаж повествува върху три ключови проблема – личността на твореца, пътуванията му из Европа и безвременната му смърт. На ниво -1, тоест в пълноценно разгърнатият из-

бен етаж на двореца, Фредерик Шопен е разгледан в три съществени за европейската култура разрези – композитор, пианист, рецепции и имитации на творчеството му. На това ниво е отделено и пространство за реализирането на една класическа хронология на жизнения път на именития музикален деец, която откроява основните събития в живота му по години и чрез съответстващи изображения.

Във всеки един от 12-те тематични топоса са налични оригинални артефакти – писма и други ръкописи, нотни записи, лични вещи, музикални инструменти, афиши от концерти, рисунки и живописни платна, немногобройни предмети на бита. Всички те привързват експозицията към класическия образец на музейния вещественно-документален наратив, повествуващ върху историята и културата с посредничеството на придобили сакрален смисъл и висока ценностна стойност веществени следи от епохата и/или от забележителната личност, върху която е фокусирано вниманието на аудиторията. При подредбата на този музейен пласт са спазени задължителните правила за работа с оригинали, за максимален визуален достъп на публиката (съчетан със защитеност на обектите) и за пълноценно етиктиране – по класическите норми и/или интерактивно [13].

Класически е и подходът при реставрацията и архитектурното експониране на Острогския дворец – открояващ се образец на градската аристократична къща от XVII-XVIII век, съхранила следи не само от историята на именитата фамилия, но и от бурното развитие на полската столица през последните две столетия. Репликата, създадена след Втората световна война и изцяло обновена през 2008-2010 г., следва всички детайли на знаменития оригинал. Интериорните елементи са пресъздадени с вещина, прецизност е артистична лекота, присъщи на най-високото реставраторско майсторство. Те не влизат в контраст със съвременните технически устройства и елементи. Напротив, сговорват се с тях по интелигентен и сполучлив начин.

И така подсилват въздействието на вълнуващата ренесансова сюжетика, изпълнила физическото и виртуално пространство на Музея [14].

В Музея на Фредерик Шопен няма аудиогайдове. Професионалните екскурзоводски беседи са достъпни, но не се ползват масово от посетителите, тъй като всеки един гост има възможност да създаде свой културен маршрут по следите на Шопеновото наследство и успоредно с това да се наслади на изящните интериори, майсторските музикални интерпретации и на безкрайния обем артефакти, до които има достъп – пряк или виртуален. Срещу входната такса всеки отделен посетител получава индивидуална електронна карта, настроена да отваря съдържание на един от осемте най-разпространени в Европа езици – освен полския. С картата се активират дигитални екрани, представящи биографичните разкази за твореца под формата на поредици от изображения, текстове и музикални откъси. В детския кът картата осигурява достъп до няколко музикални игри, свързани с творчеството на композитора. Върху дигитални екрани могат да се разгръщат ръкописи на Шопен – нотни, дневникови, кореспонденция. Огромен е корпусът от изображения – основно картини и снимки на места и хора, които пряко или косвено са свързани с твореца. В залите на първия етаж са достъпни няколко „капсули”, в които е възможно да се прослушат отделни творби от съответния период в биографията на музиканта – без да се пречи на останалите посетители. В междуетажното пространство – директно върху тухлената стена се прожектират филмови записи, в които съвременни изпълнители на класическа музика споделят емоции и мисли от контакта си с произведенията на гения.

В залата с оригиналното пиано на Фредерик Шопен е реализирана ненаатрапчива възстановка с художествен план, подсказващ визията на домашния интериор във времето, в което къщата е обитавана от своя световно из-

вестен стопанин. С цел ненатоварване на композицията класическите надписи са заменени с три таблета, на които всеки може да прочете на предпочитан език информация за отделните артефакти и за пресъздадените с тяхното посредничество сюжети и обстоятелства. Същото е валидно и за други части на Музея, в които са експонирани важни оригинали. Сред редиците от книги и снимки на фамилията също са инсталирани два екрана, чрез които се получава достъп до пълното съдържание на част от по-ранните книги за Фредерик Шопен, до творби на изобразителното изкуство, до негови ръкописи и до снимки. Съседството на физическите и виртуалните обекти е решено по начин, който не пречатства потапянето в полето на оригиналите, проучването им и сравненията с другите ценности. За любопитните са достъпни записи на кратки беседи на избрания език, които се прослушват чрез слушалки и така не се създава допълнителен шум. Фоновият шум в целия музей са произведенията на Шопен, които по деликатен и ненаатрапчив начин запълват пространството на всяка една отделна зала. В залата, посветена на пътешествията на твореца из Европа, е избран по-стандартен подход – изображения от началото на XIX век на съответните селища, ведно с името на населеното място, са експонирани върху екрани над стандартните витрини, всяка от които е събрала ведно и малкото съхранени оригинални предмети, и дигитални компоненти, осигуряващи възможност за контакт с нови и нови текстове, изображения, музикални късове.

Тематичният кръг, аранжиран около творческите светове на Фредерик Шопен, отваря за аудиторията специално пространство, в което на десет обособени места посетителите могат да приседнат, да изберат от списъка с емблематични творби на композитора своето предпочитано късче музика, изпълнено от световни виртуози, и да слушат без ограничение във времето (в рамките на съответния работен ден). Работата с този компонент на експозицията е сравни-

телно лесна, а издирването на творбите от огромната база данни не представлява никакъв технически проблем.

Към описаните обстоятелства, трябва да прибавим и факта, че в Музея е разрешено снимането (без светкавица и без видео). На всеки етаж има и специалисти, които любезно помагат за ориентиране в съдържанието и в електронните комуникации. Част от музейното съдържание е представено в каталог и в няколко диска, съпътстващи експозицията, които могат да се закупят от сувенирния магазин.

Тук, разбира се, трябва да отбележим, че в описания богат на дигитални компоненти музей не присъстват всички познати ни елементи на виртуалното експониране – QR кодове, добавена реалност (augmented reality), 3D реконструкции и др.⁶ Констатираното положение е резултат от решението на авторите да не подменят характера на класическата експозиция, а да я допълнят чрез удобни за посетителите електронни разширения, които обаче не са задължителни за всеки гост [15]. Тоест, конвенционално настроеният към институцията посетител би могъл да се докосне до съдържанието и да разбере посланията на Музея и без да се уповава на електронните устройства. Не му се налага и работа със собствен дигитален апарат – смартфон или таблет. Така, обективно в старинната барокова къща си дават мирна среща два успоредни музея – традиционния и дигиталния. Никой от тях не подменя другия и не налага своята пълна власт на посетители и експерти. Напротив – допълват се взаимно, сговорват се, когато е необходимо; и всеки от тях общува със своята публика по свой уникален и затрогващ начин.

Към систематизираните факти и впечатления трябва да добавим и още едно обстоятелство. Фредерик Шопен е един от най-пространно проучените [16] и дигитализираните музикални класици. По специален проект на Университета в Кеймбридж към момента в Интернет са импортирани огромни масиви от първични и вторични записи,

представящи творчеството на полския композитор, жизнения му път, рецепциите и интерпретациите на гениалните му произведения [17]. Част от тези ресурси са свързани с други дигитални и физически сбирки, с академични и музикални институции, с музеи и граждански организации, с творчески колективи и изпълнители [18]. В обхвата на очертаната Шопенова дигитална мрежа влизат не само професионалисти – творци, учени, артисти – но и меломани, любители на културното наследство, любопитни и вълнуващи се от извисените светове на изкуството личности. Всяка една брънка от споменатата мрежа е отворена на обогатяване, уплътняване и контакт с нови публики. И, разбира се, за комуникация с най-авторитетната международна структура в сектора – Националният институт „Фредерик Шопен” във Варшава ².

4. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Срещата ми с Музея на Фредерик Шопен във Варшава на 6 август 2018 г. и последвалото проучване на проблема за дигиталните подходи при интерпретирането и популяризирането на музикалната история потвърдиха в съзнанието ми формираното през годините убеждение, че експозицията – като най-отворена към обществото част на музея – подлежи на обогатяване чрез компоненти, вградени в мрежата на дигиталните комуникации. Примерът на интерпретираната тук културна реалия безспорно свидетелства, че „старата” (физическа) и „новата” (виртуална) експозиции не са взаимоизключващи се. Не са в състояние на „поколенческа” война. Напротив, те биха могли изключително успешно да работят заедно, интерпретирайки историята, изкуството и природата по разбираем за дигиталните поколения способ, който обаче не замества, а допълва традиционните способности за създаване, разгръщане и развиване на експозиционни наративи.

Горните съждения не стоят встрани и от българския културен пейзаж. Действащите в страната ни музеи на музикални дейци са едни от най-професионално създадените и заредени с потенциал за разпознаваемо международно присъствие. Част от тях – Музеят на Петко Стайнов в Казанлък [19] и Музеят „Борис Христов” в София [20] – реализират мащабни проекти за дигитализация на обгрижваното от тях културно съдържание. От своя страна, двата музея на Панчо Владигеров – в Шумен и в София – правят много за популяризиране на именития си патрон в страната и отвъд нейните граници [21]. Все още обаче предстои вграждането на high-tech компоненти в експозициите и в останалите им дейности с публиките. В начална фаза е и представянето на най-разпознаваемите късове от музикалното ни наследство в Интернет чрез основополагащия за културната комуникация канал на институционализираната в музея памет ⁸. При все това, по подобие на полските експерти, и в нашите среди все по-стабилни позиции придобива убеждението, че бъдещето на мемориалния музей е свързано със стабилен вървеж по прокараните през последния век пътеки; но и чрез по-уверено пристъпване по дигиталните магистрали на глобалното село, в което всеки един от нас е и жител, и наблюдател, и консуматор, и създател на съдържание. Глобално село, всред което на осем европейски езика и с най-модерни технически способности един тъжен гений от XIX век дава среща на гражданите на света, тържествувайки във вихъра на „Grand Polonaise Brillante” или просто фантазирайки „Impromptu”.

5. БЕЛЕЖКИ

1. При все че баща му е французин, а самият композитор прекарва най-плодотворните си години във Франция, където и получава своето признание като композитор и изпълнител. В Париж е и гробът на Фредерик Шопен, на-

мерил последен покой след тежко заболяване в „престижното“ гробище на френския елит – Пер Лашез.

2. Търсене с името му на полски език в *Google* предлага 2,37 млн резултата. Търсене с името му на френски език предлага 17,4 млн резултата. Специализираната платформа на *Google* за наука – *Google Scholar* – извежда 27000 резултата, представящи ключови думи и/или заглавия на академични текстове, които пряко или косвено са свързани с името на композитора. Европейската дигитална библиотека *Europeana* съдържа 1963 материала (основно дигитализирани нотни записи), представящи творчеството на гения по първоизточниците, съхранени в родната му страна и във Франция. Националната библиотека на Полша предлага 8901 отделни заглавия на библиотечни материали, съдържащи се във фондовете на водещите академични и публични библиотеки в Полша. [Цитираните данни са валидни към 21 ноември 2019.]

3. През 1999 г. шедьоврите на Фредерик Шопен, ведно с определен кръг от движими културни ценности, бяха вписани в листата на световното наследство, поддържана от UNESCO. Основната част от артефактите са ръкописи (автографи) на най-известните му творби. В колекцията от 40000 ценности присъстват и лични вещи, снимки, картини. Споменатото обстоятелство е един от мотивите на Полския сейм да създаде отделен културен институт за Фредерик Шопен, натоварвайки го с мисията да съхранява, изследва и експонира престижните артефакти, прикрепени към творчеството и личността на именития композитор и пианист. – www.unesco.org

4. Предмет на настоящия анализ е експозицията във Варшава. Музеят в Желазова вола също е обзаведен с много и атрактивни дигитални компоненти, но за съжаление не съм го посещавала и не бих могла да представя ситуацията в него по достатъчно убедителен и надежден начин.

5. В Ноан-Вик (Nohant-Vic) днес се намира Музеят

на Жорж Санд, в който са запазени реликви и реликти от връзката на известната писателка с Фредерик Шопен.

6. В случая трябва да имаме предвид и обстоятелството, че експозицията е създадена преди 10 години, когато част от тези технологии бяха в начална фаза на развитие и не бяха навлезли системно в пространството на културните общувания.

7. Артефактите, принадлежащи към престижната колекция на Музея на Фредерик Шопен, са дигитализирани изцяло, не са напълно представени в Интернет. За научни, изложбени, образователни цели те биха могли да се ползват по съответен ред. Същото е валидно и за оригиналите, по отношение на които е валиден международният режим за движение на движими културни ценности и които в отделни случаи се включват в изложби и извън седалището на институцията в полската столица. Тези обстоятелства са отличен пример за следване от българските музеи, които поддържат значително по-рестриктивна политика по отношение популяризиране на дигитални изображения и заемане на оригинали, въпреки, че в нашите музеи все още няма движими културни ценности с формален статут „световно значение“.

8. Например, записите за Панчо Владигеров в европейската дигитална библиотека Europeana са шест, четири от които са предоставени от България и два – от Френската национална библиотека. Петко Стайнов присъства много по-убедително – с 534 единици, които са импортирани от българския агрегатор – Варненската регионална библиотека, а обработени и подадени от Музея в Казанлък. Нито един от тези записи, обаче, не е музикален. Представени предимно са снимки и текстове от личния му фонд. [Твърдението е валидно към 21 ноември 2019 г.].

6. ЛИТЕРАТУРА

[1] **Шкленер, Артур. Фредерик Шопен.** Madrid: Mediasat Group, 2007.

[2] *Chopin and His World.* Edited by Jonathan D. Bellman, Halina Goldberg. Princeton University Press, 2017.

[3] *Frédéric Chopin: A Research and Information Guide* (Routledge Music Bibliographies) 2nd Edition. Routledge, 2015.

[4] *Chopin's First Editions Online* – www.chopinonline.ac.uk

[5] *Narodowy Instytut Fryderyka Chopina / National Institute Frederic Chopin* – nifc.pl

[6] *Chopin items in UNESCO heritage collection digitized*, 2 February 2018 – www.europost.eu

[7] **Wojtkiewicz, Mariola.** *Using Modern Trends and Technologies to Meet Visitors' Expectations, Taking as an Example the Birthplace of Fryderyk Chopin and Park in Zelazowa Wola. Part 1.* // *Teka Komisji Urbanistyki i Architektury*, T. 45, 201, p. 567-578.

[8] **Tarnawska, Anna.** *Using Modern Trends and Technologies to Meet Visitors' Expectations, Taking as an Example the Birthplace of Fryderyk Chopin and Park in Zelazowa Wola. Part 2.* // *Teka Komisji Urbanistyki i Architektury*, T. 45, 201, p. 579-587.

[9] *La Société Historique et Littéraire Polonaise de Paris* – www.bibliotheque-polonaise-paris-shlp.fr

[10] *Chopin Museum in Warsaw & Chopin's Birthplace in Żelazowa Wola.* 30.12.2016. [Официално видео, представящо постоянната експозиция във Варшава] – www.youtube.com

[11] *Museums in a Digital Age.* Edited by *Ross Parry.* Rutledge, 2010.

[12] *Maison de George Sand à Nohant* – www.maison-george-sand.fr

[13] *The Manual of Museum Exhibitions.* Edited by *Barry Lord, Gail Dexter Lord, Gail Dexter.* AltaMira Press, 2001.

[14] *Muzeum Chopina w Warszawie: Nowa ekspozycja stała od konkursu do otwarcia / The Chopin Museum, Warsaw: The new permanent exhibition - from competition to opening.* Janicki, M., & Curran, T. (Eds.). Warszawa: Narodowy Instytut Fryderyka Chopina, 2011.

[15] **Cortot, Alfred.** *In Search of Chopin.* (Dover Books on

Music). Dover Publishers, 2013.

[16] The Future of Museums. Edited by Gerald Bast, Elias G. Carayannis, David F. J. Campbell. Springer, 2018.

[17] Chopin Online – www.chopinonline.ac.uk

[18] The Virtual Chopin. Cambridge University, 1.03.2013 – www.youtube.com

[19] **Касабов, Александър**. Къща-музей (музикален център) „Петко Стайнов“ – Казанлък. // Музикални хоризонти, 2009, 7, 23-29.

[20] **Драгостинова, Елена**. Музей „Борис Христов“ в София. // Музеите и устойчивото развитие. Сборник с доклади от Четвъртата национална среща. Бургас, 3-5 юни 2015, Регионален исторически музей – Бургас, 2015, 24-27.

[21] **Касабов, Александър**. Къща музей „Панчо Владигеров“ – София: Между литературата и музиката. // Музикални хоризонти, 2009, кн. 4, 29-34.

HIGH-TECH NARATIVES FOR THE MUSICAL GENIUS: FREDERIC CHOPIN MUSEUM IN WARSAW

Vera Boneva

University of Library Studies and Information Technologies

e-mail: v.boneva@unibit.bg

ABSTRACT

The Frederic Chopin Museum in Warsaw was created in 1930s. In recent decades it has gained authority of a leading cultural institution in Poland. In 1999, part of the Chopin Museum's collection was inscribed on UNESCO's „Memory of the World“ list of objects requiring special protection on account of their unique cultural value. The current permanent display at the Chopin Museum has opened on 1 March 2010, on the bicentenary of the composer's birth. It was arranged in the Ostrogski Castle – home of Chopin's family in Warsaw. The article interprets mentioned exhibition in the context of the established museological norms and concepts. A special attention is paid of the built-in the museum narrative high-tech components - multimedia screens, musical recordings, electronic copies of photos and texts, mini-films and presentations, available in eight languages. The analysis of the interaction between traditional is digital components unveils new perspectives in the development of this important cultural genre – permanent museum exhibition. At the end several timid analogies have been made – between Bulgarian composer museums and the world heritage leader Frederic Chopin Museum in Warsaw.

KEYWORDS: *Museum, Frederic Chopin, Warsaw, Digitization, Exhibition*

ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ И КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО: ПРОГРАМИ, ПРОЕКТИ И ИНИЦИАТИВИ ВЪВ ФЕДЕРАЛНА РЕПУБЛИКА ГЕРМАНИЯ

Пролет Груева

Докторант в Университет по библиотекознание
и информационни технологии

e-mail: prolet_grueva@abv.bg

РЕЗЮМЕ

Този доклад въвежда в тематиката за опазване, популяризиране и социализация на културното наследство чрез информационни технологии във Федерална република Германия. Особено внимание ще бъде обърнато на правителствените инициативи в музейната сфера. Представените проекти и дейности предоставят общата рамка за добре обмислена и изпълнена стратегия, която има адекватна финансова, административна и техническа подкрепа. Тя има специфичен адресат - човешко знание, естетическо и историческо образование, разширен достъп до знания и културни обекти - съответно, в резултат на развитието на националното съзнание и насърчаването на културните ценности във Федерална република Германия.

КЛЮЧОВИ ДУМИ: *Културно наследство, Информационни технологии, Музеи, Федерална република Германия*

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Цифровите технологии, които бележат възхода на информационната ера, навлизат лавинообразно във всички обществени сфери. За разлика от предишните епохи, когато нововъведенията засягат отделни възрастови групи и части на човешкото общество и за пълното им внедряване и усвояване са били необходими дори столетия, цифровизацията за изключително кратко време премина всички прагове на обществения живот. Масовостта, сравнителната достъпност и простотата на техническото обслужване на все по-миниатюрните и мощни индивидуални устройства (компютри, телефони, лаптопи, подвижна интернет-връзка и пр.) ускори по невидан досега начин развитието на цифровите технологии. Тяхната универсалност скоростно изтласка от употреба аналоговите форми. Нещо повече – уникалната им пригодност намери бързо приложение във всички човешки дейности – производствена, научна, информационна, транспортна, културна, образователна, военна, охранителна и пр.

За няколко десетилетия коренно се промени начина и качеството на живот – двоичният код подчини неговия ритъм и го постави в зависимост от процесорната скорост и перспективите на електронната памет. Спестеният по този начин огромен ресурс от време на практика обаче ускори и бързината на живеенето и го постави в пряка зависимост от информационната адаптация на личността.

Всяка една обществено-икономическа формация съществува, за да изгради определено културно наследство и го завещае на следващите поколения. В този аспект цифровизацията на културната памет улеснява и прави масово достъпно ползването на тези естетически и етически натрупвания – включително от огромни разстояния, което доскоро беше невъзможно. Самият живот придоби непознати досега аспекти, а корпоративните, асоциативни, по-

литически и икономически съюзи окончателно се простиха с ненужното им вече херметизиране, секретност, класовост и др. Новите начини и форми на общуване и информация обаче налагат и нови форми и схеми на достъп, защита и потребление.

В своята цялост светът – по думите на известния съвременен философ Славой Жижек, придоби вид на сложен, но лесноуправляем процесор, за чиято здравина и устойчивост никой не е в състояние да даде гаранции. Същевременно се забелязва невидан, но обясним от тази гледна точка интерес към културните ценности, за който съществен принос има цифровизацията. Тя предоставя бърз, евтин и подробен достъп до културно-историческите обекти, възможност за предварителни заявки за посещение, запознаване с параметри, подробни данни, качествени изображения и детайли от разстояние и ред други удобства. Ето защо цифровизацията на културно-историческото наследство е една от важните задачи за развитието на страните от Европейския съюз. В това отношение една от водещите позиции заема Федерална Република Германия.

2. ИЗЛОЖЕНИЕ

Европейският съюз определя своята дигитална стратегия през 2010 г. в Програмата за цифрови технологии за Европа [1]. По инициатива на Федералното правителство на Германия през същата година на законодателно равнище се сформира Комисия за проучване на интернет и цифровото общество [2]. Комисията провежда своята дейност от 2010 г. до 2013 г. В състава на комисията освен 17 представители на политическите фракции в Бундестага участват и 17 експерти: ИТ предприемачи, програмисти, журналисти, художници и историци, юристи, учители, учени, блогъри, инженери, синдикалисти – представители на общо 29 професии. През април 2013 г. Комисията представя пред

Бундестага окончателния доклад за анкетата „Интернет и цифрово общество” и дава препоръки за политическо решаване и изпълнение. [3]

Програмата в областта на цифровите технологии (Digitale Agenda 2014–2017) е документ на Федералното правителство на Германия и е публикувана на 23 август 2014 г. Тя формулира принципи на дигиталната политика, от които следват възможностите за развитие на отделните области: цифрови инфраструктури; цифрови икономика и работа; иновативна държава; оформяне на цифрови форми на живот в обществото; образование, изследователска дейност, наука, култура и медии; сигурност, защита и надеждност за обществото и икономиката; европейски и международни измерения на Програмата в областта на цифровите технологии. С изпълнението на програмата федералното правителство си поставя целта да осъществи цифровата трансформация на икономиката и обществото [4]. През 2017 г. в Бундестага е внесен доклад за осъществените и предстоящи дейности по изпълнение на Програмата в областта на цифровите технологии, изготвен от Федералното министерство на вътрешните работи, Федералното министерство за икономика и енергия и Федералното министерство за транспорт и дигитална инфраструктура. [5]

Раздел пети на Програмата е озаглавен „Образование, изследователска дейност, наука, култура и медии”. В него е формулирана целта – разработване на цялостна стратегия и конкретни планове за работа по цифровизацията на културното наследство, обезпечени с технически решения и стандарти за неговото съхраняване в цифров вид. Предвиден е обмен с културните институции за придобиване на реални представи и необходими при разработката на стратегията.

Обменът със/и между културните институции цели да допринесе за осъществяването на текущи и дългосрочни дейности по архивирането във Федералния архив и Гер-

манската национална библиотека (Цифров архив, Временен цифров архив, AREDO). Тези дейности изискват да се осигури висококачествен набор от цифрово съдържание, което налага подобряването на рамковите условия за доставчиците му. Предвидени са различни форми за стимулиране дигитализацията на културните ценности, а от друга страна – улесняване на достъпа до културното и научното наследство в архивите, библиотеките и музеите.

Цифровизацията отваря разнообразни възможности за публично предлагане на културните ценности. Например мултидисциплинарното представяне в хранилищата на знания, което може в реално време да визуализира връзките между различните художествени видове и жанрове. Многократно се увеличава международната видимост на културните ценности и възникват иновативни потенциали за свързване на културата и науката. Отварят се перспективи за научното изследване на културните ценности. Възникват възможности в реално време да се организират мрежи от заинтересовани хора, които не работят в научни или изследователски институции, но дават собствен принос и участват в изучаването и популяризирането на културното наследство. Заинтересованите страни и научните общности намират допирни точки и взаимовръзки в мрежите на културния и научния дискурс. Базите данни и порталите с цифровизирани културни ценности предоставят преки и опосредствани подходи към изкуството, културата и науката. Така те допринасят за културното образование, за лично и колективно участие в изявите на изкуството и културата, както и за ученето през целия живот. Това важи особено за хората, които живеят на значителни разстояния от културните факти и институции, както и за хората с увреждания. Самото включване в достъпните бази данни също изисква съответните специални мерки.

Установяването и съблюдаването на универсалните технически стандарти е задължителна необходимост, га-

рантираща безпроблемното използване на цифрови копия в културата, образованието и науката. Трябва обаче да се прави разлика между общи минимални стандарти и специфични изисквания на различните целеви групи.

В зависимост от изследователския въпрос, учените и тези, които се интересуват от науката, също се нуждаят от допълнителна информация или специален индекс на дълбочината на дигитализирания източник. Същевременно е установена широка гама от приложения за гражданите [6]. От една страна, представянето на дигитализиран материал трябва да бъде съобразено с целевата група, но от друга страна, трябва да даде възможност за последващо използване и от други целеви групи, за да се избегне двойната дигитализация, доколкото е възможно. Подчертава се отговорността към оригинала, цифровизацията не замества оригинала и неговото физическо запазване. [7]

В доклада се препоръчва перспективно развитие на първия мащабен проект за прилагане на информационни технологии в областта на културното наследство Германската цифрова библиотека и нейния подпроект - Германския дигитален архив.

Целта на Германската цифрова библиотека (Deutsche Digitale Bibliothek) е да предостави свободен и неограничен по време достъп до културното и научното наследство на Германия чрез интернет. Това обхваща свода от милиони книги, архиви, снимки, скулптури, музикални произведения, партитури, звукови и визуални документи. Като централен национален портал Германската цифрова библиотека има за задача да обедини цифровите услуги на всички германски културни и научни институции. Първата публична бета-версия на Германската цифрова библиотека излиза онлайн през ноември 2012 г., а първата пълна версия е пусната на 31 март 2014 г. Но и след старта и влизане на работата в оптимален режим, функциите на портала непрекъснато се разширяват. Това означава, че броят на уча-

стващите културни и научни институции – следователно и броят на завършените колекции – непрекъснато расте.

Германската цифрова библиотека свързва дигиталните фондове на културните и научните институции и дава възможност за централен достъп до тях. Предложеният интернет-достъп до цифровизираните произведения на изкуството, книги, музика, паметници, филми, документи и много други съкровища на немската култура и наука е безплатен. [8]

Германски дигитален архив Archivportal-D: Проектът, финансиран от Германската изследователска фондация (DFG), е реализиран от октомври 2012 г. до април 2017 г. като подпроект на Германската цифрова библиотека. Тази връзка дава възможност да се осъществят ценни синергии, особено чрез споделяне на опита в процеса на интегриране на данни и съдържание. [9]

През 2016 г. е създадена програмата на Федералното правителство за образование и научни изследвания – в нея е предвидено финансиране на цифровизацията на научно значими обекти от културното наследство „eHeritage“. Програмата подпомага институции, които отговарят за точно определен брой и вид обекти на културното наследство въз основа на доказан интерес и възможности за научни изследвания. [10] Програмата е продължена и през 2019 г. [11]

Университетите, музеите и архивите, както и други изследователски институции извън университетите във Федерална република Германия разполагат с истинска съкровищница от научно значими обекти на културното наследство, които винаги са били предмет на научни изследвания, придобиване и разпространяване на знания.

Федералното министерство на образованието и научните изследвания възнамерява да използва „eHeritage“, за да засили потенциала за изследвания на цифровите обекти. Целта е да се дигитализират, да се отворят и да се напра-

вят и международно по-достъпни обектите от културно наследство.

Една от най-значимите програми за трансформация на културното наследство с помощта на информационните технологии е Цифровата програма за култура (Kultur Digital) на Федералната фондация „Култура” - една от най-големите публично финансирани фондации за култура в Европа. С годишен бюджет от 35 000 000 евро, делегиран от Министерството на културата и медиите, от основаването си през 2002 досега тя е подкрепила над 3 000 културни проекта. Основният профил на Фондацията е да популяризира иновативни програми и проекти в международен контекст [12].

Цифровата програма за култура (Kultur Digital) на фондацията насърчава разработването и изпълнението на дигитални проекти в културните институции, като ги подкрепя в оформянето на дигиталните възможности, ориентирани към обществения интерес. Програмата се състои от три модула – първият модул е „Цифрови фондове” (Fonds Digital). Той е адресиран към публично финансирани културни институции от всички артистични сектори, вече разработили първите си дигитални стратегии и осъществявали внедряването и тестването на цифрови услуги като онлайн колекции, социални медии или приложения. Целта е да се даде възможност на сдружения от най-малко две културни институции да разширят обхвата и самия процес на промените, да експериментират с нова цифрова естетика и форми на изразяване, както и да разнообразят и подобрят цифровото профилиране.

Fonds Digital финансират разработването и изпълнението на проекти в областта на цифровото кураторство, цифровото художествено производство, цифровото посредничество и комуникация разполага с годишен бюджет от 15 800 000 евро. Средствата са предназначени за подпомагане на работещите заедно в мрежа от поне две културни

институции, както и с експерти по цифровите технологии. Определени са и съответните лимити – за такава мрежа може да се отпуснат средства за период от четири години до 880 000 евро. В случай, че по определено направление работят сдружения с повече от две културни институции, максималният размер на финансиране, за което сдружението може да кандидатства, е увеличен със 160 000 евро за всяка следваща културна институция.

За да се предостави техническа помощ на спонсорираните институции и сдружения, да се популяризира съвместният обмен, както и да се включат примерни проекти от международната зона, редовно се планират постоянни дигитални лаборатории, както и конгреси за национални идеи – с работилници, технически колоквиуми, международни екскурзии и курсове за обучение на персонала в културните институции. [13]

Културният хакатон Coding da Vinci стартирал през 2014, е съвместен проект на Германската цифрова библиотека, Уикимедия Германия, Фондация Open Knowledge – Германия и Центъра за дигитализация (digis), Берлин. Проектът осигурява културните институции от всички дисциплини с експерти от областта на програмиране, разработка, дизайн, изкуство и игри и се ангажира да разшири обхвата на отворените и свободно достъпни културни данни. Coding da Vinci подкрепя цифровата трансформация в културните институции и създава привлекателна оферта за мрежова общност, която да се занимава творчески с култура. Докато класическият хакатон дава на участниците оптимално време за разработване на софтуерни приложения (обикновено един уикенд), Културният хакатон обхваща шест до десет седмици. Тази разширена времева рамка създава така необходимото пространство за срещата, симбиозата и взаимното обучение на отделни светове на творческо технологично развитие и институционално опазване на културата. Този модул, разполагащ с оборотен годишен

бюджет от 1 200 000 евро е на разположение от 2019 до 2022 г.

Третият модул в Цифровата програма „Култура” е Академия за театър и дигиталност. [14]

Пилотен проект в сферата на музеите е „museum4punkt0” [15], с начало 2017 г. Проектът обединява седем германски културни институции с различни профили в единен за цялата страна проект: съвместно са разработени цифрови прототипи, които дават възможност за нови форми на общуване, участие, образование и посредничество в музеите. В проекта участват държавните музеи в Берлин, Фондация „Хумболт форум” в Берлинер Шлос, Немският емиграционен център Бремерхафен, Германският музей, Карнавалните музеи Шлос Лангенщайн и Бад Дюрхайм и Природонаучният музей в Сенкенберг Гьорлиц под егидата на Фондация „Прусско културно наследство”. Вниманието е фокусирано върху посетителите на музея: търсят се и се прилагат нови начини на взаимодействие с тях, откриват се възможности за разработване на индивидуализирани предложения и обхващане на допълнителни целеви групи. За целта се тества използването на съвременни технологии като виртуална реалност, Virtual Reality, Augmented Reality разширена реалност и 3D моделиране. Проектът е планиран за три години (2017-2020) с общ бюджет от 15 милиона евро, предоставен от Федералното министерство за култура и медии.

„Museum4punkt0” първи разработва пул от специфични за музеите цифрови приложения и насърчава всички културни институции в Германия за безплатно ползване и по-нататъшното му развитие. С това се цели да се постави акцентът върху няколко основни направления:

– Разработване на дигитални инструменти за посредничество, образование, комуникация и изследвания в различни видове музеи и музейни инфраструктури;

– Обединяване и мрежово ноу-хау за цифрово разви-

тие и работни процеси в музеите;

- Целевите групи за посетители трябва да получат възможност да използват музеите по разнообразен начин

- Споделяне на придобитите знания и получените цифрови предложения с други културни институции;

Проф. Херман Парцингер (Hermann Parzinger), президент на Фондация „Прусско културно наследство”, която координира проекта, казва: „Мобилните устройства и социалните мрежи промениха поведението на прием на посетители в музеите; те с право очакват да им позволят нов достъп до познатото съдържание. Развитието на 3D-дигитализацията в областите на виртуалната реалност (VR), разширената реалност (AR) или игровата технология бързо напредва през последните години. Сега музеите са изправени пред предизвикателството да идентифицират и адаптират най-подходящите инструменти за своите цели” [16].

И тук фокус на проекта са посетителите: предлагат се нови начини за взаимодействие с тях, за разработване на индивидуализирани възможности и обособяване на допълнителни целеви групи. В шест подпроекта се тестват приложни сценарии за съвременни технологии като виртуална реалност, разширена реалност и 3D-моделиране. Систематизираните и обобщени резултати са достъпни за всички културни институции в Германия с оглед на гъвкава повторна употреба и усъвършенстване [17].

В споделено виртуално пространство за експерименти партньорите изследват възможностите, представени от най-новите цифрови технологии в музеите, и разработват моделни приложения за разположение и комуникация между посетителите.

Общата инфраструктура и платформата за обслужване по всички изисквания за триизмерна виртуализация на културното ценности се извършва от Центъра за дигитални културни ценности в музеите (ZEDIKUM) към Държавните музеи в Берлин. Създаден е през 2015 г. като изследовател-

ски проект на Федералното министерство за образование и научни изследвания и работи по проекти за дигитална трансформация в областта на хуманитарните науки.

ZEDIKUM обединява голям брой проекти за дигитализация в колекциите, извършва специфични задачи за сканиране и разработва инструменти за устойчиво използване и наличие на цифрови 3D-моделни при реставрация, изследвания и комуникация, подпомага центрове за дигитализация за 2D-възпроизвеждане и студия за цифровизацията на звукови и видео- материали. Основното внимание е съсредоточено върху генерирането, устойчивото съхранение и гъвкавото използване на триизмерни данни. Многократното използване на данните се осъществява в областите на документацията, фундаменталните изследвания и музейното представяне. Освен това се поощрява разработването на мобилни, икономически процедури за документация на културните ценности и публичното предоставяне на данни (отворен достъп – отворени данни). Центърът за дигитални културни ценности в музеите има за задача да развие компетенции в областта на виртуализацията на културното наследство, научната методология, стабилната референтност и автентичността, както и безупречните практики за медиен контрол и обмен. Заедно със своите институционални и предприемачески партньори той развива музейната колекция във виртуалното пространство и се превръща в градивен елемент на пътната карта на цифровите изследователски инфраструктури.

ZEDIKUM има международно видим принос в областта на превантивната документация и реконструкцията на археологически културни ценности в кризисни и военни райони. Той подкрепя мандата на културната политика за диалога между науката и обществеността, за развитието и свободния достъп до цифрови колекции, както и за интердисциплинарни научни мрежи и сътрудничество.

От този комплекс възникват трите основни задачи на Центъра:

- Методи и техники за 3D сканиране и генериране на данни от 3D-обекти
- 3D-документация. Откриване и предоставяне на данни от 3D-обекти
- 3D-сценарии за използване VR, AR, онлайн и класически приложения в музея, науката, образованието, креативните индустрии и игровата индустрия [18]

За управлението, координацията и администрирането на участниците в проекта „museum4punkt0“ отговаря Фондация „Прусско културно наследство“, най-голямата фондация в сферата на опазване на културното наследство във ФР Германия.

3. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Извън обхвата на този доклад остават институции и възможности, ангажирани с цифровизацията на културно-историческото наследство в Германия на провинциално и регионално ниво. Всяко правителство на провинция има своя политика и програма за използване на информационните технологии за опазване, съхраняване и представяне на културното наследство и отделя средства за финансиране.

Изложението рамкира общата картина на една добре обмислена и приложена в действие със съответното финансово, административно и техническо обезпечаване стратегия. Тя има конкретен адресат – познанието за човека, естетическото и историческо възпитание, разширен достъп до познанието и културните обекти – съответно като резултат и изграждането на националното самосъзнание и популяризирането на културните достояния във Федерална Република Германия.

Комплексът от предприети мерки в това направление цели оптимален обществен резонанс, реално демократизиране на познанието и подпомагане естетическата ори-

ентация на личността. Прави силно впечатление точната координация и синхронизирането на действията от страна на отделните институции, държавни и неправителствени формации, както и навременната отчетност и реакции на отговорните лица и институции, което позволява пък планирането и развитието на темата в близка и по-далечна перспектива. Един достоен за пример и следване истински европейски модел на културно поведение.

4. ЛИТЕРАТУРА

[1] European Commission. The Digital Single Market. // <https://ec.europa.eu/digital-single-market/> [Online] Available: 21.12.2019

[2] Deutscher Bundestag // https://www.bundestag.de/dokumente/textarchiv/2010/28851941_kw09_de_enquete-201096. [Online] Available: 21.12.2019

[3] Deutscher Bundestag // <https://dip21.bundestag.de/dip21/btd/17/125/1712550.pdf> [Online] Available: 21.12.2019

[4] Die Bundesregierung. Digital Agenda 2014-2017 // https://www.bmwi.de/Redaktion/DE/Publikationen/Digitale-Welt/digitale-agenda.pdf?__blob=publicationFile&v=3. [Online] Available: 21.12.2019

[5] Петрова, Т. (2019). Опазване на архивите в XXI в. Ролята на информационните технологии. София, 2019. – 231 с.

[6] Die Bundesregierung. Digital Agenda 2014-2017 // https://www.bmwi.de/Redaktion/DE/Publikationen/Digitale-Welt/digitale-agenda-legislaturbericht.pdf?__blob=publicationFile&v=20. [Online] Available: 21.12.2019

[7] [Legislaturbericht Digitale Agenda 2014–2017](https://www.digibits.de/materialien/legislaturbericht-digitale-agenda-2014-2017/) // <https://www.digibits.de/materialien/legislaturbericht-digitale-agenda-2014-2017/> [Online] Available: 21.12.2019

[8] Deutsche Digitale Bibliothek // <https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/> [Online] Available: 21.12.2019

[9] Deutsche Digitale Bibliothek. Archivportal // <https://www.archivportal-d.de/> [Online] Available: 21.12.2019

[10] Koordinierungsstelle für wissenschaftliche

Universitätsammlungen in Deutschland <https://wissenschaftliche-sammlungen.de/> [Online] Available: 21.12.2019

[11] Bundesanzeiger // <https://www.bundesanzeiger.de/> [Online] Available: 21.12.2019

[12] Kulturstiftung des Bundes // <https://www.kulturstiftung-des-bundes.de/> [Online] Available: 21.12.2019

[13] Kulturstiftung des Bundes // https://www.kulturstiftung-des-bundes.de/de/projekte/film_und_neue_medien/detail/kultur_digital.html [Online] Available: 21.12.2019

[14] Kulturstiftung des Bundes // https://www.kulturstiftung-des-bundes.de/de/projekte/film_und_neue_medien/detail/kultur_digital.html [Online] Available: 21.12.2019

[15] Museumvierpunkt null // <https://symposium.koelnerkulturrat.de/projekt/museum-4-0/> [Online] Available: 23.01.2020

[16] SPK Digital // <http://www.spk-digital.de/> [Online] Available: 23.01.2020

[17] Die Bundesregierung // <https://www.bundesregierung.de/breg-de/themen/digital-made-in-de/museum4punkt0-digitale-strategien-fuer-das-museum-der-zukunft-1546778> [Online] Available: 23.01.2020

[18] Zentrum für digitale Kulturgüter in Museen (ZEDIKUM) // <http://www.zedikum.de/wer-wir-sind/> [Online] Available: 23.01.2020

INFORMATION TECHNOLOGIES AND CULTURAL HERITAGE: PROGRAMS, PROJECTS AND INITIATIVES IN THE FEDERAL REPUBLIC OF GERMANY

Prolet Grueva

Doctoral student at the University of Library Studies and
Information Technologies

e-mail: prolet_grueva@abv.bg

ABSTRACT

This report introduces in the thematic of conservation, promotion and socialization of cultural heritage by information technology in the Federal Republic of Germany. Particular attention will be paid to governmental in the museum sphere.

The projects and activities presented here provide the general framework for a well thought out and implemented strategy that has adequate financial, administrative and technical support. It has a specific addressee - human knowledge, aesthetic and historical education, expanded access to knowledge and cultural sites - respectively, as a result of the development of national awareness and the promotion of cultural assets in the Federal Republic of Germany.

KEYWORDS: *Cultural heritage, Information technology, museums, Federal Republic of Germany*

МЕДИЙНИ ТЕХНОЛОГИИ ЗА ПРЕДСТАВЯНЕ НА КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО. ПО ПРИМЕРА НА РЕГИОНАЛЕН ЕТНОГРАФСКИ МУЗЕЙ – ПЛОВДИВ

Деница Младенова

Докторант в Университет по библиотекознание и
информационни технологии

e-mail: d.mladenova@unibit.bg

РЕЗЮМЕ

Докладът разглежда медийните технологии като средство за представяне на културното наследство в експозициите на Регионалния етнографски музей в Пловдив. Описани са технологичните постижения и тенденции в представянето на експозициите, функционалните възможности и характеристиките на мултимедийните технологии. Обърнато е внимание на спецификата на художественото възприемане на произведения на културното наследство, показани на зрителя с помощта на мултимедийни технологии.

КЛЮЧОВИ ДУМИ: *Културно наследство, Медийни технологии, „Мобилни приложения“, Интерактивност.*

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Организацията на експозиционното пространство през последните години достигна до качествено ново

ниво, което определя социалната значимост на музеите. Акцент се поставя върху въпросите, свързани с комбинацията от материално и виртуално пространство на колекциите съхранявани там. Мултимедийните инструменти за представяне на информация (текст, снимки, видео, аудио, графика и т.н.) все повече започват да се използват в музейната практика, като инструмент за по-широко представяне на експозиционни материали, оставяйки ярко и запомнящо се изображение в паметта на посетителите.

Новите информационни технологии идват на помощ, решавайки организационни (функционални, конструктивни, естетически) задачи не само вътре в самия музей. Те предоставят възможност потребителите да получат своето виртуално пространство, да създадат свои собствени представителства в мрежата, като по този начин се увеличава броя на реалните посетители и в същото време се привлича вниманието на виртуални гости.

2. ИЗЛОЖЕНИЕ

Началото на XXI век бе белязано от интегрирането на несвързани преди това области на научното познание в нови системи на знанието. Този процес протича доста интензивно в областта на хуманитарните знания: библиотеки, образователни институции, музеи, където процесът на информатизация е най-активен. Понятието „музей” има няколко еквивалентни дефиниции. Сред тях най-пълното определение дава ICOM (Международният съвет на музеите), който заявява, че музеят е постоянно действаща нестопанска институция, предназначена да обслужва обществеността и да допринася за нейното развитие, достъпна за широката публика; ангажирана с придобиването, изследването, съхранението, популяризирането, излагането на материални доказателства за човека и обитаваната от него среда, подпомагаща изучаването, обучаването и задоволя-

ването на неговите духовни нужди.

Музеят като културна институция изпълнява следните основни функции:

1. Съхранение;
2. Научно-изследователска;
3. Образователна (просветителска);
4. Експозиционна;

Към тези функции можем да добавим информационните технологии, които най-често се използват в музея (независимо от неговия профил):

- Базисни данни (опис на музейни предмети);
- Сайтове (образователни дейности);
- Мултимедийни съоръжения за експозиции, информационни киоски, аудио гидове (екскурзионни и изложбени дейности).

Може да се каже, че информационните технологии са средство за реализиране на музейните функции. Въпреки това, трябва да се отбележи, че използването на информационни технологии може да застраши съществуването на музейните институции, тъй като те работят изключително с информация за музеен експонат, но не и със самия музеен предмет. Това е особено ясно изразено при създаването на така наречените „виртуални музеи“.

Музейната мултимедия като спомагателен инструмент

Автоматизираните компютърни системи, съдържащи информация за колекции, даващи информация за музейните експонати, представени на изложби са добре познати на съвременните потребители. Наред с отпечатаните каталози, почти винаги могат да се видят CD-ROM обхващащи дадена тема.[4] Почти всяка изложба е придружена от демонстрация на филми и звукови ефекти. При разкриване на теми и засилване на ключовите моменти в сценария на представяне важна роля играят съвременните технически средства.

В музеите се появяват не само единични предмети, но и цели мултимедийни дисплеи, които създават незабравими впечатления и изненадват с комбинация от материална и виртуална среда. Наред с традиционните музейни експонати, пред посетителите се появяват специално създадени аудио, видео и мултимедийни програми, чиито технически възможности им позволяват да се почувстват в „друга“ реалност.

Мултимедията не е просто форма, тя е нова синкретична форма, която е синергия между различни форми на изкуството, между звук, изображения и текст. В мултимедията, както в една мултисензорна точка, визуални, аудио и текстови материали се сближават в интерактивна компютърна среда. [2] Тя може да приеме всякаква форма и да се състои от всяка комбинация: текст, хипертекст, двуизмерна и триизмерна графика, анимация, движещо се изображение, звукови ефекти. Мултимедийните технологии, интегрирайки се в музейното пространство, създават огромни нови ресурси за неговото съществуване и разкриват нов потенциал за предаване на информация на посетителите.

Музеят днес е пространство за творчество и експерименти, изискващо въплащение на най-дръзките дизайнерски проекти и идеи, които могат да бъдат реализирани чрез изключително мултимедийно оборудване.

Виртуалните обиколки предлагани на сайта на почти всеки съвременен музей са най-модерния и реалистичен начин потребителите дори и на разстояние от стотици километри да се „разходят“ из обекта, да изследват всяко кътче от всяка гледна точка, нещо, което е невъзможно за обикновена снимка или видео. Преглеждането на 3D панорами създава несравним ефект от реалното присъствие на мястото на снимане, тъй като потребителят може да се движи от един обект в друг, чрез активни зони или с помощта на едно кликуване да завърти изображението и да го разгледа в детайли на цял екран. Виртуалните разходки са

достъпни от всеки съвременен компютър или смартфон, и са особено впечатляващи на мобилни устройства, давайки усещането за виртуална реалност.

Съвременните информационни технологии стават все по-важни при организирането на музейните дейности. Важен инструмент в този контекст са QR кодовете. За да направят туристическия маршрут по-атрактивен, напоследък в музеите се инсталират QR кодове на съхраняваните в тях обекти. [3] В България такива услуги се предлагат в Регионалния исторически музей в гр. Шумен. Разработват се и специални интернет ресурси за телефони и смартфони, които напълно запознават посетителя с активните музейни дейности. Снимайки QR кода с телефона си, посетителите могат да получат бърз достъп до информация за обекта.

Водещата и най-търсена музейна информационна система се нарича KAMIS и тя предлага решения за широк спектър от музейни задачи. Основното и оборудване е допълнено от модули, които позволяват директно да се подготвят материали в системната база данни, да се създават мултимедийни каталози за качване в музейни „киоски“, интернет сайтове и записване на компактдискове.

Следвайки съвременните тенденции музеите в България започват все по-често да използват при представяне на своите експозиции информационни „киоски“, панели и други устройства. В сензорните киоски се използва разбираем за всеки принцип. Посетителят трябва само да докосне екрана и мигновено получава отговор от системата. Дори хора, непознати с компютърната технология и изпитващи дискомфорт при вида на такива устройства за въвеждане и управление като клавиатура и мишка, не се колебаят, когато трябва просто да докоснат екрана. Програмното обезпечение трябва да се разработи с отчитане на фактора, че взаимодействието на потребителя със системата се осъществява посредством сензорен интерфейс. Интерфейсът трябва да е прост и ясен, развит от ляво на

дясно и от горе на долу, а опциите за избор не трябва да са много. За да не се затрудни потребителят, по-добре е да се използва модел с йерархични менюта (главно меню, което се разклонява на подменюта), като нивата на подменютата не трябва да са прекалено много - оптималният максимум е 4–5. Отначало системата предлага да се избере един от разделите, след това се появява меню на второ ниво, след това на трето. А за да не се заблуди потребителят, винаги има „бутон” за връщане стъпка назад и „бутон” за преход към главния екран. Зоните за избор („бутона” - местата, където потребителят трябва да докосне екрана, за да влезе в раздел – подменю, или да види дадена информация) трябва да са достатъчно големи и ясно обозначени, защото се използват пръстите на ръцете. Освен това те трябва да информират потребителя с текста или графичното лого за действието, което ще бъде извършено като отговор на системата в резултат от докосването на избраната зона на екрана. [1]

Мултимедийни технологии за популяризиране на културното наследство в РЕМ – Пловдив

Регионалният етнографски музей – Пловдив е вторият по големина в България специализиран музей от такъв тип. Основан е през 1917 г., а от 1938 г. се помещава в Кулумджиевата къща в Стария град. Чрез богатата си експозиция музеят представя традиционната култура на Тракия, Родопите и Средногорието от периода на Възраждането (XVIII – XIX в). В постоянната експозиция земеделието и животновъдството са представени като основни поминъци на населението от региона. От традиционните занаяти са представени едни от най-характерните за периода на Възраждането – абаджийство и гайтанджийство, грънчарство, медникарство, железарство. Златарската работилница е експонирана с целия си инвентар в музея. Показана е част от богатата колекция накити и църковна

утвар. Отделено е място за традиционни народни костюми, тъкани и килими, музикални инструменти и обреден реквизит. Представен е и градският бит. Интериорите на Копривщенска стая, Родопска стая и Пловдивска гостна стая допълват информацията за бита и културата на населението в региона.[7]

Виртуални изложби

През 2015 г. РЕМ Пловдив използва платформата Google Cultural Institute за дигитализиране на движими културни ценности и изложби на музея. До този момент има дигитализирани четири етнографски изложби – „Знаци на времето“/“Signs of Time“, представяща историята на времеизмервателните уреди от древността до наши дни, и „Български традиционни накити“/“Bulgarian Folk Jewels“, представяща традиционни накити от епохата на Възраждането, „Романтика от кутията за спомени“/“Romance from the Memory Box“ представяща романтиката и любовта в града под тепетата в средата на XIX век, както и „Модата Алафранга“/ „Alafranga fashion. В тези изложби са включени движими културни ценности със снимки на висока резолюция и с метаданни за всеки предмет – на български и английски език. Освен галерия с изображения с добра резолюция от фондовете на музея, виртуалните изложби са снабдени и с текстови пана, които дават допълнителна информация по темата, представяна в изложбата. Засега платформата GCI не поддържа българска версия. Изображенията са защитени от копиране или изтегляне, като авторските права принадлежат изцяло на РЕМ-Пловдив. Изложбите могат да бъдат разглеждани на сайта на РЕМ-Пловдив (http://www.ethnograph.info/front/virtual_exhibitions.php), а също така могат да бъдат видяни и направо от страницата на Google Cultural Institute. [7]

Някои от най-интересните експонати, които могат да бъдат видени в тези виртуални изложби са:

- Джобен часовник „Ralph Gout“ – сребърен мъжки

джобен часовник, украсен с инкрустации от черупка на костенурка и рубини по капака, Ralph Gout, Лондон, 1722 г.;

- Листовидни пафти – сребърни пафти, комбинирана техника – коване, леене, щамповане, филигран, инкрустация с камъни и седеф; гравюри на двуглави орли върху седефа, XIX в.;

- Музикална бонбониера – бонбониера, свиреща музикална кутия със симетрична четириъгълна форма, тапицирана с розов копринен плат, върху капака – изрисуван пейзаж с вятърна мелница.

Виртуална разходка

Във връзка с партньорството си с Google Ireland Limited, РЕМ-Пловдив взима участие в проекта на Google Inside Street View, в рамките на който интериорът на РЕМ-Пловдив е заснет с модерни 3D устройства. Визуалните материали са обработени и свързани с някои от дигитализираните обекти, така че да може да се разглеждат отблизо в експозицията с подробна информация. Посредством използването на възможностите на Street View, хората могат да се разхождат виртуално из залите и коридорите на Регионален етнографски музей – Пловдив. Могат да избират интересни предмети, и след като кликнат върху тях да открият повече информация или да се потопят в достъпните изображения с висока резолюция. „Количката“ на Street View е разработена със специален дизайн. Чрез нея са заснети 360 градусови изображения на интериора на РЕМ – Пловдив, които след това са събрани в единна триизмерна картина. Тя позволява плавна навигация през повече от 14 зали в музея, включващи: традиционно облекло, накити и възрожденски интериори. [6]

„Информационен киоск“

Сензорният информационен киоск е иновационен

елемент, който РЕМ Пловдив внедрява за представяне на музейните зали и експозиции, посредством електронен каталог със снимкови изображения и по-подробен текст. Мултимедийното информиране за експозициите, текущите изложби, архивните документи на музея и пр. улеснява цялостното информационно обслужване на посетителите на музея. Особена атракция представлява киоска разположен в залата с музикални инструменти, където посетителите могат не само да видят, но и да чуят звученето на разнообразни народни инструменти от региона – гайди, дудуци, кавали, гадулки, гусли, окарини, тъпани. Информационен киоск е разположен и в залата с произведения на изобразителното изкуство, където посетителите могат да получат подробна информация и да разгледат галерията от снимки с портрети, облекла, архитектура, бит, празнична обредност.

Фигура 1. Сензорен информационен киоск в Регионален етнографски музей - Пловдив

3. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Съвременните мултимедийни решения позволяват на музеите да взаимодействат органично с посетителите, а не само с музейното съдържание. Опитвайки се да задоволят потребностите на своя посетител, музеите са организирани така, че зрителят получава по-голямата част от инфор-

мацията, използвайки различни визуални технологии. Те се считат от музеите за основна входна точка за всяка изложбена информация - от wi-fi в залите и QR кодове по стените до интерактивни видео инсталации със съраунд звук. Всичко това позволява на посетителите да се потопят в атмосферата на събитие или епоха, дава възможност да разгледат подробно виртуални експонати, които физически могат да бъдат в други музеи, да представят реконструкции на изгубеното и да превърнат обиколката в емоция и преживяване. С предоставяните мултимедийни услуги, можем да кажем, че Регионалният етнографски музей в Пловдив, може да отговори на претенциите и нуждите на всеки свой посетител.

4. ЛИТЕРАТУРА

[1] **Атанасов, Петър.** Музеят - нови медийни и информационни технологии., Варна 2009.

[2] **Елинер И.Г.** Мултимедийная культура и современное общество. СПб: НППЛ „Родные просторы”, 2008.

[3] **Лебедев А.В.** Информационные технологии и современная музейная экспозиция // Российское экспертное обозрение. 2007. № 6 (23).

[4] **Хаджиева, Б.** Значението на информационните технологии в туристическата индустрия. // Международна научна конференция „Младите в науката - инвестиция в бъдещето”, София, 2013 г.

[5] Сайт на ИКОМ-България - <http://icombulgaria.org/> посетен на 24.11.2019 г.

[6] Сайт на Google Cultural Institute - <https://artsandculture.google.com/partner/regional-ethnographic-museum-plovdiv> посетен на 28.11.2019г.

[7] Сайт на Регионален етнографски музей – Пловдив - <https://www.ethnograph.info/> посетен на 28.11.2019 г.

MEDIA TECHNOLOGIES FOR THE PRESENTATION OF CULTURAL HERITAGE. THE CASE OF THE REGIONAL ETHNOGRAPHIC MUSEUM IN PLOVDIV CITY

Denitsa Mladenova

Doctoral student at the University of Library Studies and
Information Technologies

e-mail: d.mladenova@unibit.bg

ABSTRACT

The report considers media technologies as a means of presenting cultural heritage on the territory of the Regional Ethnographic Museum in Plovdiv. The technological achievements and trends in the presentation of the exposures, the functional capabilities and the characteristics of the multimedia technologies are described. The specifics of artistic perception of cultural heritage works shown to the viewer using multimedia technologies.

KEYWORDS: *Cultural heritage, Media technologies, „Mobile applications“, Interactivity.*

ТЕКУЩОТО СЪСТОЯНИЕ НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА НА МУЗЕЙНИТЕ ФОНДОВЕ И ОНЛАЙН ДОСТЪПНОСТТА НА ПУБЛИКАТА ДО ПРОДУКТИТЕ ОТ НЕЯ

Илиана Вакрилова

Докторант в Университет по библиотекознание и
информационни технологии

e-mail: iliana.vakrilova@gmail.com

РЕЗЮМЕ

Докладът включва изследване, проведено с цел да се проучи действителното състояние на цифровизацията на музейните колекции в България и мнението на музейните специалисти по темата. Резултатите от проучването са включени като обобщение, което предоставя възможност за реална оценка и анализ на текущите работни практики в страната.

Настоящият доклад представя и обобщен образ на онлайн достъпността за цифровизация на музейните колекции. Заключениета са предоставени в резултат на разширени онлайн изследвания, включително наблюдение и обобщение на състоянието на онлайн изяви на музеите, не само като отделни институции, но и като част от груповите проекти като веб портали с конгрегирани цифрови елементи от няколко институции.

КЛЮЧОВИ ДУМИ: *Дигитализация, Музейни колекции, Цифрови предмети, Достъпност онлайн.*

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Настоящата разработка е насочена към дигитализирането на музейните фондове и тяхното присъствие в интернет пространството. По конкретно се фокусира върху тяхното разпространение и достъпност до музейната публика. Докладът представя и една цялостна, обобщена картина за онлайн присъствието на продуктите от дигитализацията на музейните фондове. Отдалеченият достъп до електронните предмети е едно от важните условия за осигуряване на по-пълна достъпност до музейните фондове. Това е от особено значение, в случаите, когато музейната публика, по разнородни причини, може да осъществява единствено уеб посещения. Именно поради това докладът ще разгледа, доколко достъпни за публиката са дигиталните музейни предмети в мрежата.

Тези заключения ще бъдат изведени в резултат на разширено онлайн проучване чрез наблюдение и обобщение на състоянието на онлайн присъствието на музеите, не само като отделни институции, на също така и като част от изпълнението на общи проекти, като уеб портали, където са конгрегирани дигитализирани обекти и предмети от няколко институции.

Докладът също включва резултатите от проведена анкета, целта на която е да проучи мнението на музейни работници и фактическия състав по отношение на дигитализацията на музейните фондове в България, което ще даде възможност да се направи реална оценка и анализ на актуалната работна практика в страната. За целите на настоящата разработка терминът „дигитализация“ е употребен в смисъл на привеждането в цифров формат на музейните обекти и информацията, произтичаща от тях. Резултатите от това проучване са инкорпорирани, в обобщена форма, при което се гарантира възможно най-добрата оценка на текущо прилаганите музейни практики и политики по темата.

2. МЕТОДОЛОГИЯ

2.1. Онлайн проучване

1. Онлайн проучването, направено към настоящата разработка си поставя за задача да проучи степента на присъствие на дигитализираните музейни предмети и обекти в интернет, които са обществено достъпни. Обръща се внимание и на присъствието на музеите в социалните медии.

2. Резултатите от това проучване са представени, както по отделно за всяка институция, така и в обобщен вид, при което се гарантира представянето на възможно най-пълна картина, на присъствието на дигитализирани музейни предмети и обекти.

Настоящото проучване е извършено главно, но не единствено, въз основа на списък с музеи, изготвен съгласно данните, намиращи се на сайта на Институтът за приложна музеология. Съответно се следва същото групиране. Общо проучените музеи са 183, от които: 15 национални, 31 регионални, 123 общински, 12 ведомствени и 2 частни. [1]

2.2. Анкетно проучване

В настоящата анкета взеха участие 36 музея, от които 5 национални, 12 регионални, 17 общински и 2 ведомствени. Така направена класификационно разделение и данните, за да им бъде изпратена анкетната карта са взети от списъкът на музеите, намиращ се на сайта на Институтът за приложна музеология.

Музеите взели участие са, както следва:

1.Национални музеи - Национален природонаучен музей при БАН, Национален политехнически музей, Археологически институт с музей при БАН (София), Национален музей „Васил Левски” - гр. Карлово, музей „Борис Христов“-гр. София.

2.Регионални музеи - РИМ Благоевград, РИМ Бургас,

РИМ Варна, РИМ Габрово, РИМ Кюстендил, РИМ Ловеч, РИМ Перник, РИМ Плевен, РАМ Пловдив, РИМ Смолян, РИМ Търговище, РИМ Ямбол.

3.Общински музеи - Художествена галерия „Асен и Илия Пейкови“ – Севлиево, Етнографско-археологически музей – Елхово, Художествена галерия – Мездра, ИМ Горна Оряховица, Литературно-художествен музей „Чудомир“ – Казанлък, ИМ Котел, Археологически музей „професор Мечислав Домарадски“- Септември, Музей на народните художествени занаяти и приложните изкуство-Троян, Специализиран музей за резбарско и зографско изкуство-Трявна, Исторически музей „Искра“ – Казанлък, ИМ Разлог, ИМ Бяла черква, Художествена галерия „Станислав Доспевски“ – Пазарджик, ИМ Малко Търново, Музей „Дом на хумора и сатирата“- Габрово, ГХГ Пловдив, ХГ Добрич.

4.Ведомствени музеи - Военноморски музей, Музей на образованието – Габрово.

3. ИЗЛОЖЕНИЕ И РЕЗУЛТАТИ

3.1. Онлайн проучване

От направеното онлайн проучване е видно, че присъствието в социалните мрежи е основно във Фейсбук, както най-популярен инструмент за популяризиране на дейността и присъствие на сцената на обществения живот. Повечето музеи публикуват на страниците си във Фейсбук не само информация за предстоящи и проведени събития, но и снимки от същите, както и такива на музейните предмети и обекти. Общинските музеи, които нямат собствени интернет страници най-често имат отделена секция на сайта на съответната община, като в някои случаи има на разположение и снимков материал на музейното пространство фондове. При обобщаване на получената от проучването информация се направиха следните изводи:

- От проучените 183 музея – 106 (58 %) имат собстве-

ни сайтове и 142 (78 %) имат Фейсбук страници.

- От музеите, които имат Фейсбук страници 91 % са поддържани текущо, докато 9 %, нямат публикация на страницата си повече от година назад.

- На собствените сайтове на музеите, дигитализираните обекти са представени, както следва: 86 % снимков материал, 2 % 3Д изображения, 12 % видео материали, 22 % виртуални турове, 7 % база данни, 3 % виртуални експозиции, а 13 % от интернет страниците не съдържат никакви дигитализирани обекти и предмети.

Дигитализираните музейни предмети и обекти имат онлайн присъствие в бази данни и уеб портали, както създадени самостоятелно от конкретен музей, така и конгрегиранни данни на няколко институции.

1. Бази данни и уеб портали, както създадени самостоятелно от конкретен музей

По проекти – 1. „Създаване на Дигитален център за културното наследство в Общински исторически музей – Тутракан“; 2. „Дигитализиране и документиране на найранните тракийски мегалитни гробници и синхронните на тях култови комплекси на Балканския полуостров“ – исторически музей Тополовград; 3. „Документиране и дигитализиране на тракийски гробници, гробни комплекси и движимо културно наследство от долината на розите и тракийските царе“ – ИМ – „Искра“ - Казанлък. [2]

На сайта на самия музей – 1.Регионален исторически музей – Стара Загора, където в секцията „Електронни Ресурси“ се намира „Старозагорска е-памет“ – уеб портал с неограничен достъп.; 2.Освен това на сайта на Регионален музей – Пловдив в секция Е-музей са разположени не само няколко виртуални разходки в различни експозиции, но и електронен каталог: „Реликви от Съединението 1885 г. в българските музеи“.; 3.На сайта на Националния военно-исторически музей са качени Електронен снимков каталог и регистър на военните паметници в страната.; 4.Нацио-

налният природонаучен музей поддържа на сайта си база данни на колекции в секция e-Natura.; 5. На сайта на Художествена галерия „Борис Денев” - Велико Търново.

2. В бази данни и веб портали, съдържащи конгрегирани данни на няколко институции

По проекти - 1. „Дигитално културно-историческо наследство на Община Пловдив”; 2. „Дигитална културна съкровищница „Север +: документиране, запазване и предоставяне на широк обществен достъп до културното наследство в библиотеки, музеи и галерии в Северна и Централна България; 3. „Българската литературна класика – знание за всички. Неизвестни архиви и културни контексти“ – БАН, Национален литературен музей и Столична библиотека; 4. „Съвременни подходи за проучване, представяне и достъп до книжовното културно-историческо наследство на област Габрово” – РИМ Габрово и Регионална библиотека Габрово; [2] 5. проект „Развитие на туризма в трансграничния регион на България и Сърбия чрез създаване на туристически атракции и експониране на представителни културно-исторически обекти на общините Сурдулица и Правец” [3]; 6. Портал на сайта на „Копривщица, България - Сурдулица, Сърбия. Портал за културно и природно наследство и устойчив туризъм“, създаден по проекта „Модел за трансгранично сътрудничество в управлението на културно-историческото и природно наследство и развитие на устойчив туризъм - Копривщица (България) и Сурдулица (Сърбия)“. [4]

3. 2. Анкетно проучване

Резултатите от направеното анкетно проучване, както следва:

На първия въпрос: „Вашият музей разполага ли с налична техника за дигитализация?“, от 36 отговорили музея - 9 са посочили, че не разполагат с техника за дигитализация, а положителен отговор са дали 27. (25% - „не“; 75% - „да“).

От тези, които са дали положителен отговор - 18 са отговорили на уточняващия въпрос, а именно да посочат с каква техника разполагат.

Таблица 1. Техниката, с която разполагат анкетираниите музеи

Вид техника	Брой на музеите, които са дали този отговор
Скенери	12 музея
Фотоапарати	11 музея
Фототехника	4 музея
Скенери за книги	2 музея
3Д скенер	3 музея
Скенер за негативи	2 музея
Сървър	1 музей
Компютър	2 музея

На втория въпрос: „Вашият музей разполага ли със специалисти обучени да работят със специализирана техника за дигитализация?“, от 36 отговорили музея 17 са посочили, че не разполагат със специалисти, обучени да работят със специализирана техника, а положителен отговор са дали 19. (47,2% - „не“; 52,8% - „да“).

На третия въпрос: „Познавате ли принципите на дигитализация и възможностите за внедряването ѝ в съвременните музеи?“, от 35 отговорили музея 3 са отговорили отрицателно, а положителен отговор са дали 32. (8,6% - „не“; 91,4% - „да“)

На петия въпрос: „Смятате ли, че дигитализирането на музейните обекти спомага за тяхното проучване?“, от 36 отговорили музея положителен отговор са дали 25, а 11 са

отговорили „само в определени случаи“. (30,6% - „само в определени случаи“; 69,4% - „да“). Нито един от запитаните музеи не е дал отрицателен отговор.

На шестия: въпрос „В каква степен съвременните технологии се използват, във връзка с дигитализацията на музейните фондове и информацията по отношение на тях?“, от 35 музея попълнили този въпрос 15 са посочили, че се използват ежедневно, 13 са отбелязали, че се използват сравнително често, а 7 са отговорили, че се използват рядко, само по отношение на определени колекции/проекти. (42,9% - „използват се ежедневно“, 37,1% - „използват се сравнително рядко“, 20% - „използват рядко, само по отношение на определени колекции/проекти“).

На седмия въпрос: „Достъпни ли са резултатите от дигитализацията на музейните обекти до публиката на музея?“, от 35 музея попълнили този въпрос 6 са отговорили, че резултатите са изцяло достъпни до публиката, 17 са посочили, че резултатите от дигитализацията на музейни обекти са достъпни до публиката само по отношение на избрани обекти и 12 са отбелязали, че резултатите не са достъпни за публиката. (17,1% - „да, изцяло“; 48,6% - „само на избрани обекти“; 34,34% - „не“).

На осмия въпрос: „Считате ли за необходимо процесът на дигитализация на музейните фондове да бъде насърчаван?“, от 36 отговорили музея 35 са дали положителен отговор и само 1 отрицателен. (97,2% - „да“; 2,8% - „не“). Съответно на уточняващия въпрос, където отговорилите положително са помолени да посочат накратко, защо смятат, че процесът на дигитализация трябва да бъде насърчаван, са отговорили 25 музея. Техните отговори са цитирани по-долу, така както следва:

1) „Води до опазване и популяризиране на културното наследство.“

2) „Много трудоемко начинание, скъпа и бързо остаряваща техника, но дигитализацията е важна и осигурява-

ща бързи и точни решения за всеки от етапите на музейна дейност - от изучаването през придобиване, опазване, изучаване до популяризирането на ДКЦ и други фондове, притежание на съответния музей.“

3) „Електронната база данни е изключително полезна не само за популяризиране на движимото културно наследство, но и по отношение на фондовата работа на музея - търсенето, обработката и изследването.“

4) „По-удобно е работа на музейните специалисти, когато подготвят изложби, издания и други проучвания.“

5) „Улеснява работата в самия музей; улеснява работата с колегите от другите институции; дигитализацията е и вид архив.“

6) „Дава възможности за съхранява и популяризиране.“

7) „Защото стават достъпни музейните фондове.“

8) „Дава достъп до движими културни ценности без посещение на определен музей. Пестят се средства и време.“

9) „Дигитализацията дава възможност музейните колекции да станат по-достъпни за учените и изследователите, които работят с тях.“

10) „Това е бъдещето на управлението на музейните фондове.“

11) „С оглед по-качествена работа с експонатите.“

12) „Защото улеснява работата на специалистите при проучване на културното наследство и обработването на фондовете, разширява възможностите за неговото популяризиране, а също и за неговата защита.“

13) „Дигитализацията е начин за запазване и работа с предмети в лошо физическо състояние или такива които са пред самоунищожение (гниещи, разпадащи се архиви, проядени от червеи икони, които се превръщат в прах и т.н.). Чрез дигитализация могат да се предоставят на широката публика за разглеждане предмети и произведения на изку-

ството, които иначе са достъпни само в дадения музей. Но „снимката” или триизмерното копие на даден предмет не дава реална представа за неговата специфика и истински качества.“

14) „Считам, че дигитализацията трябва да се насърчава, защото по този начин имаме възможност да популяризираме и представим на по-широката публика експонати, които представляват интерес, но не винаги биха присъствали в дадена изложба.“

15) „1. Научната работа в областта на археологията изисква задълбочено изследване и търсене на паралели. Дигитализацията и публикациите чертаят хоризонтите и създават възможностите за откриване на търсените паралели. 2. С дигитализацията и публикациите се съхраняват и овековечават археологическото наследство и културна памет.“

16) „Това ще улесни различни направления в дейността на музея - вътре в него - проучвателска, издателска, експозиционна. А също и популяризиране на ценности, улеснен непълнен достъп за проучвателска работа на външни специалисти.“

17) „Въпросът изисква по-пространен отговор, но накратко, процесът на дигитализация е необходим за пълноценното изпълнение на всички функции на музейната институция и за доброто управление на музейните фондове.“

18) „С цел достъпност и популяризиране на музейните обекти.“

19) „При осигурен публичен дигитализиран достъп до обекти, колекции, изложби се дава възможност за популяризиране, проучване на конкретен музей.“

20) „Насърчаването е задължително, за да може да се съхранят документите, поради липса на специализирани хранилища в музейния комплекс.“

21) „Помага в работата между музеите, бърз достъп до информация, нови публикации.“

22) „Много лесно ще могат да се управляват, изследват и популяризират музейните колекции.“

23) „Това е бъдещето за обработка на музейните фондове.“

24) „За да се опазят и станат достъпни интересни музейни колекции и фондове.“

25) „Процесът на дигитализация улеснява много музейните работници в тяхната най-важна задача, а именно опазването на културното наследство във фондовете на музея. С дигитализираните обекти се работи бързо и ефективно. Лесно се извършват инвентаризации и справки от различен характер. Заснемането на културни ценности позволява да се следи коректно необходимостта от реставрация. Също така чрез дигитализацията специалисти от сродни институции от страната и чужбина могат осъществяват научни проучвания. Добре заснетите и обработени ценности дават възможност за лесно съставяне на каталози и всякакви други рекламни и научни публикации популяризиращи музея и конкретните ценности сред по-широк кръг публика“.

На деветия въпрос: „По какъв начин са достъпни дигитализираните обекти?“, от 35 музея попълнили този въпрос 4 са посочили, че са достъпни само онлайн, 14 са посочили, че могат да се видят онлайн и на място в музея, 12 са посочили, че не са достъпни, а 5 са посочили като отговор „друго“. (11,4 % - „само онлайн“; 40 % - „онлайн и на място в музея“; 34,3 % - „не са достъпни“; 14,3 % - „друго“). На уточняващият въпрос, при който дали отговора „друго“ музей са помолени да уточнят начина, по който са представени дигитализираните предмети обекти, са отговорили всичките 5 музея. Техните отговори са цитирани по-долу, както следва: 1) „Смятаме, че не трябва да са достъпни онлайн, а само на място и то срещу заплащане. Свободен достъп може да има само за представители на музейната колегия.“; 2) „Сканираните/заснето обекти и

електронните данни са налични само на служебните компютри.“; 3) „За сътрудници на музея.“; 4) „При запитване в музея и под контрола на специалист от музея.“. 5) „Достъпно е на място“.

На десетия въпрос: „Използват ли се резултатите от дигитализацията за популяризиране на музея, изложбите и колекциите му?“, от 34 музея попълнили този въпрос 7 са посочили, че резултатите от дигитализацията изцяло се използват за популяризиране на музея, изложбите и колекциите му, 20 са посочили, че се използват само за избрани обекти, а 7 са отговорили, че не се използват. (20,6 %-„да,изцяло“;58,8 % - „само на избрани обекти“;20,6 % - „не“).

На единадесетия въпрос: „Използваният във Вашия музей софтуер - уеб базиран ли е?“, от 36 отговорили музея 11 са отговорили, че използваният софтуер е уеб базиран, 8 са посочили, че не е уеб базиран, а 17 са отговорили, че не използват специализиран софтуер.(30,6%-„да“;22,2%-„не“;47,2%-„не използваме специализиран софтуер“).

На дванадесетия въпрос: „Разполагате ли с музейни обекти, дигитализирани в 3D формат?“, от отговорилите 36 музея, положителен отговор са дали 6, а отрицателен 30. (16,7 %-„да“; 83,3 %-„не“).

4. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В резултат на проведеното онлайн проучване в рамките на настоящата разработка се постигнаха поставените цели да представяне на обобщена картина за онлайн присъствието на дигитализираните предмети и обекти от музейните фондове, като това основна става чрез сайта на съответния музей или социалните мрежи, от които Фейсбук е най-разпространената. Постигнати са и резултатите от наблюдение и обобщение при онлайн изследването на наличието на онлайн бази данни на музеите или участието

им в изграждане, съвместно с други институции, уеб портал за дигиталните копия на аналоговите музейни обекти и предмети, като са посочени намерените 14 такива примера.

Освен това в настоящата разработка са изложени резултатите от проведеното анкетно проучване в синтезиран вариант. Освен това са цитирани мненията на музейния персонал, събрани в хода на анкетата, по темата защо смятат че процесът на дигитализацията трябва да бъде насърчаван. Последните целенасочено, не са представени в съкратена и обобщена форма, не само поради разнообразието им, но и поради факта, че това би намалило стойността на информационното качество на данните. Резултатите от проведената анкета са получени и представени в обобщена форма, без мненията на музейния персонал споменати по-горе, като по този начин е постигната най-добрата оценка на прилаганите от участващите в анкетата институции, практики, политики, както и техническото състояние, свързани с дигитализацията на музейните фондове.

5. ЛИТЕРАТУРА

[1] Категории на музеите. Институт по приложна музеология. - <http://www.museology.bg/bg/museums/%D0%BC%D1%83%D0%B7%D0%B5%D0%B8.html>

[2] Приключи процесът по договаряне на проекти по програма БГ08 „Културно наследство и съвременни изкуства” - <http://mc.government.bg/newsn.php?n=5076&l=1> – 29.05.2015 г.

[3] Проект „Развитие на туризма в трансграничния регион на България и Сърбия чрез създаване на туристически атракции и експониране на представителни културно-исторически обекти на общините Сурдулица и Правец” - <http://opengate-pravets-surdulica.com/obshta-informaciya/>

[4] „Копривщица, България - Сурдулица, Сърбия. Портал за културно и природно наследство и устойчив туризъм“ - <http://koprivshitsa-surdulica.com/project/index/locale/bg>

CURRENT STATE OF MUSEUM COLLECTION'S DIGITALIZATION AND THE ONLINE AVAILABILITY OF ITS PRODUCTS FOR THE PUBLIC

Iliana Vakrilova

Doctoral student at the University of Library Studies and
Information Technologies

e-mail: iliana.vakrilova@gmail.com

ABSTRACT

The paper includes a survey conducted in order to study the actual state of the museum collection's digitalization in Bulgaria and the museum's staff opinion on the subject. The survey results are incorporated as summary that provides opportunity for actual estimation and analysis of the current work practices in the country.

The current paper introduces also summarized image of the online availability and accessibility of the museum collection's digitalization products. Conclusions are provided in result of expanded online research including observation and generalization of the state of the museum's online appearances not only as separate institutions, but also as part of the group projects such as web portals with congregated digital items from several institutions.

KEYWORDS: *Digitalization, Museum collections, Digital items, Online accessibility.*

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВОТА НА НОВИТЕ ТЕХНОЛОГИИ В МУЗЕЙНИТЕ И КУЛТУРНИ ИНСТИТУТИ

Емилия Димитрова

Докторант в Университет по библиотекознание и
информационни технологии

e-mail: creer_11@abv.bg

РЕЗЮМЕ

Целта на доклада е да се идентифицират чрез теоретичен анализ предизвикателствата и възможностите, поставени от новите технологии пред музейните и културните институции. Анализирани в доклада са предизвикателствата, пред които са изправени музейните изложбени дейности. Представени са нови бизнес модели в музеите, коментира се развитието на процеса на дигитализация в музейната дейност. Представени са примери за добри практики с приложение в Балканския регион на Европа. Анализират се проблемите на създаването на онлайн платформа за представяне на триизмерна информация, както и проблемите на интеграцията между различни културни институции - музеи, архиви, библиотеки, читалища.

КЛЮЧОВИ ДУМИ: *Дигитализация, Музейни експозиционни дейности, Добри практики, Онлайн платформи*

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Музеите в днешно време са изправени пред важно-то предизвикателство да направят експозициите си по-привлекателни за посетителите. Цифровите технологии дават възможност за лесно и удобно документиране, архивиране и

съхранение на културните документи от минало и настояще, но също така предлагат и нови форми на културни интерактивни преживявания, особено за младата публика. Разнообразието от цели, стоящи пред културните институции, и невъзможността да бъде измерена действителната възвращаемост, допълнително усложняват стратегията на общуване. По тази причина съответните институции трябва да изследват внимателно всички фактори, които влияят на обществото, да се стремят към възможно най-доброто, използвайки всички налични средства, и да се справят с голямото предизвикателство, което поставят новите технологии и интернет. Кибер пространството и мрежовите виртуални реалности създават възможности за непосредствено влияние върху аудиторията и изграждане на имидж.

Темповете на обществените промени поставят различни предизвикателства пред музея с появата на мобилна публика, която търси нови и различни преживявания и познания. Осъзнаването на важността на туризма води до създаването на услуги в унисон с практиките на 21 в. и до по-активно участие в социалния, културния и икономическия живот на страната. Цифровизацията и онлайн достъпът до културно съдържание разклащат традиционните модели, преобразяват веригите за създаване на стойност и изискват нови подходи към нашето културно и художествено наследство.

Отрасълът на културното наследство вече преосмисля себе си, за да отговори на новите предизвикателства. Старите подходи имаха за цел да се защити културното наследство, като го изолират от ежедневието. Акцентът при новите подходи е върху това то да стане изцяло част от местната общност. На обектите се дава втори живот и значение, които отговарят на съвременните нужди и въпроси. Цифровизацията и онлайн достъпът позволяват непознати досега форми на контакт с културното наследство и създават нови източници на приходи. Музеите и архивите също еволюират, включително чрез цифровизирането на сбирките на културни ценности, свързването им в отворени мрежи и факта, че стават широко достъпни за

гражданите (въпреки че процентът на цифровизираното наследство, което е достъпно онлайн, остава малък поради ресурсите, необходими за цифровизацията и, в по-малка степен, поради уреждането на авторски права [1]. Музеите стават все по-ориентирани към обществото, като се изхожда от хора и истории, например като се предлагат основани върху културното наследство повествования, в които личните истории на членовете на общностите се преплитат с тълкуването на по-важните исторически събития. Те поставят публиката наравно със сбирките на културни ценности в центъра на своите дейности, като не се колебаят да проучват чувствителни и трудни въпроси и да разглеждат съвременните теми, представляващи интерес за по-разнообразна публика.

Целта на настоящото изследване е, чрез теоретичен анализ да се разкрият предизвикателствата и възможностите, които се поставят от новите технологии пред музейните и културните институции.

2. ИЗЛОЖЕНИЕ

2.1. Предизвикателства пред експозиционната дейност

Експозиционната дейност е една от стратегически важните музейни дейности. Основните предизвикателства, свързани с нея, за превръщането на музея в модерен център са:

- създаването на нови изложби, използвайки натрупания опит и участието в други експозиции;
- въвеждане в структурата на експозицията на нови технологии – презентации, фотопрезентации, прожекция на филми и др.;
- изложби и концерти в музея с участието и на други български и чуждестранни музеи;
- мобилни изложби и концерти, продуцирани от музея, в различни райони на страната, включително и в малките градове;

- развитие на между културен диалог в рамките на експозиционната и изложбена дейност;
- цифровото културно съдържание трябва да бъде правилно управлявано, поддържано и съхранено;
- правилата за онлайн достъп трябва да бъдат изяснени;
- материалите да бъдат предоставяни на разположение в машинночетими формати в съответствие с отворени стандарти, с минимална разделителна способност, оперативна съвместимост и богати метаданни.

На равнището на ЕС някои от тези предизвикателства се разглеждат от Директива 2003/98 относно повторната употреба на информацията в обществения сектор, докато Препоръка 2011/711/ЕС24 относно цифровизацията и предоставянето чрез Интернет на материали в областта на културата, както и за съхранението на материали в цифров вид призовава държавите членки да насърчават предоставянето на бази данни с информация за правата, свързани на европейско равнище (като например системата ARROW), и да създават правни рамкови условия с цел да се подкрепят лицензионните механизми за широкомащабна цифровизация и трансгранична достъпност на произведения, които са изчерпани в търговската мрежа.

Целта на Европейската комисия да създаде „едно информационно общество за всички” осигурява музеи, библиотеки и архиви с нови възможности, но също създава нови предизвикателства за технологична адаптация и организационна промяна [5]. В частност е нужно те да намерят пътища да определят и посрещнат цените при въвеждането на новите услуги. За да подберат тези възможности и предизвикателства, музеите, библиотеките и архивите трябва да обмислят прилагането на нови бизнес модели, които ще им помогнат най-напред да въведат успешно услугите, базирани на технологиите и второ, да разширят достъпа до техните колекции и услуги онлайн.

2.2. Новите бизнес модели в музеите

Нарастването на информационните и комуникационни технологии доведе до създаването на бизнес модели, които из-

глеждат изключително ценни за институциите, съхраняващи памет. Модели на безплатни и отворени източници, външни източници и свързания с доставчик на приложна услуга / Application Service Provider/ модел са вече доказани, че са ценни, особено за по-малките и местни музеи, библиотеки и архиви. Последните няколко години се вижда голяма промяна в начина, по който са разпространявани услуги от музеи, библиотеки и архиви.

Новите бизнес модели поставят сериозни предизвикателства, свързани с осигуряване на музеите, библиотеките и архивите, с персонал с необходимите умения да разпространяват услуги в дигиталната ера на фона на стремително бързо развиващи се технологии, с остаряваща работна сила, с население с културно разнообразие, високи очаквания на потребителя, и в много случаи, намаляващи бюджети. Секторът се нуждае от маркетинг на установената процедура за добро набиране като една впечатляваща и пълноценна кариера с възможности за широко разнообразие на вида работа. В тази връзка е необходимо да се провежда периодично обучение на персонала на културните институции. Обучението трябва да бъде достъпно за всички от персонала на музеите, библиотеките и архивите, каквато и да е тяхната позиция, а също и за доброволците. Професионалното обучение в университетите би трябвало да бъде релевантно на изискванията за работното място. Възможностите за осъвременяване на уменията и ученето на нови би трябвало да е достъпно през целия трудов живот. Тъй като сферите споделят много общи обекти и предизвикателства, между областния трансфер на умения трябва да бъде поощряван все повече, за да създава силен и жизнен сектор на културното наследство. Обхвата на обучението трябва да включва: статистика на музеи, архиви и публични библиотеки и оценяване на изпълнението; нови статистически измервания и други средства за оценяване на електронните услуги; benchmarking (метрически и като процес); измерване на ценността и въздействието; стандартизирани въпросници и стандарти.

2.3. Дигитализацията в музейната дейност

Дигитализацията на „аналогови“ материали (документи, фотографии, предмети) и създаването на дигитални ресурси в областта на културното наследство е основен принос за електронна Европа. Развитието на такива ресурси предлага нови и привлекателни възможности за гражданите да станат активни и опитни участници в света на глобалната мрежа, в която живеем. Ключът към просперитета в днешния свят е достъпът до електронно съдържание и уменията да се създава ново съдържание. Дигитализацията е процес на създаване на дигитални файлове чрез конвертиране на аналогови носители, които могат да бъдат традиционни архивни материали (документи, планове, фотографии) или триизмерни обекти като музейни артефакти или дори исторически сгради. Резултатът е дигитално копие или дигитален сурогат, който бива класифициран като дигитален носител и е обект на същите предизвикателства, свързани с опазване на достъпа до него, както и ако беше „дигитален по рождение“ (материал, създаден в дигитална форма, който няма аналогов еквивалент). На пръв поглед една дигитализационна програма не изглежда сложна, тъй като може да използва обикновен компютър и евтин скенер със стандартен софтуер за създаване на дигитално копие. В действителност обаче процесите са много по-сложни. Качеството на файла, формата, използван за съхранението му, неговото описание, идеи за използването му, неговото дълготрайно опазване, метода на доставяне до потребителите, защита от посегателство върху интелектуалната собственост са само някои от проблемите, които изискват решение. Освен това за всеки тип дигитализиран материал трябва да се вземат под внимание различни фактори, за да се гарантира, че дигиталният продукт ще се използва пълноценно в пълния му потенциал сега и в бъдеще.

Идеалната ситуация в бъдещето ще се постигне, когато крайният потребител ще може да търси и намира, разглежда и сваля дигитални изображения, без да има нужда да знае

къде се съхранява оригиналът и без допълнителни настройки на персоналния си компютър. Това ще зависи от широко-то възприемане на стандарти и разрешаването на въпросите, свързани с правата над интелектуалната собственост, което пък ще направи възможна съвместимостта между отделните дигитални колекции.

Технологиите се развиват бързо и каналите за доставка стават все по малки и портиативни. За музеите, библиотеките и архивите е важно да бъдат в крак с тези нови технологии. Те ще бъдат предизвикателство за тях, особено по отношение на финансите, инфраструктурата, уменията на персонала и очакванията на потребителите. Персоналът и хората, които определят политиките, трябва да общуват непрекъснато с професионалните асоциации, да участват в дискуссионни електронни групи, да се възползват от бюлетини и други средства за текущо информиране, за да са в течение на новостите. Проекти като DigiCULT [3], които управляват и оценяват съществуващите и нововъзникващи технологии специално за сектора културно наследство и които публикуват бюлетини и доклади, са безценни в това отношение.

2.4. Опазване и съхранение на ресурсите в музейни и културни институти

Целта на опазването и съхранението на ресурси е да се гарантира, че те ще останат достъпни за днешните и бъдещите поколения. Дигиталните материали, независимо дали са „дигитални по рождение“ или са конвертирани в дигитален формат, са изложени на риск от:

- технологично остаряване;
- физическо влошаване на носителя на информация;
- лекотата, с която се правят промени, което означава, че ще възникнат трудности, свързани с гарантиране на трайна автентичност;
- динамичната природа на някои материали, които трябва непрекъснато да бъдат актуализирани;

- жизнения цикъл на един уеб сайт - изчислено е, че средната продължителност на живот на един уеб сайт е между 44 и 100 дни.

Въпросите на опазването и съхранението трябва да се схващат като неразделна част от процеса на дигитализация, защото основната информация и метаданните се улавят в момента на създаването на дигитално копие. Освен техническа стратегия, полезно е да има и организационна стратегия, за да се осигурят бюджет, персонал и време за една продължаваща във времето процедура.

Най-важното първоначално решение засяга подбора - кои ресурси заслужават да бъдат дигитализирани. След като е направена селекцията, трябва да се избере подходяща техническа стратегия, например запазване на технологията, емуляция или миграция. Изборът на стратегия зависи от това колко автентични трябва да бъдат съхранените материали. Необходими са стратегии за он-лайн и оф-лайн съхранение, като се вземат предвид изискванията за достъп. Препоръчва се да има план за възстановяване при аварии и политика за управление на риска. При архивирането на дигитални ресурси е препоръчително придържането към отворени стандарти за формати и носители, за да се осигури съвместимост и защита от технологично остаряване. Необходимо е да се използват международни стандарти и спецификации, предварително дефинирани структури, метаданни и взаимнозаменяеми формати, за да се гарантира съвместимост на различните системи и дълготрайна употреба на дигиталните ресурси.

2.5. Внедряване на Интернет в музейните и културни институти

Внедряването на Интернет означава, че дори най-малкият музей или филиална библиотека могат да имат достъп до непрекъснато нарастващото количество от разпространяваната в уеб дигитална информация. Обществото на знанието, учението през целия живот и растящият стремеж за взаимодействие с централните власти по електронен път правят лесния достъп

до информация изключително важен за всички граждани. Ключовият въпрос е съвместимостта и функционалността на дигиталната информация (възможност за взаимодействие между различни бази-данни и системи). Институтите в областта на културното наследство трябва да решат как най-добре да помагат на потребителите си да откриват информацията, от която се нуждаят в дигиталната среда, а това започва с начина на описание на ресурсите.

Много институти създават ново дигитално съдържание - собствени уеб страници или нови мултимедийни ресурси, понякога финансирани от конкретна програма за дигитализация. Те трябва да разберат и решат как да описват това ново съдържание, така че то да бъде едновременно лесно откривано и извличано от потребителите, от една страна, а от друга – съвместимо и ефективно функциониращо заедно с друго дигитално съдържание. Описанието на ресурсите се извършва по различни начини, така че да се подобри прецизността при информационното търсене: напр. метаданни, описание на ниво колекция, контролни речници, тезауруси и уникални идентификатори. Това са важни въпроси, тъй като, ако един материал е описан методично, машината, която също търси методично, има по-добри шансове да го открие. Повечето технологии, съществуват сега, но пълното им разгръщане е все още в сферата на въображението. Неговият ефект върху културните институти ще бъде с важни и трайни последици.

2.6. Интерактивност

Европейският съюз приема идеята за една Европа, в която всички граждани ще имат достъп до интерактивните мултимедийни технологии на информационното общество и ще бъдат в състояние да ги използват. Културните институти имат своята роля в този план за бъдещето. Интерактивните услуги привличат и ангажират хората. Интерактивните изложби в музеите например са много популярни. Когато се предоставят с позната технология като интерактивна телевизия, електронните услуги достигат до много повече хора. Интерактивните

програми позволяват нелинейно навигиране в мултимедийно съдържание, което може да съдържа текст, неподвижни изображения, анимирани изображения, звук и видео. На потребителите се дава възможност да взаимодействат с програмата, като отговарят на въпроси, избират определени варианти и т.н. Интерактивните услуги могат да се използват за да [4]:

- разширяват възможностите за излагане на експонати в музеите;
- представят информацията по вълнуващ и ангажиращ начин;
- бъдат атракция за деца, младежи, семейства и училища;
- бъдат използвани като маркетингов инструмент за насърчаване на посетителите действително да посетят действителното място или забележителност;
- направят витрините и изложбите по-достъпни за хората с увреждания, включително тези, които изпитват затруднения при четенето;
- предоставят интерактивни електронни самоучители, които „изпитват“ обучавания;
- дават възможност на потребителите да създават съдържание и дават своя принос в него;
- позволяват на потребителите да си взаимодействат с виртуални общности по интереси;
- дават възможност за консултации и обратна връзка с потребителите чрез он-лайн анкети, въпросници, гласуване и др.

Интерактивността е двустранен процес и потребителите трябва да имат възможност да въвеждат съдържание, да участват в консултации и анкети, да общуват както с института, така и с други хора със сходни интереси.

2.7. Виртуалното или реалното?

През 2016 година завършва проектът CHES (Cultural-Heritage Experiences through Sociopersonal interactions and

Storytelling), подкрепен от ЕК. Мобилно устройство с добавена реалност и геолокализирани технологии превръща обикновената разходка в музея в персонализирано интерактивно преживяване. Навлизането на новите технологии в музеите е необратим и непрекъснато развиващ се процес, но той ги изправя пред ново предизвикателство. Музейните експозиции и изложби все по-често включват „не-предмети“ (non-objects) – макети, репродукции, аудио-визуални технологии, интерактивни компютърни платформи, видеозаписи, телевизионни кадри и др. [2]. Как да бъде запазен балансът между употребата на дигиталните технологии, предлагащи моментния спектакъл и автентичността на музейните артефакти? Избягването от виртуалното и усещането на истинското ще бъде може би най-голямата провокация за работата на музеите в през XXI век. Експозициите на съвременните музеи не могат да се откажат от тези „непредмети“, но музейните образователни програми могат да „разчупят“ този виртуален свят, предлагайки непосредствения допир с автентичното чрез използването на т.нар. масов материал. Законът за културното наследство на Република България дава формулировка на термина „масов археологически материал“ - от една страна го определя като културна ценност, а от друга посочва, че не подлежи на идентификация по законо установения ред, но „може да се включва в научно-спомогателния фонд на музеите при необходимост“. Думите „може“ и „необходимост“ оставят открит въпроса за неговата съдба. Българските музеи са препълнени с подвижни археологически паметници и много малка част от тях са изложени в музейни витрини. По-голямата част тъне в неподходящи и непригодни за целта депа (складове). Тогава какво става с т.нар. масов материал? Трябва ли да се пази след научна обработка и може ли да се изхвърля, за да освободи пространство във фондните помещения на музеите? Кой е най-често срещаният масов археологически материал? Има ли той приложение в музейните програми? Може ли да впечатлим посетителите с него? Каква е неговата образователна и емоционална стойност?

Виртуалните музеи предоставят подчертани предимства по отношение представянето на културното наследство на Балканите. Поради отсъствието на материален компонент, те имат относително ниска себестойност и могат да бъдат достъпни онлайн навсякъде и по всяко време. Техники на компютърната фотография като „обект на виртуална реалност” (Object VR) и фотограметрията дават множество възможности за генериране на триизмерни образи за музеите. Тези техники са с ниска себестойност и използват една и съща апаратура и софтуер, независимо от това дали се снима обект или по-голяма площадка. В допълнение, те надграждат над вече съществуващите методи на фотографска обработка в археологията и музейната консервация, така че са устойчиви в дългосрочен план. Фондация „Балканско наследство” се е ангажирала със сериозни изследвания на разнообразни методи на компютърна фотография през последните четири години. Резултатите от дейността им в Стоби, Македония, и Пистирос в България показват, че тези методи са изключително ефективни. В областта на изграждането и развитието на силна онлайн платформа за представяне на триизмерна информация, обаче, остава да се свърши много работа. По отношение на галериите, библиотеките, архивите и музеите съществува проблем с обработката на сложната и разнородна информация. Интеграцията, особено между различните институции, представлява сериозна професионална трудност и основно предизвикателство. Решението е в семантичните технологии и свързаните данни, които могат да помогнат за интеграцията между организациите за културно наследство по пътя им към дигиталната трансформация. Предимствата, които културните институции могат да извлекат от използването на семантични технологии, са:

- предоставяне достъп до институционални колекции и други данни, така че да се осъществи взаимна връзка;
- използване на утвърдени и свързани бази данни и справочници в ежедневната поддръжка на колекциите, каталогизирането, документирането и изследователската дейност;

- свързване на моделите за обработка на данни и използване на ресурси като Wikidata за справяне с предизвикателствата при работата с културното наследство;
- възможности за търсене на информация сред различните колекции, откриване на връзки между природни и културни експонати, изграждане на разкази, анализиране на данни и поддръжка на научния дискурс.

Учените непрекъснато изтъкват ролята на дигитализирането на хуманитарните науки и значимостта на свързаните данни в информационната система на културното наследство [6]. Опазване и излагане на културното наследство чрез дигитални образи и кибер технологии, предназначени за музейни и образователни колекции, както и за мобилни приложения за широката публика [3]. Благодарение на новите дигитални технологии тече процес на пресъздаване на историческите и традиционни визуални впечатления, както за настоящите, така и за бъдещите поколения. Смесвайки старото и новото, представянията са насочени към професионалисти, но и към бързо нарастващата дигитална общност, която включва широката публика.

3. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Независимо от ограниченото навлизане на компютрите в музеите, то постепенно ще се превърне в необходимо ежедневие за музейната практика. Началото се поставя в отделни страни през 60-те и 70-те години, но по-широкото използване на компютрите в музейното дело се извършва през 80-те години. Поевтиняването на персоналните компютри, както и на универсалните програмни продукти, които могат да се използват и в музейното дело, довеждат до по-широкото им използване в музейната практика. Така от една страна компютрите многократно облекчават музейните работници, особено в тяхната фондова работа, но и от друга страна правят експозициите още по-атрактивни, чрез използването на различни видове компютри за тази цел.

Посещението в любим местен музей или художествена галерия веднъж месечно или може би веднъж седмично скоро ще се превърне в нещо обикновено за много хора, но в същото време преживяването ще бъде необикновено. Посетителите ще имат възможност да разглеждат различни колекции и да си взаимодействат с експонатите, научавайки нещо ново и забавлявайки се в същото време. Музеите ще се превърнат в по-оживени, динамични и променящи се места, които са обичани и често посещавани. За да бъде постигнато това, съществена роля ще изиграят иновативните мобилни приложения и преносими дигитални устройства. Те осигуряват лично изживяване използвайки собствените устройства на посетителите, или устройства създадени от самите музеи и галерии. Интерактивното съдържание, игрите и визуализациите ще бъдат създавани предимно от музейни експерти, но и от едни посетители за други посетители. Любими изложби, маршрути и лични истории ще бъдат създавани от хората, които искат да споделят преживяването си със семейство и приятели чрез новите дигитални пространства. С прилагането на ИТ музеите сами ще създават и произвеждат нови нискобюджетни интерактивни експозиции и игри.

За да се посрещнат предизвикателствата на новия век е необходимо още сега музейните ръководства да си поставят за цел пълно привеждане на музейната документация върху компютърни носители на информация. Деловите дейности на музеите, като застраховане, транспорт, посредничество и сключване на договори се предвижда да се осъществяват посредством стандартния електронен обмен на документация - Electronic Document Interchange - /EDI/. Прехвърлянето на музейната документация върху новите носители на информация е свързано със създаването на нова интелектуална собственост на музеите, която трябва да се охранява с авторски права и патенти. Ефективното използване на тази информация ще доведе до излизането на огромната музейна информация извън сградите на музеите и тяхното активно настъпление чрез телевизията и другите медии до

много по-широк кръг почитатели на изкуството, историята, техниката, природата и всички други експонати съхранявани в музеите по света. Чрез мултимедиите и компютрите включени в световните информационни мрежи за напред ще се преодоляват хилядите километри разстояния и всеки заинтересован от даден музейен проблем ще получи изчерпателна информация от съответната база данни на даден музей чрез домашния си компютър. Това бъдеще е вече реална практика в редица страни и тепърва ще се разширява във всички континенти.

4. БЕЛЕЖКИ:

1. https://www.egmus.eu/fileadmin/ENUMERATE_documents/ENUMERATE-Digitisation-Survey-2014.pdf
2. <https://www.digicult.info/pages/index.php>
3. <https://www.lib.bg/proekti/CalimeraSummaryBG.doc>

4. ЛИТЕРАТУРА:

1. Насоки на проекта „Калимера” - <https://www.lib.bg/proekti/>
2. Музейни експозиции и стандарти: Поглед напред” София, 28 - 29 ноември, 2016 г, Конференция организирана и спонсорирана от Двустранната комисия за опазване на културното наследство на България - http://www.fulbright.bg/bg/wp-content/uploads/2016/10/Abstracts_BG.pdf
3. Survey Report on Digitisation in European Cultural Heritage Institutions, 2014 - https://www.egmus.eu/fileadmin/ENUMERATE_documents/ENUMERATE-Digitisation-Survey-2014.pdf
4. DigiCULT News - <https://www.digicult.info/pages/index.php>
5. **Петрова, Т.** (2019). Опазване на архивите в XXI в. Ролята на информационните технологии., София, За буквите О писменехъ,2019, с. 168-169
6. **Василева, С.** (2013). Културно наследство и устойчиво развитие. Концепции, политики, добри практики. София, 2013. -278 с.

CHALLENGES OF NEW TECHNOLOGIES IN MUSEUM AND CULTURAL INSTITUTIONS

Emilia Dimitrova

Doctoral student at the University of Library Studies and
Information Technologies

e-mail: creer_11@abv.bg

ABSTRACT

The purpose of the report is to identify, through theoretical analysis, the challenges and opportunities posed by new technologies to museum and cultural institutions.

Analyzed in the report are the challenges facing museum exhibiting activities. New business models in museums are presented, the development of the process of digitalization in museum activity is commented.

Good practice examples with application in the Balkan region of Europe are presented. The problems of creating an online platform for the presentation of three-dimensional information are analyzed as well as the problems of integration between different cultural institutions - museums, archives, libraries, community centers.

KEYWORDS: *Digitalization, Museum exhibiting activities, Good practice, Online platforms*

Втора секция

Социализация на културното наследство

Second Section

Cultural Heritage Socialization

СОЦИАЛИЗАЦИЯТА НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО ЗА ЦЕЛИТЕ НА КУЛТУРНИЯ ТУРИЗЪМ ЧРЕЗ ПРИЛОЖЕНИЕ НА НОВИТЕ ИНФОРМАЦИОННИ И КОМУНИКАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ

Мариеела Модева

Университет по библиотекознание
и информационни технологии

e-mail: m.modeva@unibit.bg

РЕЗЮМЕ

Основната цел на доклада е да представи възможности за социализация на културното наследство чрез нови информационни и комуникационни технологии (ИКТ) в контекста на обществото на знанието. Изследването разглежда културния туризъм и връзката му с културното наследство. Очертана е динамиката на процеса на социализация на културните ценности за целите на културния туризъм като тенденция. Правят се изводи и прогнози за бъдещето на културното наследство, свързано с културния туризъм. Направен е анализ на съдържанието на добрите практики от други европейски страни и са очертани перспективите за прилагане на нови ИКТ за целите на социализацията на културните ценности в България.

КЛЮЧОВИ ДУМИ: *Културно наследство, Туризъм, ИКТ, Социализация*

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Скоростното развитие на информационните и комуникационните технологии (ИКТ) от края на 20 и началото на 21. век предизвикват трайни и дълбоки последици за икономическото и социалното развитие на съвременните общества. Технологиите проникват във всеки аспект от човешкия живот и променят цялостното функциониране на важни системи като здравеопазване, образование, икономика, управление, развлечения и т.н. Разпространението и достъпността на тези технологии се разглеждат като неразделна част от стратегията за развитие както на Европейския съюз (ЕС) като цяло, така и на България, в частност. Най-важното предимство, свързано с достъпа до новите технологии, е увеличаването на предлагането на информация. Информацията се споделя и разпространява от все по-голяма аудитория. Друг важен аспект на въздействието на ИКТ е, че знанието се произвежда, предава и се споделя с минимални разходи, тъй като ИКТ не са ограничени от границите на националните държави. Мрежите и обмена на информация водят до изисквания за по-голяма откритост и прозрачност. Чрез целенасочени политики в ЕС, се полагат усилия за интегриране на ИКТ във всички сектори. В този контекст докладът разглежда възможностите за социализация на културното наследство, чрез новите информационни и комуникационни технологии (ИКТ) в контекста на обществото на знанието. В разработката са представени определени аспекти на културния туризъм и връзката му с културното наследство. Очертана е и динамиката на процеса на социализация на културни ценности за целите на културния туризъм в България.

2. МЕТОДОЛОГИЯ

Проследени са тенденциите в използването на ИКТ на базата на статистически данни. Направени са изводи и са дадени прогнози за бъдещето на културното наследство във

връзка с културния туризъм. Извършен е контент анализ на добри практики от други европейски страни и са очертани перспективите за прилагането на новите ИКТ за целите на социализацията на културни ценности в България.

Основно е приложен комплексният метод на изследване и съчетаване на различни подходи за неговото прилагане, най-вече анализ и синтез на основата на сравнението и аналогията при оценка на промените, които настъпват в тенденциите на развитие на културния туризъм и ролята на ИКТ в съвременните обществени условия. Методологията на научното изследване е насочена към постигане на целта на изследователското търсене. Времевите ограничения предпоставят проучването на изследвания проблем във времевия отрязък на последните 20 години, които съвпадат и с масовото използване на ИКТ в сферата на културата и културното наследство.

3. ИЗЛОЖЕНИЕ И РЕЗУЛТАТИ

Културното наследство на Европа е „един от най-старите и най-важни генератори на туризма“ [5] и то запазва своята централна роля в европейската туристическа индустрия до днес. Политиците се позовават на културното наследство като „движещ мотор“ [2] или като „агент на развитието“ [4]. Тези метафори, свързани с бързото развитие на туризма и културното потребление са напълно адекватни на реалността. Културните и туристически индустрии се появяват във всички европейски държави и региони [8]. Културното потребление нараства, а туризмът е все по-важна негова форма, насърчавана и финансирана от местни, национални и наднационални органи. Това отразява промяната от една епоха, когато производството управлява консумацията към епохата на консуматорското общество, където потреблението диктува производството. Следователно пазарът на културния туризъм в Европа става все по-конкурентен. Расте броят на градовете и регионите в Европейския съюз, които разработват свои стратегии за развитие на туризма и за насърчаване на опазването и соци-

ализацията на културното наследство. Традиционни културни институции като музеи, галерии, а в редица страни и библиотеки са принудени да преоценят своята роля като натискът е по посока на повишаване на приходите, както и необходимостта да се конкурират в привличането на посетители с ново поколение търговски туристически атракции. Отварянето на неразработени до скоро дестинации на културния туризъм в Източна и Централна Европа добавя нови възможности за туристите в бъдеще. Тъй като туристическите услуги се консумират в момента, в който се произвеждат, до голяма степен на това се основава социалното взаимодействие между доставчика и потребителя. Качеството на услугата или продукта се определя главно от взаимодействието. Следователно вземането на решения и потреблението са разделени във времето и пространството. Такива пропуски могат да бъдат преодоляни чрез информацията за продукта, която е на разположение предварително на потребителя. Така туристическите услуги и продукт се основават на доверие, информация и комуникация. Ролята на ИКТ в туристическата индустрия не може да бъде подценявана и тя е от решаващо значение в настоящото общество, основано на информация [3]. От друга страна, потребителите също търсят онлайн, за да получат информация и да планират своето пътуване. Информацията е ключовият елемент в туристическата индустрия. ИКТ проникват в почти всички аспекти на туризма и свързаната с него индустрия [3]. Използването на новите информационни технологии през последните години по целия свят за разнообразни цели е широко известно и туристическата индустрия не е изключение. Такива технологии са полезни и за управление и мониторинг на обекти. Ролята на ИКТ инструментите в туризма е широко известна. Политиката за подкрепа на културния туризъм започва да придобива все по-голяма важност, тъй като правителствата се нуждаят от приходи и създаване на работни места и в същото време се проявява загриженост за предотвратяване на възможните неблагоприятни въздействия на масовия туризъм [10]. Индивидуалните туристи, преситени от все по-

пренаселените морски плажове, започват да търсят алтернативи, често по посока на дестинации, наситени с културни забележителности на място с интересна природа. Сравнително доскоро, развитието на туризма и културата са относително независими. Броят на „туристите е бил ограничен и потреблението на културни обекти по време на пътуванията им е с тенденция да бъде включено случайно като основната функция на културните институции е свързана с обслужване на нуждите на местното население“ [7]. Културните институции също са склонни да бъдат елитарни и приемат посетителите като нежелано отклоняване от основната си работа, свързана със запазване или с производство на културни продукти. Днес, обаче, музеи, библиотеки и други културни институции отварят вратите си за посетители и активно се конкурират с други развлекателни атракции за туристите. В този контекст опазването и социализацията на културното наследство са предпоставка за конвергенция на туризма и културата. Тъй като основните движещи сили на разширяването на туризма и културното потребление са сходни, не е изненадващо, че масовият туризъм и масовото културно потребление съвпадат с края на 20 и началото на 21. век. Въпреки потенциалните неблагоприятни въздействия на туризма върху културата [9], те определено са свързани. По думите на Лео ван Ниспен от Международния съвет за паметниците на културата и забележителните места (ИКОМОС) казва: „културата и туризма са предназначени за всички ... и се развиват в сътрудничество“ [11]. Основният аргумент, който поддържа е, че сближаването на туризма и културното потребление не са случайни и че културният туризъм не може да се разбира просто като „нова“ пазарна тенденция. Т. Кръстев твърди, че „културният туризъм е дете на двама родители - Културата и Туризма, резултат от „брак“, макар и по сметка, между тях. Ето защо, тенденциите за развитието на културния туризъм до голяма степен отразяват тенденциите за ролята на културното наследство в днешния и в утрешния свят“ [1]. Същият автор подчертава, че „културното наследство, според прогнозите на Съве-

та на Европа, ще има изключителна роля в информационното общество на 21 век. В епохата на глобализация и невиджана мобилност именно то, при равни икономически условия, ще определя избора на човека на среда за живеене. Средите с памет все по-трайно ще привличат хора, дейности и инвестиции“. Ръстът на културния туризъм е свързан с културното наследство, но не винаги наличието на богато културно наследство има пряко отношение към развитието на културния туризъм [6]. Именно тук е ролята на новите ИКТ, чрез които от една страна се създават условия за съхраняване на културните ценности (чрез дигитализация), а от друга се разширява достъпът до тях (чрез социализация). Това е комплексен процес, който се нуждае от единна стратегия за използването на ИКТ [7]. Преди всичко е необходимо на национално ниво да се осъществят следните стъпки [3]: да се установят ясни приоритети за това кои ресурси на културното наследство трябва да бъдат дигитализирани и по какъв ред; да се определят приоритетите за използването на ИКТ в сектора на наследството при осигуряването на инфраструктура, обучение, разработване на образователни стратегии и проучване на ефективното използване на различни технологии; да се даде възможност за създаване на национална мрежа, в която да се включат всички културни институти, включително библиотеки, музеи, архиви, научноизследователски центрове; да се идентифицира и насърчи използването на оптимални технологии, практики и стандарти, които ще произвеждат последователни и оперативно съвместими цифрови ресурси (напр. каталози, които подпомагат търсенето на културни ценности); да се предложат начини за осигуряване на нуждите от обучение за ИКТ както на потребителите, така и на работещите в сектора на културното наследство; да се разработят критерии за подкрепа на разработването на софтуер и документация в сектора на наследството; да се реши проблема с управлението на разширяващия се цифров запис за съвременните и бъдещите потребители; да се установяват ясни насоки за търговската експлоатация и очакваната възвръщаемост на инвестициите

в активите на културното наследство, когато са създадени в цифрова форма; да се интегрират усилията на всички организации, които могат да участват в създаването на информация за наследството; да се гарантира синергия между органите, които подкрепят създаването на съдържание като част от опазването и тези, които определят как да се използват ИКТ в сектора на културното наследство за насърчаване на образованието (в училище и в по-късен етап) и заетостта.

Проучването на европейския опит в страни като Великобритания, Франция, Италия, Гърция и Малта показва, че финансирането на ИКТ за целите на социализацията на културни ценности може да се осъществи по следните критерии в случаите, когато: проектът може да намали риска от загуба на културна памет, като например чрез дигитализация и запис; проектът ще подпомогне опазването и опазването; самият продукт на проекта е културна ценност; проектът отговаря на целите на политиката за образование и достъп до културно съдържание; съществуват възможности за участие на обществеността в създаването на нови ресурси в обществена полза. Ролята на ИКТ при социализацията на културното наследство може да се разглежда в два аспекта: разработването на национални цифрови колекции и образованието. Това са тези, които ще изследваме тук.

Ретроконверсия на съществуващи колекции

Изследванията на редица „добри практики“ показва, че ретроконверсията на каталози и създаването на основни набори от данни (напр. бази данни за проучвания, архиви на обекти и паметници в археологията, каталогизиране на архивни и библиотечни фондове и др.) се считат за основни при използването на ИКТ в сектора на културното наследство. Те предоставят дигиталния материал за формиране на основата, върху която може да се изгради по-иновативно използване на ИКТ, каквито са мултимедийните приложения и уеб сайтове. Културните институции, които обмислят цифровизацията на своите колекции за конкретни цели, е важно да имат пред-

вид, че съществуват много различни начини, по които тези материали могат да бъдат използвани повторно. Цифровото съдържание може да се манипулира, сортира, обединява с други материали, анализира и възстановява, за да отговори на широк спектър от нужди за опазване на наследството. В музеите, библиотеките, архивите и археологията ефективното използване на ИКТ зависи от добрите системи за документиране [3]. Чрез даване на приоритет на преобразуването на съществуващите хартиени и други записи в цифров формат, чрез подобряване на характера, качеството и сигурността на съществуващите бази данни и чрез предоставянето им по-широко достъпни дигитални платформи, институциите създават активи с дългосрочна икономическа и социална стойност. След като каталозите и други материали са поставени в цифрова форма, те могат да формират основата на информационните услуги за управление, образователни програми, работа с посетители и кураторски цели. Тези ресурси са за многократна употреба в условията на информационното общество. Освен това изследванията върху оперативно съвместими каталози вероятно ще окажат значително влияние върху начините, по които използваме информация за наследството. Те позволяват търсене на междусекторни домейни - възможността с едно запитване да се търсят археологически обекти, архитектурно наследство и документи, свързани с една и съща тема. Разработването на стандарти и на софтуер могат да позволят този вид холистичен подход за извличане на информация за културното наследство.

Създаване на нови дигитални колекции

В днешния, претоварен от информационни източници свят, се налага необходимостта от достоверна информация за културното наследство, с цел неговото опазване и социализация. Ползите, от вече стартирали проекти като Europeana (www.europeana.eu), дават основание за по-нататъшни усилия за изграждане на повече бази данни за културната памет на Европа, част от които е и българското културно наследство.

Дигитализацията като средство за опазване

Каквито и да са ползите от нея, дигитализацията трябва да се разглежда само като среда за съхранение (т.е. като заместител на реалния обект). Въпреки че това наистина помага за запазването на материалните културни ценности чрез намаляване на директното ползване, все още няма сигурност, че цифровите носители могат да бъдат запазени в дългосрочен план. Когато става въпрос за движещи се изображения и звук, процесите на дигитализация все още не улавят цялата информация, съхранявана в аналогов формат. Дори най-високият общодостъпен стандарт за дигитализация на звука не цифровизира цялата информация, съхранявана на аналогови записи [7]. Само, когато аналоговите носители са силно застрашени, те трябва да бъдат преобразувани в цифрова форма. Още тогава трябва да се зададе въпросът дали аналогово копие не би било по-добро. Проектите за дигитализация е добре да са насочени към колекции или предмети със значително национално и международно значение (напр. ръкописи, документи, колекции от фотографии, ресурси за движещи се изображения), когато ползите от достъпа ще оправдаят разходите. Сред многото въпроси, които трябва да бъдат разгледани, е проблемът с приоритизирането на материалите за дигитализация. Това е изключително важно поради разходите за проекти за дигитализация, значението на създаването на безплатни ресурси и необходимостта от осигуряване на достъпни ресурси, които имат най-голяма обществена полза. Като отправна точка, направените анализи показват, че проектите за дигитализация трябва да се подкрепят само тогава, когато: дигитализацията значително би увеличила достъпа до културно съдържание; е средство за запазване на застрашена културна ценност; е изяснен въпросът с авторското право и то не е пречка за разпространение; ползата от дигитализацията е по-голяма от риска, на който се подлага културната ценност, която се дигитализира; съществуващата среда за съхранение вече не е подходяща и застрашава целостта на културната ценност; методите на дигитализация предполагат, че цифровият сурогат може да

бъде средство за запазване; ще се използват ясни международни стандарти за улесняване на съхранението, достъпа и разпространението; подобрява начините, по които съдържанието на колекциите може да бъде проучвано и социализирано. Прегледът на европейския опит показва, че използването на ИКТ за създаването на цифрови информационни ресурси спомага за ефективното опазване и управление на културното наследство, съдейства за неговата социализация чрез доброто му разбиране и ползване и допринася за развитието на богата информационна мрежа от културни ценности, която би могла да подпомогне културния туризъм [3]. Няколко са възможните резултати от ИКТ, използвани за целите на опазването и социализацията на културно наследство: осигуряват на културните институции по-добро познаване на своите ресурси; позволяват на организациите да разработят съгласувани стратегии за по-добро управление и грижа за техните колекции; дават възможност на институциите да разработят концепция как техните фондове да се свързват с фондовете на други институции; формират рамката на програми за дигитализация чрез предоставяне на подходящи бази данни; предоставят публична информация, като позволяват да се даде общ достъп до фондовете им в интерес за общността.

4. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключение можем да обобщим, че на базата на разработки от различни институции, са посочени някои актуални насоки в представите и подхода към културното наследство. От тях особено значение за неговите интеграционни връзки с туризма имат следните три тенденции: 1., „Културното наследство разширява своето съдържание, за да обхване освен паметниците на културата, още и други ценности: традиционни земеделски практики, социални събития и традиции, местни кухни и занаяти, неосезаеми ценности и др., формиращи единната културна среда. 2. Културното наследство разширява своя териториален обхват, за да включи ценности на все

по-високи равнища: исторически градове, културни пейзажи, културни маршрути - с локален, национален, континентален, дори трансконтинентален обхват; 3. Културното наследство се изявява не само като духовна ценност, която трябва да се опазва, но и като уникален ресурс, който може и трябва да се използва за устойчиво развитие, по правилата на икономическата игра и законите на пазара. Като основен инструмент за това се очертава именно културният туризъм“ [1]. Запознавайки се с дигитализираните културни ценности, виртуални музеи и други съвременни средства за представяне на наследството, потенциалните туристи биха могли да получат необходимата информация и да изберат дестинация на културен туризъм по тяхно желание. При това няма значение дали съдържанието на тези ресурси са сайтове за културни паметници, библиотечни или музейни колекции, архивни фондове, ръкописи, звукозаписи, дигитализирани фотографии, модели на виртуална реалност или пейзажи. Голяма част от този материал може да бъде създаден чрез ретроконверсия или дигитализация. За да се насърчи разумното използване на ИКТ и да се избегне разхищаването на публични средства, е важно да се разработи национална стратегия, хармонирана с европейските политики в тази сфера. Националната стратегия ще допринесе за създаването на ресурси с трайна стойност. При това водещи трябва да бъдат информационните потребности на обществото, а не технологиите. Тяхното използване трябва да е подчинено на социализацията на културното наследство и за нуждите на културния туризъм. За съжаление, на този етап в България, не е приета национална стратегия за сектора на дигитализацията на културното наследство. Като се има предвид обаче натрупаният опит по различни европейски и международни проекти в сферата на дигитализацията, се очаква българските библиотеки, архиви и музеи да продължат процеса на социализация на културни ценности чрез използване на ИКТ, а новият ресор на българския еврокомисар Мария Габриел „Иновации и младеж“ да съдейства за развитие на процеса през следващия програмен период 2021-2027 г.

5. ЛИТЕРАТУРА

[1] **Кръстев, Т.** Културният туризъм – „златната мина на България”, http://www.capital.bg/politika_i_ikonomika/redakc_iionni_komentari/2002/05/04/215113_kulturniiaat_t

[2] **Alzula et al** (1998) Cultural and Heritage Tourism: identifying niches for international travelers. *Journal of Tourism Studies* 9, 2–13.
Bywater, M. 1993 The market for cultural tourism in Europe. *Travel and Tourism Analyst* no.6, 30–46. **Cauter, L., de** (1995).

[3] **Bakhshi, H., & Throsby, D.** (2012). New technologies in cultural institutions: Theory, evidence and policy implications. *International Journal of Cultural Policy*, 18(2), 205–222.

[4] Cultural Attractions and European Tourism CAB International, Wallingford. <http://igbraiutama.files.wordpress.com/2011/05/cultural-attraction-in-europe.pdf>

[5] **Fontana, London.** World Tourism Organisation (1985) The State's Role in Protecting and Promoting Culture as a Factor of Tourism Development. WTO, Madrid.

[6] **Hartvig G., Kurdi M. & Vöö G.** (Eds.) pp. 10–18. *Pécsi Tudományegyetem*. Tylor, E.B. (1871). *Primitive Culture: Researches into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Language, Art and Custom* Harvard University. Boston, Estes & Lauriat. 491 p.

[7] **Miró, A. P. and Caruso, D.** (2017). Tourist experience in rural tourism: a case study from Puglia Region. *International Journal of Digital Culture and Electronic Tourism*, Vol. 2, No. 2, pp. 103-119.

[8] **Nuryanti, Wiendu** (1996). *Heritage and Post Modern Tourism*.

[9] **Richards, G.** (2001). *Cultural Tourism: Global and Local Perspectives*. New York: Haworth Hospitality Press.

[10] United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). *Creative Industries and Development*, 11th Session, Sao Paulo, Geneva, 2004.

[11] <http://www.icomos.org/en/>, (31.10.2019).

SOCIALIZATION OF CULTURAL HERITAGE FOR THE PURPOSES OF CULTURAL TOURISM THROUGH THE APPLICATION OF NEW INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES

Mariela Modeva

University of Library Studies and Information Technologies

e-mail: m.modeva@unibit.bg

ABSTRACT

The main objective of the report is to present opportunities for socialization of cultural heritage through new information and communication technologies (ICTs) in the context of the knowledge society. The study looks at cultural tourism and its relationship with cultural heritage. The dynamics of the process of socialization of cultural values for the purposes of cultural tourism as a trend is outlined. Conclusions are made and forecasts for the future of cultural heritage related to cultural tourism are made. A content analysis of good practices from other European countries has been carried out and the prospects for the implementation of new ICTs for the purposes of the socialization of cultural values in Bulgaria have been outlined.

KEYWORDS: *Cultural heritage, Tourism, ICT, Socialization*

ПОДХОДИ И ТЕНДЕНЦИИ ЗА ОПАЗВАНЕ НА НЕМАТЕРИАЛНОТО КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО ЧРЕЗ ОБРАЗОВАНИЕ

Силва Налбантян-Хачерян

Министерство на културата
e-mail: silva_ha@mc.government.bg

РЕЗЮМЕ

Докладът представя подходи в областта на опазването на нематериалното културно наследство чрез образование. Фокусът е върху заключенията и препоръките на международни експертни срещи и върху резултатите от проучване по проблемите на ИСН в България. Въз основа на представения опит докладът очертава тенденциите и предизвикателствата в областта на опазването на нематериалното културно наследство чрез формално и неформално образование.

КЛЮЧОВИ ДУМИ: *Нематериално културно наследство, формално, неформално образование.*

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Конвенция 2003 поставя въпроса за образованието [4, чл.14, а,б,в] като средство за „осигуряване на признание, уважение и популяризиране на нематериалното културно наследство сред обществеността”. Също така откроява възможностите на образованието за „информиране на обществеността за опасностите, които заплашват това

наследство”, както и „за инициативите, осъществявани за прилагането на настоящата Конвенция”. Насърчава се образованието „за опазване на природните пространства и на мемориалните места, чието съществуване е необходимо за изразяване на нематериалното културно наследство”. Предвиждат се „неформални способности за предаване на знания” [4, чл. 14, а] от човек на човек, което се съдържа и в определението за нематериално културно наследство, „предавано от поколение на поколение”, и е включено в съдържанието на термина „опазване” – „предаване предимно чрез формалното и неформалното образование” [4, чл. 2]. Насърчаването на този процес на предаване на нематериалното наследство, протичащ в общностите и групите, които го пресъздават постоянно, е изключително важно, тъй като „прекъсне ли се веригата на директно човешко общуване в предаването на култура, нематериалното културно наследство на практика престава да съществува” [8]. Но освен създаването на условия за обучение с цел практикуване на уменията, опазването се осъществява и чрез „програми за образование”, „специални програми за обучение и подготовка на кадри в рамките на съответните общности и групи”, „мероприятия по укрепване на кадровия потенциал в областта на опазването на нематериалното културно наследство, свързани по-специално с въпросите на управлението и научните изследвания” [4, чл. 14, а]. Целта на това образование би трябвало да покаже стойността на съхраненото и предавано нематериално културно наследство „като свидетелство на човешкия опит, с оглед да се подхранва креативността в цялото й разнообразие и да се инспирира истински диалог между културите” [10].

За прилагането на този аспект от Конвенцията, в доклада са представени резултати от проведено изследване за опазване на нематериалното културно наследство чрез образование, което включва преглед и анализ на съществуваща литература, изводи, обобщения и препоръки от

проведени международни експертни срещи. Представени са резултати от анкета, в която за първи път е проучено мнението на експерти и носители относно вида на образователните програми, както и за подготовката на студенти и действащи учители, специалисти по педагогика, предучилищно, начално образование, неформално образование и др. Целта е да се очертаят подходи, тенденции и предизвикателства в тази област. Събраният опит и установеното положително отношение към проблематиката е основание за бъдещи изследвания за методите и формите за интегриране на нематериалното културно наследство в образователната система [5]. На първо място в настоящия доклад е проследено развитието на проблематиката в международен план, след което е направен анализ на неговото състояние в България.

2. ИЗЛОЖЕНИЕ

През 2007 година ЮНЕСКО организира в гр. Чикаго, Япония Експертно съвещание по въпросите на трансмисиите (предаването) и опазването на нематериалното културно наследство чрез формално и неформално образование [13]. Това съвещание е концептуално и изводите и препоръките от него са предназначени за работата на Първия междуправителствен комитет, който впоследствие изготвя оперативни директиви за прилагане на Конвенция 2003. Като се има предвид важноста на възложената в Конвенцията роля на формалното и неформалното образование за предаването и опазването на нематериалното културно наследство, експертите предлагат на Комитета да вземе под внимание следните предложения:

На първо място към разбирането, че „предаването на нематериалното културно наследство следва да бъде насърчаване навсякъде” се добавя, че „методите за насърчаване могат успешно да бъдат подкрепени и обогатени от пови-

шаващи съзнанието и образователни програми, с активното участие на семействата и общностите (или групите, където е по-уместно)”. Такива програми „биха могли да съдействат за разбирането, за уважението към нематериалното културно наследство и за осъществяването на диалог, като по този начин да се предотвратяват конфликти между общностите”. Под включване на нематериалното културно наследство в образователни програми се има предвид те да бъдат предназначени „за училище или други институции”, в „програми за обучение на учители (в различни научни направления, изкуства или обучение по културно многообразие)”. Допълнителните, „извънредни програми” към основната са също „важен начин за представяне на нематериалното културно наследство”. Тяхното съдържание „би трябвало да отговаря на необходимостта на специфичните общности в училището” и „да допринесе за разбирането, уважението към нематериалното културно наследство, на което да се основава межкултурният диалог в училище или в други институции и в общностите”. Като носител на нематериално културно наследство, „езикът на съответната общност също би трябвало да бъде включен в образователните програми”. Използването „на езиците или диалектите на общностите успоредно с други елементи на локалното нематериално културно наследство в основното образование може да съдейства за грамотността и за достъпа до образование”. Счита се, че „имигрантските общности допълват културното многообразие на държавите” и образованието може да играе роля да помогне на тези общности „да продължат да практикуват тяхното нематериално културно наследство”, както и „да съдейства за разбирането и уважението между имигрантите и други общности”. Опазването на нематериалното културно наследство чрез образование би трябвало да се тълкува в „по-широката концепция за устойчиво развитие”. Именно затова се препоръчва насърчаване на дейността на „съществуващите неправител-

ствени организации”, които би трябвало „да разширят обхвата на своите образователни дейности” с цел опазване на нематериалното културно наследство, както е дефинирано в чл. 2.3 от Конвенцията. Необходимо е още създаването на мрежа, която „да поощрява общностите и сътрудничеството между тях”, както и „да бъде учредена международна неправителствена организация, за да насърчава този процес, да събира опит от различни части на света и да изтъква важноста на включването на нематериалното културно наследство в образователни програми”. Като се има предвид „централната роля, която е дадена на общностите в идентификацията и опазването на тяхното нематериално културно наследство”, се явява важно „да се подкрепи създаването на основани от общността или общностни неправителствени организации и/или активно включване на общностите в неправителствени организации” [13].

Приложението на тези препоръки за възможностите на образованието, формално и неформално, за опазване на нематериалното културно наследство би могло да бъде проследено в работата на различни форуми, с участието на български експерти и основно чрез годишните регионални срещи на експерти по нематериално културно наследство в Югоизточна Европа, като базисни за натрупването и систематизирането на опит по прилагане на Конвенцията. Те могат да бъдат описани най-общо като система, в която експертите от държавите-страни по Конвенцията представят напредъка в прилагането на този международен документ и техните доклади представляват добра база за сравнение и сътрудничество при търсенето на пътища за усъвършенстване на прилаганите политики и дейности по опазване на нематериалното културно наследство. Един от акцентите на почти всички работни срещи е „ангажиментът на държавите за повишаване на общественото съзнание, чувствителността на хората по отношение на съхраняването на нематериалното културно наследство чрез формалното

и неформалното образование” [5, с. 93-94].

Заклученията, изводите и обобщенията от проведените единадесет срещи на експертната мрежа по нематериално културно наследство показват, че дейностите, свързани с образованието, са част от непрекъснатата дискусия и обмяна на опит между държавите. Те се поставят като основно поле за дебат и на други специализирани международни експертни срещи, организирани от ЮНЕСКО. Постепенно се показват примери за училищни програми, обучение в училище, неформални форми за обучение, които включват и обучение на възрастни, подготвят се специалисти по различни страни от процеса на опазване на нематериалното културно наследство. Прави впечатление, че този проблем в различните държави се разработва в сътрудничество с повече институции – министерства на образованието, на младежта, с университети, с повече неправителствени организации. Набляга се на необходимостта от укрепване на съществуващите институции (университети, висши училища), в които да се изучава и преподават знания за нематериалното културно наследство. Призовава се към по-голяма координираност между административните институции, научните звена и неправителствените организации. Отправя се предложение за създаване на работна група, която да синтезира опита на държавите в полето на опазване на нематериалното културно наследство чрез формално и неформално образование (което не се е случило към момента на провеждане на това изследване). Препоръчва се интегрирането на нематериалното културно наследство в други политики, като една от тях е образованието. Обръща се сериозно внимание на ролята на младежта и разработването на образователни материали, които да ги запознаят със същността и значението на тази част от културното наследство. Откроява се необходимостта от подготовката на специалисти, които да разработват такива политики, както и да се подсилва капацитета на всички участници

в процеса на опазване. Всичко това показва значимостта на образованието за опазване на нематериалното културно наследство и направленията, в които се развиват дейностите – включване на нематериалното културно наследство в училищни програми, в учебни дисциплини, свързани с науки, изкуства, с гражданско, социално и интеркултурно възпитание, създаване на самостоятелни предмети по нематериално културно наследство, разработване на програми за неформално образование, обучение на студенти, непрекъснато обучение на работещи по проблемите на опазване на нематериалното културно наследство на всички равнища. Независимо от постиженията, мненията на експертите, изразени в представените документи, е, че този проблем е все още предизвикателство пред държавите-страни по Конвенцията [5, с. 94-112].

От приемането на Конвенция 2003 от страна на българската държава, чрез Министерството на културата и Института за етнология и фолклористика с Етнографски музей при Българска академия на науките, са положени основите на редица дейности за опазване на нематериалното културно наследство, натрупан е добър опит, който е систематизиран и дава основание да се потърсят образователните аспекти на проблема, както и възможните дейности за надграждане на постигнатото, включително и в сферата на образованието и възпитанието. Тази проблематика в България се дискутира като част от развитието на национално равнище дейности и политики за опазване на нематериалното културно наследство [5, 114-119]. Анализът на проведени дискусии, представени становища и мнения показват необходимостта от поставяне на проблема за интегриране на нематериалното културно наследство в образованието и за обсъждането на приоритетни въпроси съвместно с педагози и образователни институции. Този процес би трябвало да започне на национално равнище и това сътрудничество да бъде иницирано от Министерството на културата,

което като национален координатор за прилагане на Конвенцията 2003 е необходимо да стимулира и подбужда изследвания, да създава сътрудничество с други институции (в случая с Министерство на образованието и науката), да организира обучения, да създава работни групи за разработване на формални и неформални програми за опазване на нематериалното културно наследство. Наложително е изясняването на значимото и прието за опазване нематериално културно наследство, популяризиране на същността на този вид наследство, за да се избегне неговата универсализация и загуба. Това може да се постигне, чрез интегрирането му в образователни програми. Въпросът за потенциала на нематериалното наследство за устойчивото развитие, за мира, кохезията, социалното включване и интеркултурното възпитание не е изследван и дискутиран у нас. Добра основа е развитието на социалната педагогика, неформалното образование и интеркултурното възпитание. Днес терминът социална педагогика „се асоциира със социалната работа (образователна подкрепа за социалното развитие и интеграция)”. Близко до това понятие е и социалното възпитание, което се използва „за обозначаване на процеса на подкрепа за личностното развитие и съзряване” [7]. Положителен е фактът, че у нас се развива неформалното образование като „професионално поприще” и като „университетска специалност”. Поради факта, че в неформалното образование „са снети едновременно индивидуалните, груповите и обществени потребности и интереси”, се счита, че в бъдеще то ще представлява „съществена част от цялостното функциониране на хората и обществата”. Необходимо е да се подчертае, че неформалното образование „не е новост за нашата народностна традиция” и неговите корени могат да бъдат потърсени „дълбоко в националните ни ценности”, в „култовото ни отношение към образоваността и информираността ни”. То включва традиционната извънкласна и извънучилищна дейност, свързано е с „тен-

денциите в самата образователна практика, която става все по-отворена и интегративна” [7, с. 154-157]. Това извежда необходимостта от прилагане на формални и неформални способности на образование, които да се допълват при осъществяване на дейности, свързани с разработването на обществен приоритет, какъвто е опазването на нематериалното културно наследство и чрез образование.

Опазването на нематериалното културно наследство чрез формално и неформално образование у нас са създадени добри условия, които се изразяват на първо място в наличието на национален регистър с елементи на нематериалното културно наследство, подлежащи на опазване, въведена е Националната система „Живи човешки съкровища – България”, документацията и материалите по системата се съхраняват в Националния център по нематериално културно наследство. Тяхното съдържание, принципи на изграждане, наличието на документи, документални филми и снимки могат да послужат като основа при разработването на съдържанието на образователни програми за интегриране на нематериалното културно наследство в образованието. Необходимо е да се започне обсъждането на въпроса за включване на нематериалното културно наследство в рамките на подходящи учебни предмети (по история, по изкуства и др.). Добра основа за такава дискусия е Законът за предучилищното и училищното образование [3], според който един от основните принципи в системата е „ангажираност на държавата, общините и юридическите лица с нестопанска цел, работодателите, родителите и други заинтересовани страни и диалог между тях по въпросите на образованието” [3, чл. 3, ал. 2, т. 11]. Това дава възможност за включване на семейството, различни институции и организации, както и използването, и съчетаването на техните специфични ресурси, свързани с конкретната тема. Основание за дебат са и целите на предучилищното и училищното възпитание за „познаване на

националните, европейските и световните културни ценности и традиции” [3, чл. 5, ал. 1, 10], което поставя на преден план изучаването на културното наследство. Необходимо е да се подчертае, че общообразователната подготовка обхваща няколко групи ключови компетентности, сред които като водеща в случая може да бъде изведена „културна компетентност и умения за изразяване чрез творчество” [3, чл. 77, ал. 1, 8], която може да се придобие чрез усвояване на знания и умения в областта на нематериалното културно наследство. Работата по разработването на специални програми, които да разкрият същността и значението на нематериалното културно наследство би могла да се основава на съществуващия опит в българските училища със специализирани паралелки по етнография [11], с очертаната необходимост от изучаване на етнология в българското училище [9], с опита от преподаването на фолклор, който обхваща и традициите и празниците на по-малките традиционно живеещи у нас етнически общности [2], също с обучението по майчини езици, осъществяващо се в училищната и извънучилищни институции, които да бъде преосмислен в контекста на понятието нематериално културно наследство. Във връзка с професионалното образование и възможността то да се свърже с нематериалното културно наследство, е необходимо да се открият националните училища по изкуства и култура, които са под методическото ръководство на Министерството на културата. Разнообразието от извънучилищни културни и образователни институции, включени в системата на неформалното образование, разширяват възможностите за обучение по темата, за осигуряване на признаване, уважение и популяризиране на нематериалното културно наследство сред обществеността. Сред тях се открояват мрежата от читалища и музеи, които са в основата на процеса на предаване на нематериални културни ценности с цел практикуване, но формите, които използват съдействат и за даване на знания

за самото нематериално културно наследство, способстват за неговата видимост и за изграждане на съпричастност към неговото значение и необходимостта от опазване. Направеното изследване на техни дейности, свързани с участието им в попълването на системата „Живи човешки съкровища – България” и систематизирането на този опит би бил полезен за съдържанието на образователни програми (формални и неформални, адаптирани към местните специфики), както и за обогатяване на педагогическата теория и практика [5, с. 144-161; 166-172]. Резултатите от проведеното анкетно проучване, включващо за първи път и мнението на представители на образователни институции, потвърждават виждането на експертите по нематериално културно наследство, че е необходимо да бъде разработена национална програма за опазване на нематериалното културно наследство. Очертава се модел на програма, който да включва образователни мерки, да бъде разгърната на национално, регионално и местно равнище, добре финансирана, за да може да се създават условия за непрекъснато предаване на наследството, неговото изследване, документиране и популяризиране, с възможности за наблюдение и контрол на прилаганите политики и дейности [5, с. 241-262].

3. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключение, може да се каже, че проблемът за опазване на нематериалното културно наследство чрез образование е актуален и е сам по себе си предизвикателство, пред което са изправени държавите-страни по Конвенцията. В настоящия доклад са представени само част от резултатите от защитен дисертационен труд на автора по темата за политиките и практиките за опазване на нематериалното културно наследство, който включва и добър международен и български опит в областта.

Изследването показва, че у нас в значителна степен е развито неформалното образование и възпитание. На местно равнище съществуват разнообразни образователни и възпитателни дейности, форми и средства за опазване на нематериалното културно наследство, което се проявява отчетливо в анализа на дейностите на читалища и музеи за опазване на наследството. Откроява се необходимостта от подкрепа на техните образователни програми и задълбочаване на връзките между музеите, общностите, читалищата и други институции, ангажирани с процеса на опазване на нематериалното културно наследство. Финансовото, кадрово, материално-техническо осигуряване и модернизация на читалищата и музеите би могло да спомогне за привличането на деца, младежи и възрастни хора, включително и представители на по-малки етнически общности. Може да се каже, че едно от предизвикателствата в тази област е разработването на училищни програми, образователни материали за учащи се, както и подготовката на педагогически кадри за прилагане на Конвенция 2003. Като цяло се откроява необходимостта да се направи крачка напред в планирането и програмирането като се пристъпи към обхващане на създадените добри основи в обща Програма за опазване на нематериалното културно наследство. Подходящи за реализирането на такъв бъдещ проект са представените в дисертационния труд добри практики за опазване на нематериалното културно наследство, които включват обучение на студенти, училищни програми, неформални образователни програми, форми за учене през целия живот в две направления – придобиване на знания и умения за нематериалното културно наследство и усвояване на традиционни знания и умения с цел практикуване.

Определено едно от най-големите предизвикателства е интегрирането на нематериалното културно наследство в образованието, в създаването на широка образователна среда, в която да се използват, да се насърчават и да си вза-

имодействат всички формални и неформални методи за осигуряване на признаване, уважение и популяризиране на нематериалното културно наследство сред обществеността, като „елемент на идентичност, обмяна, иновации и креативност в съвременния свят” [15]. В този контекст предприемането на системни образователни дейности за опазване на нематериалното културно наследство означава да се създават условия, от една страна за развитие и социализация на личността, за формиране на нагласа за учене през целия живот, за опознаване на културното многообразие, което от друга страна – е предпоставка за развитието на самите общности.

4. ЛИТЕРАТУРА:

[1] **Божилова, В.** Педагогически условия за социо-културната интеграция на деца с различна културна принадлежност. – В: Годишник на ЮЗУ „Неофит Рилски”, факултет по изкуствата, Том III, Бл., 2005, с. 145.

[2] **Димитрова, Д.** Ромският фолклор в началното училище – възможност за интеркултурен диалог. – В: Юбилеен сборник с доклади от Националната конференция на Националното етнопедagogическо сдружение „Проф. д-р Иван Шишманов”, С., 2013, с. 208-217.

[3] Закон за предучилищното и училищното образование - Обн. ДВ, бр. 79 от 13.10. 2015, с изм. и доп.

[4] Конвенция на ЮНЕСКО за опазване на нематериалното културно наследство, 2003.

[5] **Налбантян-Хачерян, С.** Нематериално културно наследство – политики и практики за неговото опазване. Дисертационен труд за присъждане на научната степен „доктор на науките”, защитен в Българска академия на науките, Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей, на 21 септември 2018 г.

[6] **Налбантян-Хачерян, С.** Аспекти на международното сътрудничество за защита на нематериалното културно наследство. В: Културно-историческото наследство. Образователни и научноизследователски аспекти. София Василева, съставител и редактор, С., 2011, с. 23-26.

[7] **Николаева, С.** Неформално образование. Философии, теория и практики. УИ „Св. Климент Охридски”, С., 2015, с. 47-48.

[8] **Сантова, М.** (2014). Да уловиш неуловимото. Нематериално културно наследство, АИ „Проф. М. Дринов”, С., 2014, с. 69.

[9] **Тепавичаров, В.** Етнологията трябва да влезе в българското училище. – В: Юбилеен сборник с доклади от Националната конференция на Националното етнопедагогическо сдружение „Проф. д-р Иван Шишманов”, С., 2013, с. 165-175.

[10] Универсална декларация за културното разнообразие, чл. 7.

[11] **Цанева, Е.** Възход и падение на идеята за преподаване на етнография в българското училище. – В: Юбилеен сборник с доклади от Националната конференция на Националното етнопедагогическо сдружение „Проф. д-р Иван Шишманов”, С., 2013, с. 176-191.

[12] Basic Texts of the 2003 Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. 2016 Edition - http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/2003_Convention_Basic_Texts_2016_version-EN.pdf (10.02.2017), p. 50-51.

[13] Expert meeting on Transmission and Safeguarding of Intangible Cultural Heritage through Formal and Non – Formal Education – 21/23 – 02.2007, Chiba (Japan). Final Recommendations, <<https://ich.unesco.org/en/events/expert-meeting-on-transmission-and-safeguarding-of-intangible-cultural-heritage-through-formal-and-non-formal-education-00038>>, (20.08.2017)

[14] Integrating intangible cultural heritage in education. Intersectoral meeting with Education Institutes and Programmes, 17-19 May 2017, Paris, France.<https://ich.unesco.org/en/events?meeting_id=00597>, (10.10.2017).

[15] **Polyniki, A.** The Cyprus National Commission for UNESCO: Promoting and Transmitting ICH through Formal and Non-formal Education. Two Exemplary Cases. In: The Contribution of Member-States of South-Eastern Europe to the Implementation of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. A Jubilee Edition Dedicated to the 70-th Anniversary of UNESCO, Sofia, 2016, p. 213.

APPROACHES AND TRENDS FOR THE SAFEGUARDING OF THE INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE THROUGH EDUCATION

Silva Nalbantyan-Hacheryan

Ministry of Culture of the Republic of Bulgaria

e-mail: silva_ha@mc.government.bg

ABSTRACT

The report presents approaches in the field of the safeguarding of the Intangible Cultural Heritage through education. The focus is on the conclusions and recommendations of international expert meetings and on the results of a survey on ICH issues in Bulgaria. Based on the presented experience, the report outlines tendencies and challenges in the field of the safeguarding of the Intangible Cultural Heritage through formal and non-formal education.

KEYWORDS: *Intangible cultural heritage, Formal, Non-formal education*

РАЗВИТИЕ НА ПОЛИТИКАТА ЗА ОПАЗВАНЕ И СОЦИАЛИЗАЦИЯ НА КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКОТО НАСЛЕДСТВО В ИНТЕНЗИВНО РАЗВИВАЩИ СЕ ГРАДОВЕ

Свободна Вранчева

Сдружение „Възраждане-2016“

e-mail: s.vrancheva@gmail.com

РЕЗЮМЕ

Докладът представя резултати от направено проучване по изследователския проект: „Модели на социализация на културно-историческото наследство в „интелигентен град“, реализиран с подкрепата на Фонд за научни изследвания към Министерство на образованието и науката на Република България.

Докладът се основава на задълбочено проучване на френския опит в опазването, социализацията и развитието на исторически градски квартали, като:

- представя постиженията и съвременните тенденции на валоризация и обновяване на централни исторически райони в Париж, Турс, Чилон и други.

- анализира специфичните национални закони и международни насоки, определящи успешното прилагане, най-добрите практики и техните текущи измерения.

- сравнява с българския опит и местните условия, постижения, успехи и предизвикателства.

КЛЮЧОВИ ДУМИ: *Исторически квартали, Историческо съхранение, Консервация, Градско наследство*

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Опазването, социализацията и управлението на културните и архитектурни паметници с национална и общочовешка стойност е важна задача, свързана с нарастващата роля на градското наследство в съвременния живот. В условията на разностранна глобализация, съхраняването на културното многообразие, на националната история и памет стават все по-значими за развитието на обществото. Материалните исторически свидетелства и архитектурното наследство са възприемани като символ на националната идентичност, те са съществена и неразделна част от устойчивото развитие на градовете.

Чрез политиката за опазване на историческите паметници и валоризирането на градското наследство във Франция са осъществени многобройни успешни операции. Тази политика се изпълнява от десетилетия като отговор на модернизацията, извършена под ръководството на префекта барон Осман от края на 19-ти и началото на 20-ти век в Париж. При грандиозното ново строителство тогава са трансформирани изцяло многобройни и големи части от градската тъкан на френската столица и е създадена конструкцията на новата структура- известните „големи булеварди“. Подобни, прекалено брутални преустройства са извършени и през 50-те и 60-те години на 20 в. в цялата страна. Разрушавани са стари квартали и индустриални зони, за да се построят нови, съобразени с изискванията на хигиената, с разнообразието от функции и особено с нуждите на нарасналото автомобилно движение. Недоволството от това разрушаване стимулира развитието на политика за запазване, социализиране и префункционализиране на градското и архитектурното наследство чрез задълбочени изследвания на историята на града и архитектурните паметници в стремежа за съхраняване на признатите качества на градския културен пейзаж. Едновременно с това се противодейства на обезлюдяването на някои от централните градски части с износен сграден фонд и застаряваща демографска структура. Така политиката за градското наследство се налага като средство за постигане на значителен и траен културен ефект и социален по отношение на градския образ и начина на живот¹.

2. ИЗЛОЖЕНИЕ

Планиране и управление

До 60-те години на 20-ти век, системата за историческите паметници е посветена преди всичко на защита и реставрация на отделни сгради с много високи архитектурни качества. Законът от 1913 г. институционализира класирането на паметниците, като се концентрира върху единични сгради и тяхната уникалност. В резултат са спасени забележителни архитектурни паметници на националното градско наследство в цяла Франция, реставрирани по изключително професионален и художествен начин. Законът от 1930 г. дава възможност използваните методи при отделни сгради да се прилагат и при забележителни места и градски ансамбли. Но законът от 4 август 1962 г. наричан „Малро“ по името на министъра на културата, за първи път променя защита на индивидуалната сграда- класиран паметник в глобално съхраняване на градската тъкан, която я заобикаля, заради най-доброто ѝ интегриране в градската среда. Така архитектурната стойност на отделната сграда се повишава с въздействието ѝ в целия ансамбъл.

Законът Малро утвърждава, че старите квартали имат голяма стойност заради многобройните си исторически паметници, но също и заради сградите с по-скромна архитектура, обособяваща единен характерен, специфичен по дух ансамбъл.[1]

Сектори за опазване и обновяване

Планът за опазване на архитектурното наследство на Париж от втората половина на миналия век определя секторите за обновителни операции, като първия е Маре, квартал с преобладаваща архитектура от 17 в. За него са изготвени и първите документи за стартиране на операции по съхраняване от 1964 и 65 г. След това усилията се насочват към квартал от 18 в. в близост до ансамбъла на Инвалидите, където дейностите започват през 1972 г. Следва кварталът „Сен Жорж“, изграден в първата половина на 19 в. и после прогресивно включват все по-нови в исторически план сгради, ансамбли и квартали. Така изградените и класирани паметници от

края на 19 и началото на 20 в., оставени до тогава почти изцяло извън полезрението на политиката за съхраняване, стават обект на реконструктивни мероприятия. Поставя се акцент върху предимствата на градските ансамбли пред отделните сгради и паметници. Тази тенденция отговаря на основната характеристика на Париж-урбанистично мислен и реализиран град, чиито елементи следват развитието на големите перспективи по оси и основни репери, от възникването на града до днес. Неговият исторически център обхваща забележителни ансамбли по бреговете на Сена, по дължината на централните булеварди и отделни исторически квартали, определени в резултат на задълбочени професионални изследвания. Обявени са защитени територии, в които се прилагат мерки за опазване на градския културен пейзаж като интегрална ценност и едновременно с това се реализират дейности за валоризиране на качествата на градската тъкан, на пространствата, кварталите и ценните сгради. Съвременната политика за опазване на градското наследство насочва вниманието от отделната сграда-паметник към защита на градския пейзаж, като предпоставка за устойчиво развитие.

Опазването на историческите квартали не забранява изцяло новото строителство. В много сектори качеството на съществуващите сгради е ниско, липсва единство в третирането на градската тъкан, съществуват конфликти в мащаба, височината и функциите на съседни сгради, както и проблеми със социализацията на обитателите. Ето защо се позволява ново строителство в съответствие с ясни правила, но не в „исторически стил“, а на основата на хармония в мащаба, обемите и организацията на пространството.

Операции в Париж

Генералният план на Париж предвижда градоустройствени решения за преодоляване на противопоставянето между консервативната концепция, която не позволява ново устройство и „модерните“ предложения за цялостно реструктуриране, без достатъчно внимание към съществуващата среда чрез:

- възможности за строителство и нови решения, включи-

телно в защитените градски зони;

- задължително спазване на правилата за опазването на градския пейзаж.

Развитието на концепцията за съхраняване на градското и архитектурно наследство търси нови характеристики във взаимодействието старо-ново. От опазване на сградите и ансамблите, усилията се насочват към обновяване, с обогатяване на функциите, образа, архитектурния характер и разнообразието на живота в града. Обществото и професионалистите все по-често задават въпроса „всичко старо ли трябва да се съхранява”, като отговорът не е задължително позитивен. Политиката за опазване на архитектурното и градско наследство търси баланс между новото строителство и възстановяването на историческите квартали и ансамбли, отварянето им не само към нуждите на собствените обитатели, но и към интересите на целия град и неговите гости. Този подход не е безпроблемен, той изисква компромиси, но реализира в повечето случаи добри резултати.

Бреговете на Сена в централната част на Париж са класиран грандиозен паметник на архитектурното и градското наследство със световно значение, културен пейзаж, включен в списъка на ЮНЕСКО. Неговата културна цялост е резултат на вековна политика на опазване и обновяване, реконструкция и ново строителство, разширяване и преустройство, която се развива, допълва и променя според нуждите на града и неговото архитектурно и човешко богатство.

Важна роля в този процес играе закона за културното наследство и изискванията, които той регламентира, както и промените, в течение на годините на приложението му. Той дава големи права на Министерство на културата, на държавните архитекти, урбанисти и инспектори да определят защитените зони в съгласие с кметствата и да изискат разработването на „План за опазване и валоризиране” като документ за устройство на френските градове. След 1990 г. този план става неразделна част от подробния устройствен план, в който се определят задължителни параметри чрез които се контролират инвестиционни интереси, целящи капитализиране на терените чрез разрушаване на сгради-паметници и тяхното обкръже-

ние. Защитата на класирани сгради и ансамбли се допълва и от изисквания за протекция и върху зоните на тяхното влияние в радиус до 500 м на непосредствената на паметника среда.

Обновяване на историческия квартал Маре

Създаден и развиван в периода след средновековието, кварталът притежава богата история и специфична градска структура. [2] Едновременно с това той се характеризира с голяма гъстота на застрояване и обитаване, със социално разнообразно население, със значителни градски активности, привлекателни места и живописни улици. Респектът към градската история и архитектура определя един внимателен подход при разработването на План за Защита и Валоризация на Маре. Дело на голяма група архитекти [3], планът се съобразява с богатата история на мястото. През 60-те години на 20 в. се създава асоциация за защита на историческите части на Париж, чиято дейност се свързва със закона Малпро. В следващите десетилетия се изготвят няколко проекта за Маре, които са насочени не само към сградите и урбанистичната структура, но и към населението, видовете жилища, разнообразните активности, културния живот. Правят анкети сред населението, създават специална агенция за района, както и комисия за връзка на проекта с обществените инициативи. Тази дейност продължава и до днес, като се насочва към създаване на различни по характеристики жилища за разнообразен състав на обитателите. Този цялостен подход, който се реализира в историческия квартал „Маре“, е нагледен пример за урбанистичните практики в столицата. Актуалният екип [4] акцентира върху пространствените, функционални и архитектурни връзки между сградите и свободните пространства, без значение дали са обществените или частни. Целта е съхраняване в контекста на градския пейзаж, за създаването на оптимални условия за живот, за опазване на силуета и архитектурния образ на изграденото, при здравословна и съвременна градска среда.

Работният процес се провежда в тясно сътрудничество с местното управление и неговите специалисти и експерти. Създаденият технически документ опазва духа на историческия квартал. Едновременно с това той е средство за промяна

и надежда за по-добър съвместен живот, за споделено изживяване на градското историческо и културно богатство.

Други реализации

Изследването на политиката на Франция за опазване и социализация на историческите градски квартали подчертава изискването за непрекъснато развитие и модернизирание като неразделна част от единството на минало, настояще и бъдеще. Получените резултати, макар и не рядко критикувани, показват красотата на градското културно богатство, великолепието на архитектурни паметници, като грижата за тяхното опазване е интегрирана с градоустройствени новости, за създаването на адекватна за съвременния живот градска среда.

Град Шинон е построен на няколко нива в зоната между река Виен и варовиковия хълм, на който е разположен величествен замък. Той има многовековна история, с особено значение от периода на средновековието и ренесанса.[5] Тук се е родила и реализирала идеята през 2000-та година да се изготви досие на долината на Лоара за вписването на тази голяма територия с нейните културни, природни и антропогенни забележителности – исторически градове и сектори, многобройни замъци и пейзажи в Списъка на ЮНЕСКО. Историческият център на Шинон е класиран „сектор за опазване” през 1968 г. и оттогава е в процес на реабилитация, която се стреми да запази неговата историческа и архитектурна идентичност. Възстановени са редица сгради и цялостната градска тъкан от средновековния период, някои ренесансови забележителности, както и части от замъка на хълма, пред който е изграден значителен информационен център със съвременен архитектурен облик. Реализиран е „вертикалния” трамвай-градски асансьор, който свързва горния и долния град. Модерното съоръжение е в хармония с историческите забележителности и осигурява бърз достъп до двете части на града. Градският асансьор е символ на съвременните удобства, умело вписан в исторически ценната среда. Днес никой не си представя живота без него, въпреки че навремето е имало бурна съпротива срещу изграждането му. Шинон принадлежи към мрежата „Градове и райони на изкуството и историята”, в която се включват градове и

селища, които поддържат своето наследство и го интегрират в съвременните градски функции. В тази мрежа днес участват 153 града, за които е гарантирана компетентна оценка и намеса в исторически създадената среда.

Секторът за опазване на гр. Тур обхваща 150 хектара и представлява 4,5 % от общата площ на града. Той играе важна роля за културата и идентичността на историческия център, както и за неговата атрактивност. Тази територия е била предвидена за разрушаване като част от операция „булдозер“, прилагана често през 50-те години. Запазена от подобно действие, днес тя е под закрилата на план за опазване, който съхранява наследството и стимулира икономическото, културното, жилищното развитие и градската среда. Постигнато е равновесие между реконструкцията на града, неговото съвременно развитие и опазването на елементите на неговата история;

Планът на сектора за опазване на гр. Тур се простира не само върху застроените части, но включва уличните и площадните пространства, градини и зелени зони, т.е. градски ансамбли с различни елементи. Той влияе върху начина на живот и предвижда всички възможни съвременни удобства като държи сметка за транспорта, паркирането, пешеходната достъпност, строителството, енергийната ефективност, градското обзавеждане и др. Големите направления на сектора за опазване включват запазване на историята на града във всеки ансамбъл, която да се чете чрез архитектурата на сградите, организацията на улиците, обществените пространства и активностите. Главната търговска улица води своята история от античността и средновековието, когато е била част от кралския път Париж-Мадрид. Богато застроена през 18-ти и 19-ти век, тя е била сериозно засегната от бомбардировките през 1940 г. За нейното възстановяване след войната са използвани снимки, рисунки и планове, чрез които са възстановени мащабите на старите сгради в уличния ансамбъл, без да се копира съществуващата архитектура. Запазила своя търговски характер, тя е главно трасе на градския трамвай, напълно безшумен, модерен и удобен, възстановен през 2013 г. [6]

Политиката за съхраняване на ценната градска тъкан и архитектурните паметници се развива и обогатява, като ново-

стите в нейните предписания, изисквания и методи за реализация създават условия за интегриране с градоустройствени решения с локален и общоградски мащаб. Въпреки че по площ историческите центрове са малка част от урбанизираната територия, те имат стратегическото значение на емблеми, символи на идентичността за целия град. Ето защо трябва да се разглеждат и управляват като основни компоненти на глобалната устойчива стратегия за града.

Общи предпоставки и препоръки

В последните години ЮНЕСКО разпространи документи, касаещи културното наследство, актуалните условия и изисквания за неговото опазване и социализиране. Сред тях са:

- Конвенцията за опазване и насърчаване на многообразието от форми на културно изразяване [7], подчертава, че културното многообразие е стратегически елемент в националните и в международните политики за устойчиво развитие и са необходими мерки за опазването и поощряването на различните му форми;

- Рамковата конвенция за значението на културното наследство за обществото, представя културното наследство като ресурс, необходим както за човешкото развитие и междукултурния диалог, така и като предпоставка за икономически напредък чрез устойчивото използване на ресурсите.[8] В Кратък наръчник за историческите градски пространства се дават препоръки за градския исторически пейзаж [10].

Тези документи са насочени към такъв подход в управлението на архитектурното наследство, при който съхраняването му се съчетава с целите на социално-икономическото развитие. Градското културно и историческо наследство се смята за фактор, въздействащ върху социалното, културното и икономическото развитие на градовете. Подходът към градския исторически и културен пейзаж надхвърля рамката на физическото опазване, за да постигне едновременно съхраняване и развитие на цялостната среда на човека. Той цели подобряване не само на изграденото, но и на социално-икономическите и екологични фактори и условия, за просперитета на местните общности, на локалното население.

3. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Изводи и обобщения

Представените накратко обобщени примери са много показателни за съвременните изисквания при опазване и управление на исторически квартали и класирани паметници, в устойчиво развиващ се модерен град. Редица положения от направените изследвания изглеждат полезни за работата по обновяване и социализация на историческия централен квартал в непосредствена близост до Женски пазар в София, по който работя от години. [9] Няколко основни елемента могат да бъдат подчертани с особено внимание. Забележителните ансамбли и отделни сгради с индивидуални качества и ценност се разглеждат в контекста на градската среда и цялостния ѝ характер. Съвременният подход изисква да се постави акцент върху цялостното възприемане на паметниците в ансамбъла от природни и архитектурни елементи, в който те се намират. Също така е наложително да се анализират елементите на градския пейзаж, зрителната връзка са панорамните погледи към София, към планината и към околните сгради. Безспорно е, че всяко актуално изследване трябва да се съобрази с насоките на Общия устройствен план на София, на Плана за интегрирано развитие, със системата на културните, архитектурни и археологически паметници. Необходимо е да се влезе във вътрешно кварталните пространства, независимо от трудностите с частните имоти. В тях има сериозен потенциал за оздравяване на средата, за подобряване на общите условия за живот, за обогатяване на функционалното разнообразие, озеленяването и актуализирането на пространствени решения с дълга история и бъдеще.

Градските исторически центрове днес не се третираат като „зони-музеи“, а като неразделни части от градовете, свързани с цялостното им развитие. Законодателното и организационно отделяне на опазването на паметниците от съвременното развитие на градовете е пречка за съхраняването на градското наследство. Днес е необходимо да изградим връзките между съхраняването на историческите зони с тези за устойчивото развитие на градовете. Налага се прилагането на интердисци-

плинарен и партньорски подход при работата в историческите квартали и при управлението на класирани ценности, за да се обхванат проблемите на урбанизма, паметниците и околната среда. Важно е да се разширят обсъжданията с населението за осигуряването на подкрепата му, необходима за успеха на всеки проект.

Градът е динамичен организъм. За да се запази градският исторически пейзаж е необходимо да се постигнат стратегически и гъвкави решения от различните участници в развитието на градската среда и най-вече от публичните институции, натоварени с градското управление, урбанистите, архитектите, гражданите и предприемачите, които работят директно за промяната. Градското историческо наследство днес се оценява като основен ресурс за икономическото развитие и социалното сближаване в един непрекъснато променящ се съвременен свят. Активното сътрудничество между публичния, частния и гражданския сектор стимулира опазването и развитието на историческия и съвременния облик на града, като общите усилията са решаващи за създаването на благоприятна градската среда. Когато се управлява правилно, градското културно наследство може да бъде катализатор на социално-икономическото развитие благодарение на туризма, търговските практики, преосмислянето на стойността на поземлената и недвижимата собственост, които са съществен източник на приходи за поддръжката, реставрацията и рехабилитацията му.

4. БЕЛЕЖКИ

1. Представеният обобщен анализ на френския опит е в резултат на изследване на документи, планове и законови текстове; работа на терена на обновителни операции; беседи и директни обсъждания с френски специалисти, автори на успешни реализации.

5. ЛИТЕРАТУРА

[1] **Андре Малро** „Да съхраниш древен квартал, това е едновременно запазване на външното и модернизирание на вътрешното. Реставрацията съвместява двете цели, които до скоро биха могли да се смятат за взаимно изключващи се: да съхраним нашето архитектурно и историческо наследство и същевременно да подобрим значително условията на живот на французите“. Откъс от подготвителната реч по закона от 4 август 1962 година./ Hord-serie N.5 de la revue Presence d' Andre Malraux, p.95.

[2] **Вранчева, С.** Проучване на френския опит в областта на опазване, социализация и развитие на исторически градски квартали. В Сборник с изследвания „Модел за опазване и оздравяване на исторически квартали при съвременното устойчиво развитие на София.“ София-2016 г., с 188-192.

[3] В процеса на работа авторският колектив включва екип от Министерството на културата и комуникациите и експерти от APUR – Парижка агенция по урбанизъм

[4] Ръководител на авторския колектив е държавен архитект Даниел Дюше, който представи в София „Анализ на постигнатите резултати в историческия квартал Маре“ по време на кръгла маса на тема „Опазване на исторически градски квартали“.

[5] Quel avenir pour les secteurs sauvegardés et espaces protégés. Toures, Cinon. Visite de la ville./Revue de presse.2013.

[6] Les sites martiniens de Tours.Ed. Service animation du patrimoine ville de Tours. 2017.

[7] **Василева, С.** (2013). Културно наследство и устойчиво развитие. Концепции, политики, добри практики. София, 2013. -278 с.

[8] **Василева. С.** Тенденции в международната нормативна система, свързана с културното наследство. // Научни трудове на Университета по библиотекознание и информационни технологии = Proceedings of the State University of Library Studies and Information Technologies. т. XI, София 2014, с. 183-196

[9] **Вранчева, С.** Обща оценка на състоянието. Анализ на информацията за статута на кварталите. Подробно изследване в квартал 143-Женски пазар. В „Модел за опазване и оздравяване на исторически квартали при съвременното устойчиво развитие на София.“ София-2016 с.3-30.

[10] Препоръки за градския исторически пейзаж. ЮНЕСКО, 2011.

DEVELOPMENT OF A POLICY FOR THE PRESERVATION AND SOCIALIZATION OF THE CULTURAL AND HISTORICAL HERITAGE IN DYNAMICALLY GROWING CITIES

Svobodna Vrantcheva

NGO „Vazrajidane-2016”

e-mail: s.vrancheva@gmail.com

ABSTRACT

Summary of report to research project: „Models of socialization of cultural and historical heritage in a „smart city”, implemented with the support of the Scientific Research Fund at the Ministry of Education and Science of the Republic of Bulgaria.

The report is based on an in-depth study of French experience in the preservation, socialization and development of historic urban neighborhoods, such as:

- presents the achievements and current trends of valorisation and renovation of central historic areas in Paris, Tours, Chillon and others.

- analyzes specific national laws and international guidelines defining successful implementation, best practices and their current dimensions.

- compares with the Bulgarian experience and local conditions, achievements, successes and challenges.

KEYWORDS: *Historic neighborhoods, Historic preservation, Conservation, Urban planning, Urban development, Planning and management of preservation initiatives.*

РОЛЯТА НА БИЗНЕСА В ОПАЗВАНЕТО НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО НА ГРАД ЗЛАТОГРАД

Мария Николова

Университет по библиотекознание
и информационни технологии
e-mail: m.nikolova@unibit.bg

РЕЗЮМЕ

В центъра на доклада е добрата бизнес политика за опазване на културното наследство в град Златоград. Разгледани са различни културни паметници в града, които са превърнати в туристически обекти. Акцентирано е на ролята на местния бизнесмен Ал. Митушев, който последователно инициира и осъществява различни бизнес начинания в областта на защитата и социализацията на културното наследство на града.

Докладът е по проект ДН15/4 „Създаване на модел за опазване, популяризиране и социализация на християнските паметници в България“, който се реализира с подкрепата на Националния фонд за „Научни изследвания“ на Република България.

КЛЮЧОВИ ДУМИ: *Културно наследство, Защита, Социализация, Златоград, Християнски паметници*

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Екип от преподаватели, докторанти и студенти на УНИБИТ работят по реализиране на научен проект към Фонд за научни изследвания „Създаване на модел за опазването, попу-

ляризирането и социализацията на християнските паметници в България“⁴. Работата по проекта ДН15/4 започна през 2018 г., като през неговия първи етап бе извършена проучвателна работа в предварително определените пилотни общини – Смолян, Варна и Болярово. Всяка една от тези общини бе избрана по различни критерии: Смолян – опазване на християнските паметници в една мултирелигиозна среда; Варна – социализирането им чрез включване в туристически маршрути. От трите избрани общини - община Болярово е най-малка, но на нейна територия бяха изследвани различни политики по опазването на православните църкви с усилията на местна власт, държавна помощ и реализиране на проекти в областта на трансграничното сътрудничество между България и Турция.

2. МЕТОДОЛОГИЯ

В доклада са представени резултати от извършени теренни проучвания по предварително дефинирани критерии.

3. ИЗЛОЖЕНИЕ

Община Смолян е красноречив пример как местното население полага успешни усилия за опазването и социализирането на християнските паметници на своята територия. В много села на общината то безвъзмездно се грижи за старите си църкви и параклиси, много от представителите на местния бизнес (и не само местен) строят нови храмове, поддържат ги и ги превръщат в местна забележителност. Подобни действия бяха регистрирани в с. Стойките, с. Чокманово, с. Павелско, гр. Златоград, гр. Смолян и на много други малки и по-големи населени места в областта. Представители на местното население, често цели родове, постоянно се грижат за паметниците на християнското наследство. Правят се ремонти, поддържат се самите постройки, извършват се реставрационни работи където е необходимо, организират се тържества по повод

църковните празници.

В центъра на доклада е анализирането и представянето на добрата бизнес политика в опазването на културното наследство в гр. Златоград. Разгледани са различни културни паметници в града, които са превърнати в туристически обекти. Град Златоград е един от крайграничните градове на България в Средните Родопи. Намира се на три километра от Гърция и на неговата територия могат да се видят много и различни паметници на културното наследство. Населението на града се отнася изключително грижовно към опазването на своето културно богатство. И неговите действия са дали положителен ефект в превръщането на града в желана туристическа дестинация.

Златоград е известен като малък град, разраснал се благодарение на рудодобива. В неговата община са включени девет села, всяко от които има свой принос в опазването и социализирането на културното наследство в региона. След 1989 г., когато бе премахнат ограничения достъп до крайграничните селища, Златоград постепенно си превръща в търсена туристическа дестинация. Днес интерес за туристите представляват двете стари църкви в града, Ареалният етнографски комплекс, възстановените и работещи възрожденски къщи, както и по-малки и по-големи православни храмове в околността.

Заслуга за превръщането на града в притегателен туристически обект имат представители на населението, Българската православна църква, местният бизнес в лицето на г-н Александър Митушев и местната власт.

В Златоград има две действащи църкви [1] – „старата“ „Свето Успение Богородично“ и „новата“ „Свети Георги Победоносец“ – така жителите на града ги назовават. „Старата“ църква е една от най-старите в Родопите. Построена е през 1934 г. и се твърди, че част от иконите са дело на Захари Зограф [2]. Църквата е в отлично състояние благодарение на усилията на богомолците и на свещениците. Златоградчани с дълбоко уважение и любов си спомнят за будителската дейност на отец Атанас Аролски, служил в църквите на града в продължение

на повече от половин век. По негова инициатива и с помощта на гражданите, християни и мюсюлмани, са поддържани и двете църкви, възстановен е параклисът „Света Неделя“ край града, на мястото на стар, унищожен от турците манастир [3]. Свещ. Аролски открива и запазва архива на старото взаимно училище и по негова инициатива в двора на храм „Свети Георги“ е открит и действа и до днес Музей на просветното дело в Средните Родопи, открит през 1978. Музеят се помещава в сградата на Взаимното училище, построена в двора на църквата и дарена от гражданите на града през 1852 г.

В миналото в Златоград е имало четири храма, разположени на четири хълма около града. Това е местната Кръстата гора. Храмовете носят имената на светците Константин и Елена, Неделя, Атанасий, Илия и Екатерина. Сега три от тези църкви са възстановени - „Св. Св. Константин и Елена“ на югозапад от града, „Св. Неделя“ на север и „Св. Атанасий“ на стар път към Беломорието.

Освен паметници на православието в Златоград може да се посети още един забележителен по своята архитектура и значение туристически обект – етнографски ареален комплекс, открит през 2001 г. [4]

Идеята за изграждането на етнографския комплекс е на етнографа към БАН Борис Тумангелов и е осъществена от местния бизнесмен инж. Александър Митушев с подкрепата на местната власт. Спечелен е и проект по програма ФАР. Целта на начинанието е красивите възрожденски къщи в Стария град да бъдат възстановени и да заработят като действащ Етнографски комплекс. Идеята на Борис Тумангелов е Старият град да се превърне в Етнографски комплекс с действащи работилници.

Тази идея не е нова за България. На територията на страната ни действат множество Етнографски комплекси. Но новото в Златоград е, че той обхваща над сто реставрирани възрожденски къщи, в които хората си живеят, а в работилниците занаятчиите – гайтанджия, златар, грънчар, тъкачи, медникари и други работят не с цел демонстрация пред туристите, а

упражняват своя занаят, независимо дали има туристи или не. Те просто работят. Туристът има възможност да се разхожда по старата чаршия, да наблюдава работата на майсторите, при желание и интерес да влезе в дюкяна и да си поръча или купи каквото му е харесало. На територията на Етнографския комплекс освен Етнографски музей и работилници, има и хотели. Те са в съседство, във възстановени и осъвременени стари възрожденски къщи, съчетали очарованието на автентичната възрожденска къща с всички съвременни удобства.

В интервю¹ взето по време на извършените по проекта теренни изследвания инж. Ал. Митушев споделя, че отношението на бизнеса в Златоград към опазването на културното наследство е много продуктивно. Доказано е, че не само парите решават всичко. Нужно е много любов към родното място, желание то да стане по-добро и привлекателно място за живеене. Затова Александър Митушев не спира дотук, той се готви да реализира нов проект със съдействието на проф. Овчаров.

Недалеч от Златоград, в планината се намерени останки от средновековна църква, които са добре запазени. Мястото е относително достъпно и Ал. Митушев, който от години си сътрудничи с проф. Овчаров възнамерява да се извършат археологически проучвания и реставрационни работи на църквата. Местното население упорито твърди, а и проф. Овчаров говори за подобна хипотеза, че това е било метох към Бачковския манастир и че именно в него е заточен патриарх Евтимий. Това ще е поредният пример за резултатността на бизнес политиките в опазването и популяризирането на културното ни наследство.

В Златоград е трудно ясно да се разграничи докъде се простира участието на бизнеса в опазването на културното наследство и докъде на останалото родолюбиво население. Самият Ал. Митушев споделя, че всичко това прави за своя град, защото иска той да бъде по-добро място за живеене. Той увелича след себе си и много от жителите на града, които не толкова със средства, а с ентузиазъм, енергия и доброволен труд работят за просперитета на своя град. И понеже в Злато-

град и околностите са открити множество паметници на нашето културно наследство, естествен е стремежът на всички то да бъде опазено и презентирано по най-добър начин. Пример за това е големият ефект за града от откриването на Етнографския комплекс. От една страна в работилниците все по-често започват работа млади хора, които продължават българските занаятчийски традиции, а от друга – туристическият интерес е все по-нарастващ. С откриването на Контролния пропускателен пункт с Гърция само на три километра от града дава обективни възможности за развитието на културния туризъм в региона. Цялото население на града, местата власт, културните институции и бизнеса неуморно работят в превръщането на града в желана туристическа дестинация.

4. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Добрите бизнес политики в град Златоград са добър пример за популяризиране на културното ни богатство. Участието на представители на бизнеса в опазването и социализирането на културното ни наследство е продуктивно и ефективно. Съчетанието на добрите финансови възможности и родолюбие прави популярността на паметниците от местно значение в национално достояние.

5. БЕЛЕЖКИ

1. Интервю с инж. Александър Митушев, част от извършените по проекта теренни проучвания

6. ЛИТЕРАТУРА

1. Енциклопедия България, том 2, Издателство на БАН, София, 1981.

2. **Стойкова, М.** Иконите от църквата „Успение Богородично“ в Златоград. – Проблеми на изкуството, 2010, № 4

3. **Ушев, Е.** Човекът поел църквата като дълг пред бога // Литературен свят - <https://literaturesviat.com/?p=17189>

4. **Георгиева, С.** Историческите приказки на Златоград // в. Сера, 1 юли 2006 - <http://old.segabg.com/article.php?issueid=2331&sectionid=30&id=0006601>

THE ROLE OF BUSINESS FOR THE CULTURAL HERITAGE PROTECTION IN ZLATOGRAĐ CITY

Maria Nikolova

University of Library Studies and Information Technologies

e-mail: m.nikolova@unibit.bg

ABSTRACT

At the center of the report is good business policy in the protection of cultural heritage in the town of Zlatograd. Various cultural monuments in the city have been examined and turned into tourist sites. The role of local businessman Al. Mitushev, who has been consistently pursuing various business ventures in the field of protection and socialization of the city's cultural heritage.

The report is on project DN15 / 4 of the National Science Foundation „Creating a Model for the Preservation, Promotion and Socialization of Christian Monuments in Bulgaria”.

KEYWORDS: *Cultural Heritage, Protection, Socialization, Zlatograd, Christian Monuments*

РОЛЯТА НА СОЦИАЛНИТЕ МРЕЖИ В ОПАЗВАНЕТО И СОЦИАЛИЗАЦИЯТА НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО

Мирияна Павлова

Университет по библиотекознание
и информационни технологии

e-mail: m.pavlova@unibit.bg

РЕЗЮМЕ

Новите технологии и интернет правят революция по начина, по който съобщенията достигат до широката публика. Информатизацията увеличи обема на информацията, създаването на локални и глобални системи и мрежи, бази данни и знания, появата на фундаментално нови технологии, нова култура, нов тип общество. Опазването на културното наследство е един от приоритетите на културната политика на всяка страна. Проблемът с културното наследство традиционно се разглежда главно в аспекта на съхраняването на паметници от миналото, чието опазване често среща определени трудности, особено в процеса на тяхното популяризиране и социализация. През 21-ви век, поради технологичния напредък в популяризирането на обекти за културно наследство, би било неразумно да не се възползват предимствата на Интернет и социалните мрежи. Именно този аспект е разгледан в този доклад - ролята на социалните мрежи в социализацията на културното наследство.

КЛЮЧОВИ ДУМИ: *Културно наследство, Социализация, Социални мрежи, Технологии*

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Културно наследство на всяка една страна е духовен, културен, икономически и социален капитал с незаменима стойност. Наследството подхранва съвременната наука, образование и култура. То е базов аспект за национално самочувствие и признание от международната общност. Съвременната цивилизация е реализирала най-високия потенциал на културното наследство, необходимостта от неговото опазване и ефективно използване като един от най-важните ресурси на световната икономика. Новите технологии и Интернетът променят корено начина, по който посланията и съобщенията достигат до широката общественост. Например, в XXI век, на практика, всеки отделен индивид може да публикува и да излъчва съобщения, като по този начин привлича потенциална аудитория от множество хора от целия свят. Освен това голяма част от взаимоотношенията в обществата в реалния живот имат отражение също и във виртуалния такъв. Науката и технологиите водят до промени и в начина, по който си взаимодействат едни с други.

2. ИЗЛОЖЕНИЕ

Ролята на социалните мрежи в съхранението и социализацията на културното наследство. Живеейки в информационното общество или обществото на знанието, ставаме свидетели на трансформации в социалните, културните и икономическите отношения в резултат на прилагането на новите знания и технологии. Интернет технологиите предоставят голяма възможност за взаимодействие между различни общности в различни точки на света, включително.

Платформи като Facebook, YouTube, Instagram, MySpace и други не са само инструменти за осъществяване на връзки между хората, а са и място където модерните общности се

социализират, комуникират и генерират идеи и знания. По този начин, функциите на социалните медии претърпяват трансформация – от етапа на „просто за забавление“, към етап на популяризиране и съхраняване на културното наследство. Те играят съществена роля в социализирането на културното наследство, като предоставят възможност за директно взаимодействие на потенциалните посетители на обектите с вече посетилите тези обекти. Те чрез търсене на споделени снимки и видеоклипове, на практика могат да проследят реакциите, коментарите и отзивите за даден обект на културно-историческото наследство.

Културно-историческият обект ще бъде социализиран и достъпен за хората само с добре развита комуникационна стратегия, чийто акцент в 21 век трябва да е върху социалните медии. Те са всичко, от което се нуждае културния туризъм, тъй като потребителите могат да участват, да създават и споделят съдържание, което да достигне до широка аудитория. Социалните медии и мрежи имат четири основни положителни качества при използването им за социализация на културното наследство, а именно достъпност, бързина, дълголетие и интерактивност. Това на практика означава, че те са леснодостъпни за голяма аудитория, която без наличието на специална квалификация може да споделя и популяризира културното наследство. Почти веднага след създаването ѝ, информацията достига до голям кръг от хора и те веднага могат да изказват мнения и да върнат обратна връзка (например чрез харесвания, споделяне и коментари в Facebook). Социалните медии притежават качеството, съдържанието да остава на разположение на потребителите за дълъг период от време. Освен това те съчетават характеристиките на новите технологии и традиционните канали за комуникация, чрез които да се популяризира културното наследство.

Съхранението на културното наследство е един от приоритетите на културната политика. Традиционно про-

блемът с културното наследство се разглежда главно в аспекта на запазването на паметници от миналото, главно чрез музеизация или музейно съхранение. Често опазването на културното наследство среща определени трудности, да не говорим за тяхното популяризиране и социализация. През 21 век, поради технологичния прогрес в популяризирането на обекти на културното наследство, би било неразумно да не се използва мрежа като Интернет, който е важен механизъм за масово форматиране, способен да съхранява, излъчва и запълва определени обекти, съдържащи както материално, така и нематериално културно наследство (броят на интернет потребителите достигна 4,536 248 808 - <https://www.internetworldstats.com/stats.htm>).

Чрез интернет е възможно да се повлияе на съзнанието на масите и да се създадат съзнателно предсказуеми асоциации сред потребителите на мрежата. Съвременният човек използва възможностите му, за да разкажат за опита си посещенията на даден културен обект. Дигитализираните истории и снимките от своя страна се четат и консумират от другите. Новите онлайн общности, социалните мрежи и сайтовете за споделяне се превърнаха в платформи за създаване, качване и публикуване на туристически опит на хората в множество дигитализирани форми. Разработването на по-интерактивна и насочена към потребителите мрежа промени процесите популяризиране на културното наследство. Преминва се от по-традиционни методи на разпространение на информация, като „от уста на уста“, „пътеводители“, екскурзоводи, аналогови медии към споделяне директно чрез интернет платформа, която разширява влиянието на мнението и опита на отделните индивиди, които посещават културния обект.[2]

Социалните мрежи включват комбинация от различни видове инструменти на информационно-комуникационните технологии и приемат различни форми. Някои от най-популярните от тези форми са, блогове (Travelblogs)

и Twitter, социални мрежи като Facebook, сайтове за споделяне на клипове като Youtube, сайтове за информиране като TripAdvisor.[3] Основната характеристика на социалните медии е, че те подобряват сътрудничеството и споделянето на информация онлайн, защото са изградени около софтуер, който дава възможност на хората да общуват и да формират общности, използвайки своите компютри.[4] Създаденото от потребители съдържание е важен източник на стойност за тези медии. Системите за принос на потребители „агрегират и използват различни видове въвеждане на потребители по начини, ценни за 4 други“.

Социалните мрежи позволяват на потребителите да създават, споделят, обменят съдържание, да си сътрудничат или да участват в много виртуални общности. Новите уебсайтове, форумите, блоговете и мрежи позволиха масово увеличаване на достъпа до информация. Ние живеем непрекъснато „бомбардирани“ от информация, която най-добре и лесно се изразява чрез споделяне на опит и преживяване в интернет пространството.

Социалните мрежи ни позволяват не само да разпространяваме снимки и опит с културно наследство, но и скъсява разстоянието, което съществува между потребителя, т.е обществеността и институцията. Всъщност границите са нарушени и елиминирани, което несъмнено повишава стойността и на преживяното. Тези промени са полезни не само за широката общественост, но и за институциите, които са пряко отговорни за културно наследство. [4]

3. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Днес Facebook, Instagram и други социални мрежи се използват дори и от сайтове за културно наследство особено ефективно и ефикасно, тъй като е евтино, позволява по-голяма комуникация с посетителите и тя има по-голям обсяг от традиционния маркетинг. Необходимо е социал-

ните мрежи да бъдат основен компонент от дейностите на обектите на културното наследство. Също така отговорните лица за културните обектите трябва да наблюдават тенденциите в социалните мрежи и използването им от потребителите, за да се гарантира, че най-ефективните методи се използват за достигане до тях, т.е до обществото.

4. ЛИТЕРАТУРА

[1] **Ana María Munar**, What social media tell us about the heritage EXPERIENCE, April 2012 CLCS Working Paper Series. URL:https://odoko.cbs.dk/bitstream/handle/10398/8439/Can-Seng_Ooi_WP120330.pdf?sequence=1(26.10.2019)

[2] **Stillman, L. & McGrath, J.** (2008), 'Is it web 2.0 or is it better information and knowledge that we need?', Australian Social Work, vol. 61, no. 4, pp. 421-428.

[3] **Zarella, D.** (2010), The social media marketing book. Published by O'Reilly Media, Inc.

[4] **Gaitan, M.** Cultural heritage and social media // Annual digital journal on research in Conservation and Cultural Heritage, n 4., 2014, pp 38-45.

[6] **Василева, С.** Международни правителствени и неправителствени организации с дейност в областта на културното наследство. Механизми на въздействие в Югоизточна Европа. София, 2018

[7] **Vasileva S., Nikolova M.** Cultural and historical heritage in virtual environments. Creation of virtual learning collections // *Proceedings of EDULEARN19 Conference 1st-3rd July 2019, Palma, Mallorca, Spain*, pp. 4319-4322

[8] **Павлова, М.** Модел на социализация на българското културно-историческо наследство чрез новите медии // Съвременни измерения на европейското образователно и научно пространство. Българо-гръцки културни общувания, София, 2017, стр. 227-230.

THE ROLE OF THE SOCIAL NETWORKS IN THE PRESERVATION AND SOCIALIZATION THE CULTURAL HERITAGE

Miriyana Pavlova

University of Library Studies and Information Technologies

e-mail: m.pavlova@unibit.bg

ABSTRACT

The new technologies and the Internet are revolutionizing the way that the messages reach the general public. Informatization has increased the volume of information, the creation of local and global systems and networks, databases and knowledge, the emergence of fundamentally new technologies, new culture, a new type of society. The preservation of cultural heritage is one of the priorities of each country's cultural policy. The problem of cultural heritage has traditionally been considered mainly in the aspect of preserving monuments of the past, which preservation often encounters certain difficulties, especially in the process of their promotion and socialization. In the 21st century, due to technological advances in the promotion of cultural heritage sites, it would be unreasonable not to take the advantages of the Internet and social networks. It is this aspect that is addressed in this report - the role of social networks in the socialization of cultural heritage.

KEYWORDS: *Cultural heritage, Socialization, Social networks, Technologies.*

МЕГАЛИТНИ КОМПЛЕКСИ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ОБЩИНА БРЕЗОВО В ОБЛАСТ ПЛОВДИВ И ТЯХНОТО СОЦИАЛИЗИРАНЕ

Георги Георгиев

Докторант в Университет по библиотекознание
и информационни технологии

e-mail: emba.bmc@gmail.com

РЕЗЮМЕ

Потенциалът на мегалитните комплекси е важен по отношение на познавателен и образователен туризъм, нови културни маршрути, колоездене. Методите за тяхното популяризиране са туристическите информационни центрове в община Брезово и съседните населени места, присъствие в световни мрежи като Instagram, Facebook, театър, проектиране на рекламни материали, пътуващи изложби и др.

Новооткритият мегалитен комплекс над село Розовец е изключително интересен от научна гледна точка, както и за туристите, и е идеално включен в единния образователен маршрут в Сърнена Средна гора, разработен досега от Община Брезово като туристически дестинация.

Големият брой мегалитни комплекси и предстоящото им задълбочено проучване от научния свят поставя въпроса за тяхното опазване в бъдеще. Следователно това проучване ще хвърли повече светлина върху начините за социализиране и защита на паметниците на историята от вандализъм в контекста на добрите практики на община Брезово.

КЛЮЧОВИ ДУМИ: *Мегалити, Община Брезово, Защита на културно-историческото наследство, Туристическа дестинация*

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Културно-историческото наследство / КИН / на България като част от световното е основа за изграждане на идентичност и създава устойчиво чувство за общност. Обектите на КИН се нуждаят от специалната закрила на държавата. Деструктивното въздействие на природата и преднамерената, или случайна деятелност на хората поставя в заплахата тези безценни носители на информация за миналото, и биха затруднили научните анализи за десетилетия напред.

В последните десет години, една внушителна колекция от обекти бе документирана на територията на Община Брезово, Пловдивско. Те са съобщени в научната литература и са изказани първите хипотези за функционирането им. Разбира се, продължават анализите и изказването на нови хипотези, но тяхното запазване и социализиране предстои. Последното би трябвало да бъде акцент върху действията на държавните институции, органи на местно самоуправление, както и на специализираните институции. Процесът на запазване на десетките исторически паметници е всекидневно задължение. Трябва да се има предвид възможността да бъдат открити нови и непознати недвижими ценности и това усложнява ситуацията със закрилата им. Последният пример е откриването за науката на Слънчевата врата – пра-стар мегалит, належащ се северно от с. Розовец. Приносът е дело на краеведи, научни работници и на изтъкнатият учен проф. Валерия Фол [2].

Подходът за опазването на подобни структури следва да бъде комплексен, но и съобразен с всеки отделен обект. Концепцията на ЮНЕСКО за социализиране на обектите *in-situ* тук важи с пълна сила. Все пак, предварителното проучване, което е във активната фаза, както и оценка на мястото на конкретния обект, неговата важност, уязвимост и потенциал, представляват фундаментални принципи, чието следване гарантира устойчивост и прецизност на резултатите. В процес

е археологическото проучване по стандарти, документация и законното задължение за нанасяне на Археологическата карта на България /АКБ/. Препоръчително е създаването на публичен архив. Въвеждането на обектите в научно обръщение е задача на учените, информирането на обществеността - задача на общинското управление, а международното съучастие в изследването е национален приоритет.

Прилагането на нормативните документи е основен подход към опазването на КИИ. Конституцията, Закона за културното наследство и мрежата от институти на културата осигуряват защита *de minimis*. Следват мениджмънт, социализация, информиране и образование на обществеността за важноста и стойността, физическа защита и мониторинг. Можем да бъдем сигурни, че първият подход вече е започнал, но за следващите имам идеи, които искам да споделя.

Социализацията на обектите представлява етап от цялостното тяхно опазване и управление, и неизменна част от провеждането на държавната политика в областта на културното наследство чрез осигуряване на публичност и достъпност – елементи, залегнали в Конституцията на Република България.

Големият брой мегалитни комплекси и тяхното предстоящо задълбочено проучване от научния свят, поражда резонно въпроса за тяхното опазване в бъдещето.Ето защо, настоящето проучване ще хвърли повече светлина за начините за социализиране и предпазване на паметниците на историята от вандалски прояви, в контекста на добрите практики на Община Брезово.

2. ИЗЛОЖЕНИЕ

Защо е важно да се осигури пряк публичен и дигитален достъп до така разкритите обекти?

В миналото, в Античността поради своята специфика Сърнена Средна гора е населявана последователно и без хи-

агус от многобройно население, което оставя своите материални и нематериални свидетелства – ясни репери за безценна културна идентичност на региона. Могъщи владетелски домове на траките, династични центрове и религиозни територии са живели на територията на община Брезово. Обелиските ясно и безпротиворечиво са свързани с почитането на Слънцегоба у траките / Фол, В. 2007/.

Едно от доказателствата е наскоро откритият долмен Плочата, който поне засега е най-монументалния на Балканите. Този мегалит не бива да се разглежда само като културна ценност, която поражда чувство за национална гордост, и е обект за реконструиране на историческата действителност на тракийската древност, а и като наследство, което трябва да е достойние на света.

Способи за популяризиране, маркетинг и социализиране на обектите на мегалитната епоха на територията на Община Брезово, с. Розовец, с. Златосел, с. Свежен и с. Бабек.

Включването на широката аудитория, е най-важна цел за популяризирането на историческите места, сред които и мегалитните паметници. Целта се постига чрез изработка на филми, постерни изложби, създаване на нови центрове на информация за туристите, общи партньорски проекти с други общини, създаване на дигитални архиви, страници в социални мрежи и интернет, както и непосредствено опознаване на обектите чрез пешеходни походи в изграден туристически маршрут.

Теренните изследвания, които по своята същност указват процес на идентифициране, могат да бъдат провеждани през месеците с по-високи температури, подходящи за пешеходни обиколки. Примерът е от последната теренна експедиция на проф. Валерия Фол през месец септември 2019 г. с база в с. Свежен, при която бяха документирани нови обекти. Документирането на обектите е процес на тяхното посочване в мащабна карта с разположение на отделните елементи със съдействието на архитект. По указания на проф. Фол засне-

мане бе проведено на долмен „Плочата“, в средата на месец октомври 2019 г. от архитект Георги Чернев от Стара Загора и докторант Георги Георгиев от УНИБИТ. Архитектурното заснемане дава възможност да се проверят чрез ситуационен анализ възможните деформации на елементите, или тяхната промяна в разположението през вековете. В този контекст може да се проследява и въздействие от природата и/или на човека върху мегалита след момента на неговото заснемане и картиране. Архео-астрономическото изследване се провежда по преценка за наличието на астрономически координати при издигането на мегалитите. При обикновена проверка с компас за посоката на важни елементи от съоръженията се установява съобразяването им с посоките север-юг /в конкретния случай Слънчевата стела/ [3], или изток-запад /в конкретния случай Вратата на залеза/. По-сложните изследвания се провеждат от археоастрономи.

По своето естество мегалитните паметници на територията на община Брезово са трайно закрепени към земята и тяхното преместване е нежелателно, а и невъзможно в много от случаите. Характеристиката на всички обекти е тяхната достъпност и осигурени маркирани пътеки. Има примери от практики на Регионален исторически музей /РИМ/ Бургас, в които преместването е свързано с възможности, но и с промяна предназначението на прилежащата територия. В настоящото изложение правя уточнението, че спрямо посетените мегалитни паметници този подход не може да бъде приложен. Това налага запазването да бъде **in-situ – на място**. Това от своя страна предполага посещение на паметниците в естествената им среда, което е най-добрата опция. Трябва да се имат предвид следните неща. На първо място, местата не могат да бъдат охранявани и някои от обектите могат да станат жертва на иманярски набези. Втората опасност е оскверняване чрез вандалски прояви и/или замърсяване от опаковки и боклуци. И в двата случая сме изправени пред лицето на общественото самосъзнание, което предполага ра-

бота на полето на образователният процес. Контролирането на достъпа на посетителите се постига чрез записването за екскурзии до обекта /обектите в местният туристически информационен център на община Брезово. Туристите имат водач, който е наясно с местоположението и съответно предоставя начална проверена информация чрез беседи и разкази на интересни истории за прилежащата територия. Следва да се спазва маркировката, както и публично-достъпната безопасна среда около обекта, предвид на това, че са изградени на труднодостъпни и високи места. Подходът „туристически обиколки по маршрут с водач“ е изключително ефективен поради възможността туристите да оценят културното богатство и да бъдат мотивирани да се включат в дейности по опазването му. Образователните и интерпретативни стратегии, използвани в програмите за публичен достъп спомагат в опазването на обектите чрез вдъхновяване на публиката (Leshikar-Denton, Scott-Ireton 2007). Хората стават пазители на миналото, когато научават за научната стойност на видяното и важността на откритието и осъзнаят, че културното наследство носи добавена стойност. В близък план е добре да се разработи единна стратегия за информиране, която да включва описание, дигитална страница, видеосъдържание, развитие на маршрути, задачи по опазването. Насърчаването на публиката като партньор на научните среди е основен приоритет в много международни програми при социализацията на сходни обекти. Доброволчеството позволява да се получава обратна информация за състоянието на тези места на културна и историческа памет. С тази нелека задача може да се нагърби бъдещ Съвет по Туризъм в Община Брезово, който да постави основите на единен институционален организъм в областта на културното наследство. Разгръщането на потенциала на територията е основа за устойчив туризъм и съответните приходи [4].

Документалните филми са основен инструмент за аудио-визуално художествено изразяване на съдържание,

свързано с популяризирането на представените в кадрите обекти на културно-историческото наследство. Сполучлив пример е създаденият за тази цел научно-популярен и образователен филм „Мегалитните паметници в Сърнена Средна Гора“ [5] от специален екип научни работници от различни културни институти с участието на водещ професор – Валерия Фол и участници в експедициите. В продължителност от 22 минути кадрите показват присъствието на многобройни мегалитни паметници, дообработените от човешка ръка скали в природен контекст. Съпроводен с подходящи непосредствени разкази и богат на технически ефектни снимки, включително от дрон, филмът се явява изключително силно въздействащо изразно средство, подходящо за популяризиране на обитаваните от хилядолетия земи. Благодарение на това можем да направим извод, че изработването, публикуването и разпространяването на филми от специалисти е един от основните способности за маркетинг на дестинацията Брезово, предназначено за широка аудитория. Евентуалното публикуване на субтитри на различни езици, ще увеличи достигането до знанието на любители от други страни.

Филмът на д-р Олег Константинов „Последните дни на Хаджи Димитър – вяност и саможертва“ [6], доразвива посоката за културен туризъм към с. Свежен и Община Брезово, чрез популяризиране на малко известни исторически факти, свързани с местността Кадрафила североизточно от селото. Особеното в този случай е, че е свързан със силните дни на борбата за Освобождение на България от края на 19 век и представя лобното място на войводата по неповторим и увлекателен начин. Заинтригуващо и по подходящ начин се извежда една изключителна хипотеза в развитие, отново чрез докосването до малко позната територия в землището на Община Брезово и с. Свежен, обогатена в кръвта и в героичната слава на нашият войвода. „Изпитахме онова уникално чувство на откривателство към големия възрожденски дух на Хаджи Димитър и неговата морална мисия“ - споделя Олег

Константинов за филма – идея, която предопределя съпричастността към изследваният обект на научният работник.

Създаването на филми е нелека задача, но следва да бъде постоянно и устойчиво провеждана политика в областта на културното наследство от страна на общината и научните среди, както и финансово обезпечена от държавните институции.

Локализацията на отделните мегалити, чрез глобалната позиционираща система GPS дава възможност обвързването на един пешеходно-туристически маршрут в интерактивна мултимедийна карта. Върху общата територия на община Брезово се избира всеки обект поотделно и чрез натискане на бутон хиперлинк се открояват данните като координати, описание на обекта, снимки и видео. Този способ дава възможност на посетителя да планира своето пътешествие. Системата e-learning предоставя необходимата информация в помощ на любители и студенти, чрез приложение изработено по програма на Общината, от специалисти от Университета по библиотекознание и информационни технологии. Пряк източник са създадените цифрови бази данни.

Общи проекти за изследване и идентифициране на мегалитни обекти могат да бъдат изградени по общностния критерий на разположените мегалитни структури на територията на Павел Баня, Казанлък и Брезово. За подобен подход споменава проф. Фол в свое интервю за в. Фокус, акцентирайки върху възможността за създаване на маршрут за културен туризъм, с основа вече разработени дестинации в общините Казанлък и Брезово. Павел Баня се явява като свързващо териториално звено между горепосочените общини и актуален, непроучван регион с вероятно наличие на големокаменни съоръжения.

Организиране на пътуващи и гостуващи изложби е едно от най-съвременни средства за популяризиране. След направата на качествени фотографски изображения, те се отпечатват върху постери с определени размери, за да се подчертае

величествеността на обекта. Отпечатани със съответните обяснителни текстове, постерите могат да бъдат разполагани на различни точки на посещение в градове, в културни центрове и обществени сгради, както и в молове, магазини и по аерогари. Въздействието се трансформира в желание за посещение, интерес, изследване и вземане на решение за туристическа обиколка.

Община Брезово е богата в културно отношение не само на мегалитни структури. През 16 -17 век в с. Свежен /тогава Аджар/ е съществувала известната Аджарска книжовна школа, оставила няколко изключителни образци на книжовното ни наследство[7]. Един от безценните екземпляри – Аджарският Дамаскин от 1686 г. е притежание на Санкт-Петербургската академична библиотека /Руска Федерация /.

В областта на наследството на с. Свежен в качеството си на краевед работи археологът Иво Тавитян, с публикуван труд „Основаване и история на Свежен“. В град Брезово е живял в началото на 20 век знаменитият художник Златю Бояджиев. В запазената и реставрирана къща днешните собственици правят първи опити за популяризиране на големия наш майстор чрез изложба на репродукции.

В с. Свежен също така се реставрират къщата на полк. Серафимов, с дигитализиран информационен център, в близост е проучена и социализирана базиликата „Св. Георги“, функционирала до края на 17 век, постепенно се въздейства за опазването на Архитектурния Исторически резерват Свежен [8]. Предстои официалното откриване на посочените три обекта.

3. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Всичко гореизложено указва широкият инструментариум от подходи и процеси на опазване и популяризиране на културно-историческото наследство в Община Брезово, в синхрон с изискванията на културните институти, задълже-

ни органи и лица, в съответствие със законови изисквания и устойчиви във времето културни стратегии. Територията на общината, богата на културни останки е стъпка напред в промотирането на нови туристически маршрути и в сътрудничество с голямата Пловдивска община може да изгради съвременен, научно издържан туристически продукт, основан на огромен потенциал, в съвременната информационна среда.

4. ЛИТЕРАТУРА

1. **Фол, В.** 2015. Нов маршрут за културен туризъм на територията на община Брезово. В: Регионалните културно-исторически продукти на България – единни в многообразието. Черноморски туристически форум, Изд. Славена, Варна, 13-18.

2. **Фол, В.** 2019. Вратата на залеза. В: Научна конференция „Хармония в различията“, София, с. 205-213.

3. **Fol, V., Konstantinov, K.** 2016. Megalithic Monuments in Sarnena Gora, Brezovo Municipality. – In: Megalithic Monuments and Cult Practices. Proceeding of the Second International Symposium „Megalithic Monuments and Cult Practices” Blagoevgrad, 12-15 October 2016, Neofit Rilski University Press, Blagoevgrad, 9-16.

4. **Kirilova, P.** 2016. At the heart of the Sredna gora mountain. Lilac sanctuary with megalithic stele – an example for promoting the megalithic cultural heritage. In: Megalithic Monuments and Cult Practices. Proceeding of the Second International Symposium „Megalithic Monuments and Cult Practices” Blagoevgrad, 449-453

5. Филм „Мегалитните паметници в Сърнена Средна Гора“ – Олег Константинов, интернет адрес : https://www.youtube.com/watch?v=n_oym0TaRgM

6. Филм „Последните дни на Хаджи Димитър – вярност и саможертва“, Олег Константинов, интернет адрес : <https://www.youtube.com/watch?v=Mhij5WU9jyY>

7. **Дончева-Панайотова, Н.**, 2015. Аджарски книжовници-илюстратори от XVII век, издателство „Веста“, Велико Търново

8. Интервю с Христо Енков, кмет на с. Свежен. Личен архив на автора.

MEGALITE COMPLEXES OF THE TERRITORY OF THE MUNICIPALITY OF BREZOVO IN PLOVDIV DISTRICT AND THEIR SOCIALIZATION

Georgi Georgiev

Doctoral student at the University of Library Studies and
Information Technologies

e-mail: emba.bmc@gmail.com

ABSTRACT

The potential of these monuments is significant in terms of cognitive and educational tourism, new cultural routes, cycling tourism. The methods for their promotion are tourist information centers in the Municipality of Brezovo, and the neighboring settlements, presence in world-wide networks such as Instagram, Facebook, Theater, designing promotional material, traveling exhibitions and more.

The newly opened megalithic complex above the village of Rozovets is extremely interesting from a scientific point of view as well as for tourists, and is ideally included in the unified educational route in Sernena Sredna Gora, developed so far by the Municipality of Brezovo as a tourist destination.

The large number of megalithic complexes and their forthcoming in-depth study by the scientific world raises the question of their conservation in the future. Therefore, this study will shed more light on ways to socialize and protect the monuments of history from vandalism, in the context of good practices of the Municipality of Brezovo.

KEYWORDS: *Megaliths, Municipality of Brezovo, Protection of cultural and historical heritage, Tourist destination*

ИНТЕЛИГЕНТНИЯТ ГРАД - ПО-ДОБРОТО МЯСТО ЗА ЖИВЕЕНЕ

Йова Стефанова

Докторант в Университет по библиотекознание и
информационни технологии

e-mail: iovastefanova@abv.bg

РЕЗЮМЕ

Целта на доклада е да представи важни стратегически документи за развитието на интелигентния град. В доклада са разработени методи за компоративен и документален анализ на стратегиите за интелигентно развитие на градовете. Релевантността на темата е свързана с „Умния град“ - концепцията за градско развитие, изградена върху постиженията на информационните и комуникационни технологии, които трансформират типа градска среда за по-добър живот на гражданите. В интелигентните градове тези технологии се използват за развитие на инфраструктурата на градовете, включително: образование, здравеопазване, култура, транспорт и други.

Очаквани резултати: насърчаване на идеята за интелигентния град и ролята на културното наследство в него.

КЛЮЧОВИ ДУМИ: *Културно наследство, Интелигентен град, Стратегия, Развитие, Стратегически документи*

1 ВЪВЕДЕНИЕ

През последните години марката ”интелигентен град” се разпространява по целия свят, като оказва влияние върху градските стратегии, както в големите, така и в малките градове. Концепцията ”интелигентен град” наскоро бе въведена като

стратегия за включване в съвременните фактори на градското производство в обща рамка, като се отделя и по-специално значение на информационните и комуникационни технологии /ИКТ/.

За да справят с нарастващите проблеми на градските райони, местните публични правителства, компаниите, организациите с нестопанска цел и самите граждани възприемат идеята за интелигентния град, използвайки повече технологии, създавайки и по-добри условия на живот и опазване на околната среда [6]. Днес интелигентния град е не само в сферата на академични или научни изследвания, но и в публични правителствени решения и проекти. Търсейки сайтове за интелигентните градове, резултатите са милиони. Всеки град счита за важно да бъде умен, независимо от измеренията, културата и икономическата ситуация. Интернет сайтът - www.intelligentcommunity.org показва картата на градовете по целия свят, присъдени за интелигентността им от Форума на интелигентните общности. Въпреки това още липсва споделена и надеждна дефиниция на „интелигентния град“.

Днес все по-често започваме да говорим за появата на „градове на знанието“. Тази по-сложна концепция означава да се измери напредъкът на един град по отношение на неговия капацитет да осигури по-добро качество на живот за всички. Успешният интелигентен град се нуждае от адекватна система за измерване на ефективността за да събере цялата информация, необходима за развитието и ефективно участие на заинтересованите страни, участието на гражданите и необходимостта от изграждане на модел, способен да измерва ефективността на интелигентния град.

Цел на статията е да създаде обзорна представа за стратегии на развитие на „интелигентни градове“, създадени върху постиженията на информационните и комуникационни технологии. Акценти в изложението са поставени на популяризиране на културното наследство в интелигентните градове.

2. МЕТОДОЛОГИЯ

Методологията включва: методи на анализ и синтез на документи, проектни концепции, публикувана литература. При представяне на резултатите се отчита, че моделът „интелигентен град“ може да включва няколко измерения. В интелигентния град измерването на изпълнението трябва най-малко да се отнася до измеренията на производството, технологичните иновации, качеството на живот и екологичната устойчивост, измерването трябва да се прилага като набор от показатели за входящи данни, ефективност, ефикасност и резултати.

3. ИЗЛОЖЕНИЕ

Смарт сити е стратегия за развитие, създадена върху постиженията на информационните и комуникационни технологии, които трансформират вида, структурата и начина на ползване на градските активи и ресурси в градската среда за по-добър живот на гражданите. В интелигентните градове тези технологии се използват за развитие на критична инфраструктура на града, включваща: смарт образование, смарт здравеопазване, смарт управление и други.

По дефиниция Умните градове / Smart Cities/ са градовете, чието ресурси се използват интелигентно и ефективно. В тях се прилагат иновативни технологии за:

- спестяване на разходи и енергия
- обогатяване на предлаганите услуги
- повишаване качеството на живот

Изграждането на един умен град изисква много ресурси, а често е свързано и с много грешки. Често словосъчетанието ”умен град” поражда във въображението на хората футуристични картини от холивудски филми – летящи машини, изкуствен интелект, холограми. Какво обаче прави един град умен и какви технологии днес се използват за превръщането на един град в такъв?

Умният град/ Smart city/ реално означава „цифров град”, което до момента няма еднозначно определение. Мненията на специалистите се обединяват в това, че умния град не трябва да се възприема в тесен смисъл, като град, натъпкан технологии. Технологиите в случая са по- скоро средство, инструмент за постигане на обща цел, а именно създаване на комфортна градска среда.

Според целите на градското планиране умните градове могат да бъдат определени, като градове на знанието. Умните градове в икономически и социален аспект са насочени към бъдещето. В тези градове непрекъснато се увеличава броят на предоставените на населението услуги, като се гарантира устойчива среда, която подпомага благополучието и запазване на здравето на гражданите. Всички тези услуги се базират на ИКТ инфраструктура.

В структурно отношение ”умният” град представлява система от взаимодействащи си системи. Главната разлика между умния и традиционния град е в характера на взаимоотношенията с гражданите.

В обикновения град услугите на базата на ИКТ не могат толкова бързо да реагират на промените икономически, социални и културни условия, както услугите в умния град. По такъв начин, насочен преди всичко към човека, се базира на ИКТ инфраструктура и непрекъснато развитие на града при непрекъснато отчитане на изискванията за екологична и икономическа устойчивост [5].

Умните градове по света. Умните градове могат да бъдат новите градове, които още в процеса на своето строителство са планирани като такива или онези градове, които са основани за конкретна цел/ например промишлени градове или технопаркове/ или пък, което е по- често срещано, които стъпка по стъпка стават „умни”. Много големи градове по света вече са започнали да реализират проекти по създаването на умен, като сред тях са например: Сеул, Ню Йорк, Токио, Шанхай, Сингапур, Амстердам, Кайро, Дубай, Кочи и Малага [6].

Отчитайки съвременните темпове на развитие на иновациите съществува огромна вероятност още в близките 10 години моделът ”умен” град да стане широко разпространена, реална и популярна стратегия за градско развитие. В различните градове се поставят различни цели и задачи, но всички градове като цяло имат три най-важни черти:

- Наличие на ИКТ инфраструктура. Сигурната и защитена ИКТ инфраструктура последно поколение има първостепенно значение за успешното предоставяне на нови услуги в умните градове.

- В града трябва да има ясно изградена и интегрирана система за управление.

- В умния град трябва да има „умни потребители”. ИКТ е средство за осигуряване на функционирането на умния град, но технологиите са безполезни, в отсъствието на компетентни потребители, които умеят да взаимодействат с „умните услуги”. Умният град трябва да разширява достъпа до умните устройства за всички категории на населението с различни нива на доходите и от различни възрастови групи, но и да осигурява достъп до обучение за работа с тези устройства. Основата на умния град е отворената за всички потребители мрежа от умни устройства, а гражданите да изискват или създават услуги ценни и важни за тях.

Популяризиране на културното наследство в интелигентните градове. Културният туризъм заема трето място сред различните видове туризъм, които България представя пред света. Именно той е сред аргументите, с които в последните няколко години се ангажира все по-настойтелно българското общество и туристическата индустрия. Въпросите, свързани с това как съхраняваме културното наследство и околната среда са част от публичните проблеми [4], които десетки български градове в желанието да бъдат част от европейското културно многообразие. В този смисъл връзката между популяризирането им и включването в картата на българския културен туризъм е продължение на голямата тема за съхранението и реклами-

рането на културното наследство. Културното наследство е важен аспект от идентичността [1] и градоустройствената структура на всеки град, а съдбата на сградите - паметници на културата вълнува гражданското общество в България от години. Активното опазване на културното наследство е засегнато в плана за развитие на Столична община/ 2015-2019/ г. , който предвижда създаване на отдел "Опазване на историческата среда и културното наследство" към Дирекция "Териториално планиране". Темата е широко застъпена от медии и граждански сдружения, които често подават сигнали за рушащия се сграден фонд, бутафорно строителство и невъзможността на институциите да създадат работещ модел за опазване.

4. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Не умните системи на парче, а цялостните решения, свързани с обмяната на данни [2], кардинални транспортни реформи и акцентът върху образованието [1] могат да направят един град интелигентен.

Контролът от страна на гражданите има различни форми. Т. нар. „гражданска журналистика“, разчита на новите медийни технологии и социални мрежи, а общностния мониторинг следи проблемните области [3]. След другите механизми са анкетни проучвания и механизми за подаване на жалби, които да помогнат за решаване на проблемите с предоставените услуги. Освен това гражданите могат да осъществяват независим бюджетен анализ, така че да повлияят върху разпределението на публичните ресурси и да „държат отговорни“ служителите от администрацията за изразходването им. Гражданите могат да участват в изготвянето на бюджета, вземането на решения и мониторинга на изпълнение на бюджета.

Инструменти на гражданите са също проучвания "тип таен клиент", публичните обсъждания, уебпорталите за прозрачност, публикуващи публична финансова информация, позицията "местен омбусман" и др.

За развитие и реализиране на идеята за интелигентния

град е необходимо активното участие не само на отговорните институции - общини, министерства, фондове, но и граждани-те от различни социални групи и етноси. Умен град или община наричаме такъв, който използва информационни и комуникационни технологии за увеличаване на оперативната ефективност при обмен на информация, подобряване качеството на живот в държавата и благосъстоянието на гражданите. Основната мисия на един умен град е да оптимизира функциите на града и да стимулира икономическия растеж, като в същото време подобрява качеството на живот на своите граждани, като използва интелигентна технология на данни.

5. ЛИТЕРАТУРА

[1] **Василева, С.** (2018). Международни правителствени и неправителствени организации с дейност в областта на културното наследство. Механизми на въздействие в Югоизточна Европа. София, 2018

[2] **Петрова, Т.** (2019). Опазване на архивите през XXI век. Ролята на информационните технологии. София, 2019

[3] **Хайлман, Д., Уест, А.** Количествено определяне на читателството, редакторите и значението на естествения език, Journal of Medical Internet Research, бр. 3, 2015. Дой: 10.2196 / jmir.4069.

[4] **Василева, С.** Съвременни политики на Съвета на Европа и Европейския съюз в областта на културното наследство. Културно-историческото наследство. образователни и научноизследователски аспекти. София, 2011, с. 72-79

[5] **Тодоров, Т., Пенков, П., Петрова, А.** Почти ермитови многообрази с нулев ефект. Конференция с международно участие „Образователно и икономическо коопериране“, Варна, 28-29 май 2018 г. - <http://www.libvar.bg/wp-content/uploads/presentations/2018/2018-Conference-28.05/Todorov.pdf>

[6] Declaration on the Joint Programming Initiative „Cultural Heritage and Global Change: A New Challenge for Europe“, December 2011 [Online] Available: <http://www.jpi-culturalheritage.eu> (April 19, 2019)

THE SMART CITY - A BETTER PLACE TO LIVE

Yova Stefanova

Doctoral student at the University of Library Studies and
Information Technologies

e-mail: iovastefanova@abv.bg

ABSTRACT

The purpose of the report is to present important strategic documents for the development of the smart city. The methods of comparative and documentary analysis of smart city development strategies were used to develop the report. The relevance of the topic is related to „Smart city”- the concept of urban development, built on the achievements of information and communication technologies that transform the type of urban environment for the better life of citizens. In smart cities, these technologies are used to develop the city's infrastructure, including: education, healthcare, culture, transportation and more.

Expected results: promote the idea of the smart city and the role of cultural heritage in it.

KEYWORDS: *Cultural heritage, Smart city, Strategy, Development, Strategic documents*

РАЗКРИВАНЕ НА ФАЛШИВИ НОВИНИ И СПОСОБИ ЗА ОГРАНИЧАВАНЕ НА ВЛИЯНИЕТО ИМ

Константин Казаков¹, Мирияна Павлова²,
Ралица Йотова³, Николай Казаков⁴

Университет по библиотекознание
и информационни технологии

k.kazakov@unibit.bg¹; m.pavlova@unibit.bg²; r.yotova@
unibit.bg³; nkazakov.1993@gmail.com⁴

РЕЗЮМЕ

Интернет е необходимост, която лесно намира своя път между хората поради нуждата им от социализация. Удовлетворяването на редица нужди на общността от онлайн комуникации се превръща в незаменим помощник в ежедневието, на което се доверяваме за информация, комуникация, бизнес и реклама. Тази необходимост е предпоставка за появата на фалшиви новини. Те се разглежда като проблем, който е възникнал и печели все повече привърженици благодарение на използването на социалните мрежи и интернет комуникация, които заместват традиционните начини за информация и социализация.

КЛЮЧОВИ ДУМИ: *Фалшиви новини, Интернет, Университет, Студенти, Проучване.*

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Масовата дезинформация на гражданите, чрез заблуждаваща или невярна информация, е едно от огромните предизвикателства за Европа. Отворените ни демократич-

ни общества са зависими от възможността за обществен дебат, благодарение на който добре осведомените граждани могат да изразят волята си чрез свободни и честни политически процеси. Медиите винаги са имали основна роля като средство да се търси отговорност от публичните органи и да се разпространява информация, за да могат гражданите да си съставят собствено мнение по значими обществени въпроси и активно и пълноценно да участват в демократичното общество. Традиционните средства за информиране в Европа са длъжни да спазват няколко правила

- за безпристрастност;
- плурализъм
- културно многообразие, срещу разпространението на т.н. „фалшиво“ съдържание, както и във връзка с рекламата и спонсорираното съдържание.

Демокрацията в Европейския съюз зависи от съществуването на свободни и независими медии. [1]

Специфичните дейности, които медиите извършват могат да бъдат структурирани по такъв начин, че преди всичко да влияят върху мнението на публиката, да я оформят и само привидно да я информират. Масовите медии осъзнават възможността да влияят върху общественото съзнание и мнение, като по този начин това определя манипулативното им влияние като една от най-важните функции, заедно с информационната. Различни местни и чуждестранни субекти широко използват масови дезинформационни кампании онлайн, за да всяват недоверие и да създават социално напрежение, което може да има сериозни последици за обществото. Разпространението на дезинформация има отражение и върху формирането на политика, тъй като изопачава общественото мнение. С помощта на дезинформация местни и чуждестранни субекти могат да манипулират политиката, общественения дебат и поведението в различни области, като изменението на климата, миграцията, обществената сигурност, здравето и финансите. Дезинформацията може също така да подкопае

доверието в науката и в емпиричните данни. Под „дезинформация“ се разбира доказуемо невярна или подвеждаща информация, която се създава, представя и разпространява с цел да се извлече икономическа изгода или съзнателно да се въведе в заблуждение обществеността, като последиците от това могат да бъдат в ущърб на обществения интерес. Въпреки че най-популярните новинарски уебсайтове средно отчитат повече посещения месечно, фалшивите новини се разпространяват по-стихийно. Във Франция например един източник на фалшиви новини е генерирал средно над 11 милиона реакции месечно — пет пъти повече, отколкото по-утвърдените новинарски публикации. [2] Дезинформацията е многостранен проблем, който няма една единствена първопричина и по този начин няма едно-единствено решение. Някои форми на дезинформация очевидно се активират от развитието на специфични цифрови медии, включително продукти и услуги, но проблемът включва и някои политически участници, новинарски медии и участници в гражданското общество.

С резолюция от юни 2017 г. Европейският парламент призова Комисията „да анализира задълбочено настоящото положение и правната рамка относно фалшивите новини и да провери възможността за законодателна намеса с цел ограничаване на разпространението на фалшиво съдържание.“ [3]

През януари 2018 г. Европейската комисия създаде група експерти на високо равнище (high-level group of experts - „HLEG“), която да съветва политически инициативи за противодействие на фалшивите новини и дезинформацията, които са разпространявани онлайн. [4] Основният резултат на HLEG е доклад, предназначен да преразгледа най-добрите практики в светлината на основни принципи. Анализът, представен в този доклад, започва от споделеното разбиране за дезинформацията като явление, което надхвърля понятието „фалшиви новини“. Дезинформацията, както е дефинирана в този доклад, включва всички

ки форми на невярна, неточна или подвеждаща информация, предназначена, представена и популяризирана с цел умишлено причиняване на обществена вреда или за печалба. Той не обхваща въпроси, произтичащи от създаването и разпространението в интернет на незаконно съдържание (по-специално клеветата, реч на омраза, подбуждане към насилие), които са обект на регулаторни мерки съгласно европейското или националното законодателство. Не обхваща и други форми на умишлено, но не подвеждащо изкривяване на факти, като сатира и пародия.

Проблемите с дезинформацията са дълбоко преплетени с развитието на дигиталните медии. Те се ръководят от участници - държавни или недържавни политически участници, участници с печалба, медии, граждани, поотделно или в групи - и чрез манипулативно използване на комуникационни инфраструктури, които са били използвани за производство, разпространение и разширяване на дезинформация в по-голям мащаб отколкото преди, често по нови начини, които все още са слабо картографирани и разбрани.

Следователно, за да осигури подходящи отговори, които са напълно съобразени с основните принципи на свобода на изразяване, свободната преса и плурализмът и в същото време са устойчиви в бъдеще и са ефикасни за предотвратяване на обществена вреда, HLEG препоръчва многоизмерен подход, който удовлетворява необходимостта от непрекъснато изследване на явлението и оценка на ефективността на конкретните мерки, приети от различните участници. Съветите се основават на пет стълба, които като набор от взаимозависими действия формират част от неговия всеобхватен, многоизмерен подход.

В многоизмерен подход, препоръчан от групата експерти се основава на няколко свързани помежду си и взаимно подсилващи се отговори. Тези отговори се основават на пет стълба, предназначени да:

1. повишаване на прозрачността на онлайн новини-

те, включващо адекватно и съвместимо с поверителността споделяне на данни за системите, които позволяват тяхното разпространение онлайн;

2. насърчаване медийната и информационна грамотност за противодействие на дезинформацията и помощ на потребителите да се ориентират в дигиталната медийна среда;

3. разработване на инструменти за овластяване на потребителите и журналистите за справяне с дезинформацията и насърчаване на положителна ангажираност с бързо развиващите се информационни технологии;

4. защита на многообразието и устойчивостта на екосистемата на европейските медии и

5. насърчаване на непрекъснатите изследвания на въздействието на дезинформацията в Европа, за да се оценят мерките, предприети от различни участници, и постоянно да се коригират необходимите отговори.

Разрастването на дезинформацията се дължи на взаимопреплитащи се причини от икономически, технологичен, политически и идеологически характер. Най-големият проблем е, когато хората формират своя избор на базата на фалшиви новини, факти или манипулация. Дезинформацията е мощно, евтино и нерядко икономически изгодно средство за влияние. За момента повечето известни случаи са свързани с текстове на статии, понякога допълнени с извадени от контекст автентични снимки или аудио-визуално съдържание – фалшивите и изкривени новини и факти. Днес обаче подправени снимки и аудио-визуално съдържание (т.нар. „дълбинни фалшификати“) могат да се правят с помощта на нови, достъпни и лесни за използване технологии, а това дава още по-могъщо средство за манипулиране на общественото мнение и пускането на фалшиви новини.

В рамките на научноизследователски проект на тема „Разкриване на фалшиви новини и способности за ограничаване на влиянието им“, с ръководител на научния колектив доц. д-р Константин Казаков е проведена анкета с цел из-

следване на награсите относно явлението „фалшиви новини“.

2. МЕТОДОЛОГИЯ

За изследването е проведена анкета, приложена върху четиридесет и девет студенти на възраст между деветнадесет и четиридесет и седем години. Резултатите са анализирани.

Анкетата съдържа три въпроса: „Как разпознавате фалшивите новини?“, „Как да се спре разпространението на фалшивите новини?“ и „Класация на източници на информация“. Изследването е проведено в периода: месец май – септември 2019-та година.

3. ИЗЛОЖЕНИЕ И РЕЗУЛТАТИ

Въпрос I.: Как разпознавате фалшивите новини?

Отговори:

1. 18 % определят като трудно разпознаването на фалшиви новини.
2. 55 % се ориентират по източниците на информация.
3. 22 % се ориентират по заглавията.
4. 20 % се ориентират по стила на писане и съдържанието.
5. 4 % осъзнават, че и потребителите стават разпространители на фалшиви новини.
6. 16 % се ангажират с допълнителна проверка, друга дата/източници и т.н.
7. 16 % отчитат необходимостта от повече време за проверка на информацията.
8. 12 % разделят информацията на факти и коментари.
9. 26 % проверяват информацията от допълнителни надеждни източници (книги, учебници, нормативни актове).

Фигура 1. Разпознаване на фалшиви новини

Въпрос II: Как да се спре разпространението на фалшивите новини?

Отговори:

1. 33% смятат, че е необходимо създаване на екип (орган) за контрол.

2. 41% включват/допускат крайни мерки за ограничаване/санкции/ закриване и т.н.

3. 41% определят, че е наложително повишаването на образованието и културата.

4. 22% отчитат свободата на словото при евентуални мерки срещу фалшивите новини.

5. 18% отчитат личния пример за неразпространение на фалшивите новини.

Фигура 2. Спиране разпространението на фалшиви новини

Въпрос III.: Класация на източници на информация

Отговори:

1. 29% отчитат човешкия фактор като се допитват до експерт в съответната област за проверка достоверността на информацията.
2. 10% поставят учебниците и книгите на първо място.
3. 92% получават информацията от традиционните медии или новините.

Фигура 3. Източници на информация

Забележка: процентите са повече от 100, тъй като анкетираните са посочили повече от един критерий като отговор на всеки от въпросите.

Изводи:

1. 55% се ориентират по източниците на информация за откриване на фалшивите новини, но 26% включват проверката от допълнителни надеждни източници (книги, учебници, нормативни актове).
2. За 18 % е трудно разпознаването на фалшиви новини, но само 10% поставят на първо място учебниците и книгите като източници на информация.
3. 41% допускат крайни мерки за ограничаване разпространението на фалшивите новини, но 22% отчитат риска за свободата на словото.
4. 33% допускат регулация на информационния поток

чрез създаване на екип (орган) за контрол.

5. 41% са осъзнали необходимостта от повишаването на образованието и културата.

6. 92% получават информацията от традиционните медии или новините, но 29 % отчитат човешкия фактор като се допитват до експерт в съответната област за проверка достоверността на информацията.

7. 18% са осъзнали личната си отговорност относно свободата на получаване и споделяне на информацията.

4. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Благодарение на интернет днес до гражданите достигат новини, чийто обем иразнообразие не просто главоломно се увеличават — из основи се промени самият начин, по който хората намират новини и реагират на тях. Особено за младите хора основен източник на информация днес са онлайн медиите. Лесният достъп до разнообразна и качествена информация може да повиши участието на все по-големи слоеве от обществото в демократичните процеси.

5. ЛИТЕРАТУРА

[1] European Commission Media pluralism and democracy: outcomes of the 2016 Annual Colloquium on Fundamental Rights.

[2] **Fletcher, R., Cornia, A., Graves, L., Nielsen, R.** Measuring the reach of „fake news” and online disinformation in Europe. Reuters Institute. 2018. URL: <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/2018-02/Measuring%20the%20reach%20of%20fake%20news%20and%20online%20distribution%20in%20Europe%20CORRECT%20FLAG.pdf>

[3] European Parliament resolution of 15 June 2017 on online platforms and the digital single market (2016/2276(INI))

[4] Report of the independent High level Group on fake news and online disinformation, „A multi-dimensional approach to disinformation“.

DISCLOSURE OF FALSE NEWS AND METHODS FOR REDUCTION THEIR IMPACT

**Konstantin Kazakov¹, Miriyana Pavlova², Ralitsa Yotova³,
Nikolay Kazakov⁴**

University of Library Studies and Information Technologies

k.kazakov@unibit.bg¹; m.pavlova@unibit.bg²;
r.yotova@unibit.bg³; nkazakov.1993@gmail.com⁴

ABSTRACT

The internet is a necessity that easily finds its way between people because of their need for socialization. The satisfaction of a number of community needs online communications becomes an indispensable assistant in daily life, which we trust for information, communication, business and advertising. This necessity is a prerequisite for the emergence of fake news. They are seen as a problem that has arisen and is gaining ground thanks to the use of social networks and internet communication, which are replacing traditional ways of information and socialization.

KEYWORDS: *Fake news, Internet, University, Students, Study*

ИНСТИТУЦИОНАЛНИ И СЪБИТИЙНИ КОНТЕКСТИ НА КУЛТУРНОТО НАСЛЕДСТВО В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Александър Кодулев

Докторант в Университет по библиотекознание
и информационни технологии

aleksandar.kodulev@abv.bg

РЕЗЮМЕ

Настоящият доклад на тема „Институционални и събитийни контексти на Културното наследство в Република България” има за обект културното наследство на Република България. Предмет са институциите, както международни, така и национални, които уреждат въпросите свързани с културното наследство. Целите са да се изброят всички основни международни и национални институции занимаващи се с КИН. Задачата е да се разгледа тяхното градиране и взаимодействие. Ключови думи: Културно наследство, Опазване на културното наследство, Юнеско, ИКОМОС, Културни институции.

КЛЮЧОВИ ДУМИ: *Културно наследство, Опазване, UNESCO, ICOMOS, Културни институции*

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Културното наследство на България е важна част от нейното национално богатство и основен фактор за утвърждаването на българската културна идентичност. То е

нашият принос в европейската и световната култура. Културното наследство е безусловно основен фактор за сплотяване на нацията и средство за нейното обединяване в условията на криза и нестабилност. **Културното наследство** е обществена ценност, чието значение непрекъснато нараства през XXI век [1]. В условията на глобализация, наследството все повече определя избора на средата и качеството на живот. Трябва да го приемаме, като ресурс за духовно оцеляване, но също и като ресурс за устойчиво развитие. Следователно, неговото опазване е дълбоко свързано с интересите на държавата и с националната сигурност. В цивилизованите страни отношението на властите към културното наследство е мерило за политическа мъдрост и далновидност. За реализацията на културна политика се приемат закони, регламентира се система за управление.

Законът за културното наследство /ЗКН/ приет в България през 2009 г. има за цел да създаде условия за опазване и закрила на културното наследство, устойчиво развитие на политиката по опазването му и да гарантира равен достъп на гражданите до културните ценности при спазване на следните принципи:

1. равнопоставеност на различните видове културно наследство при осъществяване на неговата закрила;
2. децентрализация на управлението и финансирането на дейностите по опазване на културното наследство;
3. публичност и прозрачност при управлението на дейностите по опазване на културното наследство.[²]

По смисъла на ЗКН културното наследство обхваща нематериалното и материалното недвижимо и движимо наследство като съвкупност от културни ценности, които са носители на историческа памет, национална идентичност и имат научна или културна стойност. Културните ценности са обществено достояние и се ползват със закрила от държавни и общински органи в интерес на гражданите на Република България.

Културните ценности могат да бъдат публична и частна собственост. Те могат да са собственост на държавата, общините, на Българската православна църква и другите регистрирани вероизповедания, както и на физически и юридически лица. Културните ценности, археологически обекти по смисъла на чл. 146, ал. 1 от ЗКН, произхождащи от територията и акваторията на Република България, са публична държавна собственост.

Археологически обекти са всички движими и недвижими материални следи от човешка дейност от минали епохи, намиращи се или открити в земните пластове, на тяхната повърхност, на сушата и под вода, за които основни източници на информация са теренните проучвания. Недвижимите и движимите археологически обекти имат статут на културни ценности с категория съответно национално значение или национално богатство до установяването им като такива по реда на ЗКН. Държавата осигурява закрилата на културното наследство независимо от местонахождението му.

2. ИЗЛОЖЕНИЕ

Една от основните цели на доклада е да се представят основните международни и национални институции, които включват в предмета си на дейност културното наследство

След Втората световна война към Организацията на обединените нации за наука, образование и култура / ЮНЕСКО/ се изгражда Международен съвет на музеите (ИКОМ). Той е приемник и продължител на дейността на първия международен център за сътрудничество между музеите при Обществото на народите. От 1948 г. ИКОМ започва да издава списание „Музеум” /Museum/ и бюлетина „Новини от ИКОМ” (ICOM News). На страниците на тези две периодични издания се дискутират най-важните

теоретически, практически и организационни проблеми стоящи пред музеите. От 1953 г. започва да излиза и поредицата „Музеи и паметници” в която се публикуват отделни ръководства, свързани с опазването на паметниците и тяхната реставрация. [31]

Според своя устав ИКОМ е световна неправителствена организация на музеите и музейните специалисти, създадена да разпространява идеите на музеологията и дисциплините, отнасящи се до управлението и дейността на музеите. [31] Основните цели на ИКОМ са:

- да подкрепя и да поощрява творчеството, развитието и професионалното управление на всички категории музеи;

- да опознава и запознава с естеството, функциите и ролята на музеите в служба на обществото и неговото развитие;

- да организира сътрудничеството и взаимопомоща между музеите и членовете на музейната колегия в различните страни;

- да представлява, защитава и популяризира интересите на всички музейни специалисти без изключение;

- да спомага за прогреса и разпространението на знания в областта на музеологията и на другите дисциплини, отнасящи се до управлението и дейността на музеите. ИКОМ се състои от следните органи: Национални комитети, Регионални организации, Национални кореспонденти, Международни комитети, Присъединени организации. Ръководените органи са: Генерална Асамблея, Генерална конференция, Консултативен комитет, Изпълнителен съвет, Секретариат, както и център по музеология ЮНЕСКО-ИКОМ и фондация ИКОМ.

Националните комитети са основните органи на ИКОМ и съставляват главните инструменти за комуникация между Изпълнителния съвет и неговите членове. Те представляват професионалните интереси на своите чле-

нове пред ИКОМ и съдействат заосъществяването на различните програми.

Международният съвет за паметниците на културата и забележителните места (ИКОМОС) е най-голямата международна неправителствена организация предназначена да развива теорията, методологията и технологията за опазване на паметниците на културата, ансамблите и забележителните места. ИКОМОС е създаден през 1965 г. във Варшава, сред страните учредителки е и България. Международният съвет за паметниците на културата и забележителните места е инициатор за приемането и прилагането на редица международни конвенции и препоръки в областта на опазването на културното наследство. Той има изключителна роля за работата на международните мисии по оценка и спасяване на културни ценности; за събиране и разпространяване на информация за културното наследство и неговото опазване; за взаимодействието между националните и международните институции; за обучението на кадри по опазване на културното наследство.

ИКОМОС е основател на международната организация „Син щит“, която защитава застрашените паметници на културата, както и на Комитета за световно наследство, Римския център за консервация (ИККРОМ), Комитета за културно наследство към Съвета на Европа.

В ИКОМОС членуват над шест хиляди индивидуални членове и редица компетентни институции по опазването на културното наследство от осемдесет и четири страни. В отделните страни членовете на ИКОМОС са обединени в Национални комитети.

Българският национален комитет на ИКОМОС включва специалисти от различни области на опазването, институции, творчески съюзи, исторически селища, резервати, фондации, музеи и др. Най-висшият орган на ИКОМОС е неговата Генерална асамблея. Тя се свиква на всеки три години в различни страни. Българският национален комитет

(БНК) обединява българските членове на Международния съвет за паметниците на културата и забележителните места. БНК на ИКОМОС е формиран веднага след основаването на ИКОМОС (1964), а през 1996 е регистриран като Сдружение с идеална цел. През същата година БНК организира в София 11-та Генерална асамблея на ИКОМОС, призната за най-успешната досега. Оттогава в дейността на БНК започва нова активна фаза, в партньорство с международни организации, национални институции и местни власти. През 2002 г. БНК е пререгистриран като нестопанска организация, действаща в обществена полза. Към момента БНК на ИКОМОС има 152 члена. Четири от тях са институционални – Съюзът на архитектите в България, Университетът по архитектура, строителство и геодезия - София, Държавен културен институт „Двореца” - гр. Балчик, Университетска Ботаническа градина, гр. София. Индивидуалните членове представляват полидисциплинарна общност от изтъкнати специалисти – архитекти, инженери, художници, археолози, туристически деятели, юристи и др., които работят в различни области на опазването, използването и промоцирането на културното наследство. [5]

В духа на целите и задачите на международната организация ИКОМОС и в съответствие със своя Устав, БНК на ИКОМОС извършва широк спектър от дейности: Реализира международни програми и проекти за осигуряване на финансови ресурси за опазването, използването и социализацията на културното наследство; управлява осигурените средства за реализация на конкретните проекти (“Тракийската гробница край с. Свещари – открита за публика”, „Проучване, укрепване и хидроизолация на Скалните църкви край с. Иваново”, „Укрепване, архитектурно-художествена реставрация и експониране на църквата „Св. Димитър” в Бобошево”, „Консервация и реставрация на църквата „Св. Стефан” в Несебър”, Реставрация на паметници на културата в резервата „Старинен Пловдив” и др.).

Разработва и осъществява национални и международни проекти за промоциране и използване на културното наследство като ресурс както за неговото опазване, така и за устойчиво развитие на обществото; изгражда и поддържа национални и международни мрежи от партньори в тази област (проектът „Национална мрежа на културните маршрути” и транснационалният проект „Културни маршрути на Югоизточна Европа”, отличени през 2002 с наградата в област „Култура” и голямата награда на Делегацията на Европейската комисия в България, проектът „Интегрирано развитие на екологичен и културен туризъм в защитената територия „Природен парк „Русенски Лом” и др.). [6]

Сътрудничи с международни правителствени и неправителствени организации като: ЮНЕСКО, Съвета на Европа, Европейския съюз, Комитета за световно наследство, Международния център за консервация и реставрация в Рим (ICCROM), Международния съвет за музеите (ICOM) и др.; участва в дейността на международните комитети на ИКОМОС (проекти „Европейска мрежа на наследството” и „Европейски дни на наследството” – на СЕ съвместно с ЕС; „Наследство в риск” – на мрежата „Син щит”; „Регионална програма за културното и природното наследство в Югоизточна Европа” – на СЕ и др.).

Изследва методологични и конкретни проблеми (законодателни, управленски, практически) и разработва програми, планове, експертни становища; организира, научни срещи, симпозиуми, конференции, научни пътувания, стажове, изложби и други публични изяви.

Сътрудничи с централните и местни власти, с НПО и частния бизнес; извършва обмен на опит и координация на съвместни действия, свързани с опазване и използване на наследството. Особено ефективни са неговите контакти с Министерството на културата, Националния институт за паметниците на културата, Университета по архитектура, Съюза на архитектите в България, Асоциацията за культу-

рен туризъм, областните и общинските власти. [4]

Високо признание за цялостния принос на БНК на ИКОМОС към опазването на българското културно наследство е отличаването му през 2006 с наградата на Европейския съюз за културно наследство – приза „Европа Ностра” раздела „Дейност, посветена на наследството”. БНК на ИКОМОС е удостоен също с Голямата награда и Наградата за Култура на Делегацията на Европейския съюз в България (2002), Наградата PRIX EHD (2000) – съвместна инициатива на Европейския съюз и Съвета на Европа. Негови проекти са селектирани в редица международни програми. През 2003 неговият проект за интегриране на културен и екотуризъм в Природен парк „Русенски Лом” (изпълняван в партньорство с Асоциацията за културен туризъм) е селектиран в конкурса за иновационни проекти по Проекта „Опазване на биологичното разнообразие и икономически растеж” (2002), спонсориран от United States Agency for International Development и Правителството на България. [6]

Значението на защитата и опазване на културното наследство намират израз и в Регламент (ЕО) № 116/2009 на съвета на Европейския Съюз от 18 декември 2008 година относно износа на паметници на културата, в който Регламент се определя понятието „паметници на културата” и определя лицензионен режим за износа им извън митническата територия на Общността, както и много други международни актове приети на равнище ООН и ЮНЕСКО [7].

Защитата и опазването на паметниците на културата е грижа на държавата. След промените в държавно-политическата система на страната след 1990 г., предприєденият период към ЕС /1993-2007/ и приемането на България за член на ЕС през 2007 г. последователно се променят подходите и механизмите на управление на културното наследство [8].

Водеща роля в цялата система имат:

Министерството на културата - формира, осъществява, ръководи, координира и контролира провеждането на държавната политика в областта на опазването и популяризирането на културно-историческото наследство; определя приоритетите в тази дейност; разпорежда се със субсидията от националния бюджет за консервация и реставрация на паметници на културата; развива и усъвършенства националната система за опазване на наследството; представлява или подпомага участието на България в международни проекти в тази област; привлича чуждестранни инвестиции за опазване на паметниците на културата; предлага на Министерския съвет ратифициране на международни договори в тази област. [2]. Министерството на регионалното развитие и благоустройството - въз основа на Закона за устройство на територията (в сила от 31.03.2001 г.) и наредбите към него, участва в дейността по опазването на територии, защитени по силата на Закона за паметниците на културата и музеите /до 2009 г./ и в настояще по Закона за културното наследство Министерството на образованието и науката - съвместно с Министерството на културата, разработва образователни програми и проекти в областта на опазването на културно-историческото наследство за повишаване чувствителността на младото поколение; в подведомствените му висши училища получават професионална подготовка специалистите в областта на опазването на наследството. Българската академия на науките - извършва дейности, свързани с изучаването и популяризирането на културно-историческото наследство в следните свои институти: Национален Археологически институт с музей - работи върху цялостното изследване на материалната и духовната култура на племената и народите, населявали днешните български земи от най-дълбока. Центърът по архитектурознание - е единствената научна институция в България, чийто научни програми са насочени към изследване на теорията и историята на архитектурата и градоустройството по българ-

ските земи от античността до наши дни. Етнографският институт с музей (ЕИМ) - е специфично звено в системата на БАН, където науката етнология се развива успоредно със съхраняване на материалните богатства от миналото на българския народ. Музеите в Република България са научни и културно-просветни институти, които издирват, изучават, събират, придобиват, съхраняват, документират и популяризират паметници на културата. Националният исторически музей - основната му цел е в контекста на европейската история да представя историята на днешните български земи от праисторическо време до наши дни. Общинските съвети и кметовете на общини и райони - осъществяват по места ръководство и надзор по опазването и популяризирането на недвижимите паметници на културата чрез специализирани структури в общинската администрация и чрез държавните и общинските музеи. [2]. Опазването, съхранението и защитата на архивното и документалното наследство са приоритет на Държавна агенция „Архиви“, която функционира в структурата на Министерски съвет. В Р. България се прилагат препоръчаните от ЕС и от Международния съвет на архивите организационни, управленски и методически решения за опазване на националното документално богатство. [9]

Министърът на културата е централният орган, който координира, организира и контролира дейността по връщането на незаконно изнесените движими културни ценности национално богатство в сътрудничество с централните органи в другите държави членки, които координират тази дейност на своята територия. Органите и оправомощените лица на Министерството на културата, Министерството на вътрешните работи и Прокуратурата на Р България осъществяват взаимодействието си при запазване на тяхната независимост и функции, определени в действащото законодателство. При осъществяване на своята дейност инспекторите могат да си взаимодействат с органите на Министерството на вътрешните работи, Агенция „Митници“, Държавна

агенция „Национална сигурност”, прокуратурата, други държавни и общински органи, както и с физически и юридически лица. Начините на взаимодействие се уреждат с инструкции на министъра на културата и ръководителите на съответните органи. [4]

Взаимодействието се осъществява чрез:

1. създаване на постоянно действаща междуведомствена комисия;
2. определяне на служители за контакт;
3. създаване на съвместни екипи;
4. определяне на лица, които могат да предоставят експертна помощ;
5. оказване на съдействие с цел установяване, предотвратяване и противодействие на престъпни посегателства срещу културните ценности;
6. обмен на информация;
7. провеждане на съвместни обучителни и квалификационни мероприятия.

Ръководството на взаимодействието и контрола по прилагането се упражняват от ръководителите на съответните ведомства - Министерството на културата, Министерството на вътрешните работи и Прокуратурата на Република България. [4]

За координация на дейностите се създава постоянно действаща междуведомствена комисия, със заповед на министъра на културата, министъра на вътрешните работи и главния прокурор на Р. България. В състава на постоянно действащата междуведомствена комисия участват прокурор от Върховна касационна прокуратура, служители от главните дирекции на МВР, с дейности по противодействие на престъпленията с предмет културни ценности и представители на съответните специализирани дирекции на МК. Междуведомствената комисия изготвя общ годишен доклад за взаимодействието до министъра на културата, министъра на вътрешните работи и главния прокурор на Република България.

Задачите на междуведомствената комисията са:

1. разглеждане, обработка и анализ на информация за престъпни посегателства, имащи за предмет културни ценности;
2. анализ на риска за целите на взаимодействието;
3. координация на дейността по взаимодействие на структурите ;
4. планиране и участие в съвместни обучителни и квалификационни мероприятия;
5. инициране на нормативни промени, свързани с престъпни посегателства срещу културните ценности.

Организацията на дейността на комисията се определя със заповед на министъра на културата, министъра на вътрешните работи и главния прокурор на Република България. Министърът на културата, главният прокурор и директорите на ГДБОП и ГДНП на МВР, със свои заповеди, определят длъжностни лица - служители за контакт, осъществяващи дейности по противодействие на престъпленията с предмет културни ценности. Копие от заповедите се предоставят за сведение на министъра на културата, министъра на вътрешните работи и главния прокурор на Република България, и се задължават да поддържат актуален списък на служителите за контакт. [10] Служителите за контакт подпомагат общата координация и организация на взаимодействието, обменят постъпила информация включително от регистрите на МК и при извършване на проверки осъществяват оперативно взаимодействие по конкретни случаи. При необходимост и по искане на министъра на културата или на директорите на Главна дирекция „Борба с организираната престъпност” /ГДБОП/ и Главна дирекция „Национална полиция” /ГДНП/ и директорите на областни дирекции на МВР могат да създават съвместни екипи за извършване на проверки. За всеки конкретен случай информацията от извършените проверки се предоставя на Главна прокуратура на Република България. При осъществяване на дейността си по спазване на Закона за културното на-

следство (ЗКН) и при достатъчно данни за нарушения и за престъпни посегателства с предмет културни ценности, органите на МК уведомяват Прокуратурата на Република България /ПРБ/ и МВР. Органите на МВР оказват съдействие на органите на МК при осъществяване на техните правомощия. [4]

3. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В българското законодателство е заложен принципът, че паметниците на културата са общонародно достояние и се намират под закрилата на държавата. България е ратифицирала основните международноправни актове за защита на културното наследство. Всяка държава е задължена да охранява своето наследство, състоящо се от културни ценности, намиращи се на нейна територия, от опасности като кражба, нелегални разкопки и незаконен износ. [5]

Грижата за опазване на културните ценности е основно в обсега на държавната политика, но опазването на културното наследство (материално или нематериално) не може да бъде ефективно ако е грижа само на държавата. Това трябва да се осъзнае и да залегне в съзнанието на обществото като цяло и в целите на пресата, радиото и телевизията, които доказано имат силно влияние и достъпност сред широк кръг граждани с различна възраст, образование и социално положение. Опазването на паметниците на културата от всяка държава е важен аспект от националното оцеляване и съществен принос в световния процес за културно самосъхранение.

Културното наследство е важен елемент при формирането на социалния ред, което означава че то трябва да бъде добре защитено. Необходимо е законодателно да се гарантира създаването на надеждна система за идентифициране, съхраняване, опазване и развитие не само на културното, но и на природното наследство, както и осигуряване на свободен достъп до него.

4. ЛИТЕРАТУРА

1. **Василева, С.** (2013). Културно наследство и устойчиво развитие. Концепции, политики, добри практики. София 2013. -278 с.
2. Закон за културното наследство. В сила от 10.04.2009 г. Обн. ДВ. бр.19 от 13 Март 2009.
3. **Василева, С.** (2018). Международни правителствени и неправителствени организации с дейност в областта на културното наследство. Механизми на въздействие в Югоизточна Европа. София, 2018, с. 81-83.
4. Инструкция №1 за взаимодействие между Министерството на културата, Министерството на вътрешните работи и Прокуратурата на Република България срещу престъпните посегателства, имащи за предмет културни ценности. - Обн. ДВ. бр.79 от 16 Октомври 2012 г.
5. **Недков, С.** (1998). Музеи и музеология. София 1998.
6. ИКОМОС - www.international.icomos.org.
7. **Василева, С.** Съвременни политики на Съвета на Европа и Европейския съюз в областта на културното наследство. // Културно-историческото наследство. Образователни и научно-изследователски аспекти. София, 2011, с. 72-79.
8. **Василева, С.** Развитие на системата на управление на културното наследство в България в условията на членство в ЕС. Стратегическа рамка. // Научни трудове на Съюза на учените Пловдив, 2018, т. XVIII, Серия Б, с. 320-323.
9. **Петрова, Т.** (2019). Опазване на архивите в 21 век. Ролята на информационните технологии. София 2019.
10. Министерство на културата на Република България - mc.government.bg.

INSTITUTIONAL AND EVENT CONTEXTS OF THE CULTURAL HERITAGE IN THE REPUBLIC OF BULGARIA

Alexander Kodulev

Doctoral student at the University of Library Studies
and Information Technologies

aleksandar.kodulev@abv.bg

ABSTRACT

This report, entitled „Institutional and Event Contexts of the Cultural Heritage of the Republic of Bulgaria”, addresses the cultural heritage of the Republic of Bulgaria. Subjects are institutions, both international and national, that regulate cultural heritage issues. The goals are to list all major international and national institutions dealing with cultural heritage. The task is to look at their grading and interaction.

KEYWORDS: *Cultural heritage, Protection of cultural heritage, UNESCO, ICOMOS, Cultural institutions.*

РЕЦЕНЗИЯ НА СБОРНИК „КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО И СЪВРЕМЕННИ ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ“

Доц. д-р Диана Стоянова

Сборникът „Културно наследство и съвременни информационни технологии“ съдържа научни доклади и съобщения от едноименната национална научна конференция, която се реализира в рамките на проект „Модел за социализация на културното наследство в „интелигентен град“ – по Договор № ДН05/3, от 14.12.2016 г., с подкрепата на Фонд „Научни изследвания“ при Министерството на образованието и науката на Република България.

В колектива на научния сборник са утвърдени университетски преподаватели и млади учени с опит и ценни познания в областта на културното наследство. Силно впечатление правят авторите в сборника, които са учени, специалисти, университетски преподаватели, млади учени и докторанти, обединени от проблематиката в различни области на науката, което допълнително затвърждава научния и приложен характер на публикуваните материали в изданието.

Структурата на сборника е съобразена от една страна с целите на проекта и съпътстващото го научно събитие, и от друга с опита на участниците в областта на културното наследство и информационните и комуникационните технологии. Водеща в сборника е пленарната сесия „Културното наследство в „интелигентен град“ с четири доклада на изявени учени и специалисти работещи по проблемите на културното наследство и по-специално документирането, управлението, съхраняването, опазването като проф. София Василева, проф. Стоян Денчев, проф. Ваня Добре-

ва, проф. Александра Куманова, доц. Румен Драганов, и др. Техните научни разработки представят резултати от научни изследвания, теоретични и практически разработки, намерили решение в академична информационна среда и приложение в обективно съществуващата социална среда.

Съдържанието е съпътствано и от две тематични секции: „Приложение на информационните технологии в музейната експозиционна и изложбена дейност“ и „Социализация на културното наследство“, а включените доклади в тях са на учени и изследователи с дългогодишен опит в областта на проучването, изследването и социализацията на културното наследство и съвременните способности за неговото представяне и популяризиране с директното приложение на информационните и комуникационните технологии.

Структурирането на материалите следва логиката на систематизирането на основните насоки в развитието на хуманитарните и информационните науки. Обединени под заглавието „Приложение на информационните технологии в музейната експозиционна и изложбена дейност“, в първата секция на изданието се интерпретират теми, свързани с актуални предизвикателства, пред които са изправени днес различни културни институции, не само в България, но и в други европейски държави. Акцентът пада върху приложението на информационните технологии в музеите, като в докладите са посочени добри практики и примери от различни инициативи за представяне на културното наследство. Отделено е специално внимание на важни въпроси свързани с ролята на медийните технологии при представянето на наследството, дигитализацията на музейните фондове, онлайн достъпа до културното наследство и др.

Динамиката в съвременната информационна инфраструктура и възможностите, които тя предоставя за достъп, ползване и организиране на информационни ресурси в културните институции, са представени във Втора

секция „Социализация на културното наследство“. Изказаните мнения на авторите са формулирани въз основа на актуални изследвания посветени на проучването и популяризирането на материалното и нематериалното културно наследство. Докладите са фокусирани около важни теми засягащи туризма, социализацията на културните ценности, проблемите в архитектурния облик на градската среда, нематериалното културно наследство, ролята на бизнеса и социалните мрежи в опазването и социализирането на културното наследство и др.

Сборникът представя докладите, които са селектирани да вземат участие в Конференцията и отговарят на изисквания за отпечатване. Докладите са придружени с резюмета на английски език, бележки и цитирана литература. Сборникът е реферирани в съответствие с изискванията на ЗРАСРБ и ППЗРАСРБ и Постановление №122 от 29 юни 2018 г. за изменение и допълнение на ППЗРАСРБ.

Актуалността на представената научна проблематика в сборника „Културно наследство и съвременни информационни технологии“ е важна и значима за широк кръг от учени, изследователи и специалисти, тъй като прави лизон между научноизследователската дейност в областта на културното наследство и съвременната информационна среда. Обединяването на две големи и сложни области от човешкото развитие, каквито са информационните технологии и културното наследство се вписват в т.нар. „триъгълник на знанието“ обединяващ наука-образование-бизнес и показват възможностите на колектива да съчетае традицията с модерността.

REVIEW ON THE PROCEEDINGS ENTITLED CULTURAL HERITAGE AND CONTEMPORARY INFORMATION TECHNOLOGIES

Assoc. Prof. Diana Stoyanova, PhD

The proceedings Cultural Heritage and Contemporary Information Technologies consists of scientific papers and findings from the national scientific conference, realized within the project Models of Socialization of Cultural Heritage in a ‘Smart’ City” – Contract number № DN05/3, or 14.12.2016 with the support of the National Science Fund at the Ministry of Education and Science of the Republic of Bulgaria.

The contents of the scientific proceedings includes university professors and junior scientists with experience and valuable knowledge in the field of cultural heritage. The authors in the collection, who are scientists, specialists, university professors, junior scientists and PhD students, are united by the problems in various fields of science, which further confirms the scientific and applied character of the published materials in the publication.

The structure of the proceedings is in accordance with the goals of the project and the accompanying scientific event on the one hand, and on the other, the experience of the participants in the field of cultural heritage and information and communication technologies. Leading for the proceedings is the plenary session Cultural Heritage in a ‘smart’ City with four papers by distinguished scientists and specialists working on cultural heritage issues, in particular documenting, managing, preserving and safeguarding such as Prof. Sofia Vasileva, Prof. Stoyan Denchev, Prof. Vanya Dobрева, Prof. Aleksandra Kumanova, Associate Professor Rumén Draganov, etc. Their

scientific work represents the results of research, theoretical and practical developments that have found a solution in the academic information environment and application in the objectively existing social environment.

The contents also includes two thematic sections: "Application of Information Technologies in the Museum Exposition and Exhibition Activity" and "Socialization of Cultural Heritage", and the papers in them have been written by researchers of long-standing experience in the field of researching, exploring and socialization of cultural heritage and contemporary methods of its representation and promotion with the direct use of information and communication technologies.

The structuring of the materials follows the logic of systematizing the main directions in the development of the humanities and information sciences. Combined under the heading "Application of Information Technology in Museum Exposition and Exhibition Activity", the first section of the edition interprets topics related to current challenges facing different cultural institutions today, not only in Bulgaria but also in other European countries. The emphasis has been placed on the use of information technologies in museums, with papers highlighting good practices and examples of various cultural heritage initiatives. Special attention has been paid to important issues related to the role of media technology in the presentation of heritage, the digitization of museum collections, online access to cultural heritage, etc.

The dynamics of contemporary information infrastructure and the opportunities it provides for accessing, using and organizing information resources in cultural institutions have been presented in the Second Section "Socialization of Cultural Heritage". The authors' opinions are formulated on the basis of current research devoted to the study and promotion of tangible and intangible cultural heritage. The papers focus on important topics concerning tourism, socialization of cultural values, problems in the architectural appearance of the urban

environment, intangible cultural heritage, the role of business and social networks in protecting and socializing cultural heritage, etc.

The proceedings presents papers that have been selected to participate in the Conference and meet the publishing requirements. The papers are accompanied by summaries in English, notes and references. The collection is referenced in accordance with the requirements of the Law on the Development of the Academic Staff of the Republic of Bulgaria and the Regulations for the Application of the Law as well as the Decree on the Modification and Supplementation of the Regulations as of 29th June 2018.

The relevance of the presented scientific problems in the proceedings “Cultural Heritage and Contemporary Information Technologies” is important and significant for a wide range of scientists, researchers and specialists, as it makes a link between cultural heritage research and the contemporary information environment. Combining two large and complex areas of human development, such as information technologies and cultural heritage, is in line with the so-called ‘knowledge triangle’, which brings together science-education-business and demonstrates the ability of the team to combine tradition with modernity.

**Културно наследство
и съвременни информационни технологии**

**Сборник с доклади
от национална научна конференция
София, 9 април 2020 г.**

София Василева, Тина Петрова, съставители
София Василева, отговорен редактор
Стоян Денчев, научен редактор
Веселин Чантов, превод на английски език
Диана Стоянова, рецензент

Българска
Първо издание

ISBN 978-619-185-402-8

E ISBN 978-619-185-403-5

© Академично издателство „За буквите - О писменехъ”

Формат 16/60/90; 19 п.к.
Предпечатна подготовка
ИК „Новата цивилизация” ЕООД

Печат
M&BM_Printing

София, 2020

В настоящия сборник са публикувани доклади, включени в програмата на националната научна конференция СН&ИТ - „Културно наследство и съвременни информационни технологии“. И двете събития се реализират по проект „Модели за социализация на културно-историческото наследство в „Интелигентен град“, подкрепен от Националния фонд за „Научни изследвания“ към Министерството на образованието и науката на Република България.

Взаимодействията между тези изключително важни за нашето съвремие области - информационните технологии и културното наследство търпят непрекъснато развитие, с бързи темпове се разширява техният обхват, а заедно с това и посоките на научните изследвания и сферите на приложение. Темата е интересна и се радва на повишено внимание, както от страна на научните и професионални среди, така и сред младите хора и широката общественост.

Изследователските цели в представените в сборника доклади са поставени върху интегрирането на информационните технологии в образованието в областта на културното наследство, културното наследство в „интелигентен град“ и дигиталното представяне на музейните постоянни експозиции и временни изложби.

9 786191 854028